

ŘÁDKY PRO VÁS

kulturně-osvětový věstník prostějovský

ročník 2024

číslo 5

PRO

OBSAH

Úvodník

Kristina Veselá: Zdvihněte hlavu! 3

Téma

Oldřich Václavík: Veřejné domy v Prostějově 4

Osobnosti

Karel Kavička: P. František Starý 12

Petr Sokol: Josef Vrla – prostějovský tiskař, bohatýr slova a tribun lidu 17

Památky

Marek Moudrý: Příběh krasického hřbitova 25

*Johana Jankůvová: Průmyslové dědictví – Akciový
pivovar v Prostějově* 29

Jana Gáborová, Filip Gregor: Příběh prostějovského templu 35

Rozhovor

Miroslav Srostlík – Jan Jankůj: Zde má čas jiný rozměr 38

Obrazem

Filip Gregor: Předměty s příběhem 43

Prostějovská archeologie aktuálně

Pavel Fojtík: Langobardské pohřebiště s hroby koní v Držovicích 46

Historie regionu

*Tomáš Cydlík: Odbojová činnost za okupace v oblasti
Horního Štěpánova* 50

Martin Mokroš: Historické mezníky zdravotní školy v Prostějově 60

Michaela Kokojanová: O panně z obrazu a její zakleté památce 66

Jiří Kachlík: Hrdinská smrt velkomoravské princezny sv. Dobroslavy 71

Recenze

Stanislav Vaněk: Pernštejnové v evropských dějinách 75

Povídka pro vás

Jana Hrušková: Besídky, sladký advent a přípravy na Vánoce 77

Zdvihněte hlavu!

Kristina Veselá

Milí čtenáři, prožíváme advent, nadpis mého úvodníku však není citací známého verše z Lukášova evangelia, je míněn zcela prakticky: když takhle chodíte městem, zdvihněte hlavu!

Když jsem byla dítě, táta mě vodil na vycházky. Pořád mi něco ukazoval a vysvětloval... Nevím už co, ale návyk mi zůstal. Když chodím ulicemi, oči mi často letí výš než k nápisům na obchodech v přízemí. A stojí to za to. Tak schválně: Když si kupujete pizzu na Husserláku, všimli jste si někdy té nádherné secesní fasády v horních patrech? Četli jste na štítu Kollárovy školy ten dojemný nápis o „české škole, dobré matce“, co vede k „pravdě charakteru“? Nebo heslo na fasádě Skálovy základky „Osvětou k svobodě“? A vy, kdo procházíváte místem, kde se kříží ulice Tovačovského a Outratova, víte o těch barevných skleněných ozdůbkách mezi okny

v prvním patře? Od doby, kdy jsem tudy chodila do školky, na ně mlsně hledím a ráda bych je uloupila a uloupila jako cenný poklad, ale nemůžu, ukradla bych tomu domu kouzlo. Kéž tam ty „drahokamy“ ještě dlouho vydrží! Nebo znáte kohouta a slepičky na štítu domu vedle samoobsluhy U Modrého lva? A co ten fascinující milosrdný bratr, co svým po dekády oprýskaným a právě v tyto dny restaurovaným pláštěm halí žebráka nad vchodem do bývalé lékárny u Milosrdných? Víte, co je napsáno velkým písmem na naší radnici o svornosti a nesvornosti? Mohla bych pokračovat dlouho – a nemusela bych hlavu zvedat až tak moc vysoko, vždyť ten překrásný pestrobarevný papoušek sedí na rožáku na Svatooplukově a Kollárce rovnou na vstupních dveřích!

Že o ničem z toho nevíte? Tak jen zdvihněte hlavu – Prostějov je nádherný i tři a více metrů nad zemí! Náš věstník se snaží, abyste ho lépe poznali z mnoha úhlů. Přeju vám dobré počtení a objevné procházky.

Mgr. Kristina Veselá
(1979, Prostějov)

Vystudovala bohemistiku na Filozofické fakultě UP v Olomouci, v letech 2006–2012 působila na Arcibiskupství pražském jako šéfredaktorka diecézního periodika, nyní je knižní redaktorkou, zaměřuje se na křesťanskou literaturu.

Veřejné domy v Prostějově

Oldřich Václavík

Severní (hlavní) nádraží v Prostějově v pohledu ze Svatoplukovy třídy
(zdroj: SOKA Prostějov)

Prostituce jako taková prošla v dlouholetém dějinném vývoji epochami mimořádného rozmachu i obdobími zákazů a represí. Na přelomu 19. a 20. století byla svázána reglementací, která umožňovala provozování činnosti a nastolovala určitá pravidla a předpisy, a to nejen pro provozovatele nevěstinců, ale i pro samotné nevěstky. Autorovým záměrem je přiblížit v textu oblast života na okraji společnosti v Prostějově, která byla provozována pouze v domech k tomu určených. Že byla někdy prostituce pokoutně vykonávána i v některých hostincích nebo v profesně podobných zařízeních, se rozumí samo

sebou. Popis problematiky ženské obsluhy v hostincích však procentokrát ponechme stranou, neboť vyžaduje podrobnější charakteristiku a je zajímavá nejen z hlediska případné prostituce. Existovaly tedy na přelomu století veřejné domy i v Prostějově? Kolik jich bylo a kde se nacházely?

Zdroje pouze torzovité

Na úvod si přiznejme, že i přes jistou lechtivost tématu se jedná o oblast, která patřila a stále patří k současnému životu. Bohužel zdroje archivních pramenů k historickému

bádání jsou poněkud torzovitě. Z větší části je to způsobeno tím, že období reglementace (tolerance prostituce jako nezbytného zla s jasnými pravidly) existovalo pouze od poloviny 19. století a bylo ukončeno rokem 1922. Tehdy vstoupil v platnost tzv. aboliční zákon, který stál za zrušením nevěstinců. Prováděcí předpisy, vydané o dva roky později, pak výrazně zasáhly do uchování některých dokumentů, když přímo nařizovaly např. zničení zdravotních knížek nevěstek. Také ostatní agenda byla vystavena násilným skartacím vykonávaným úředníky meziválečného Československa, a tak jen díky neposlušným úředníkům v Českých Budějovicích a Klatovech máme k dispozici ucelený a zajímavý materiál z každodenního života nevěstek. V prostějovském archivu se do dnešních dnů dochovalo pouze několik málo četnických hlášení o zákrocích v nevěstincích, žádost o otevření nového nevěstince a také v místních regionálních novinách lze nalézt střípky zpráv o mravním pohoršení místních obyvatel.

Jasná pravidla

Rozmístění nevěstinců se ve městech řídilo jednoduchým pravidlem: měly se nacházet v místech, jež byla snadno dostupná, a přitom nebudit veřejné pohoršení. Nevěstinec byl osou reglementace, jeho existenci měl legitimovat hladký průběh policejní i zdravotní kontroly stejně jako jasná pravidla obchodu. Příznivci této formy prostituce považovali veřejný dům za účelné zařízení, zamezující šíření pohlavních chorob a sloužící k zachování veřejného

pořádku, o který se měl postarat zejména majitel podniku. Koncentrace prostitutek na jednom místě vyhovovala také policii: měla nevěstinec pod kontrolou (mohla ho bez udání důvodů i uzavřít) a občas zde objevila i delší dobu hledané delikventy.

Přestože podle zákona bylo prodávání „lihových“ nápojů v nevěstincích zakázáno, měla řada nevěstinců hostinskou koncesi. Udělení hostinské koncese potvrzovalo dobré vztahy mezi majiteli nevěstinců a správními orgány či samotnou policií. A tak se nelze divit, že majitelé této koncese na oplátku občas rádi úzce spolupracovali s policií. Příjem z alkoholu příjemně zvyšoval obrát a „holky“ byly hodnoceny i podle toho, kolik jejich zákazník v podniku vypil. O požívání alkoholických nápojů v nevěstincích svědčí ostatně jak stav, v němž někteří klienti místo opouštěli, tak skutečnost, že podnik, legálně fungující jako nevěstinec, používal označení hostinec nebo kavárna. V Prostějově se za celé období jednalo pouze o jeden podnik, který měl souběžně provázané obě činnosti. Byl to dům ve Svatoplukově ulici, číslo popisné 350 (číslo orientační 86).

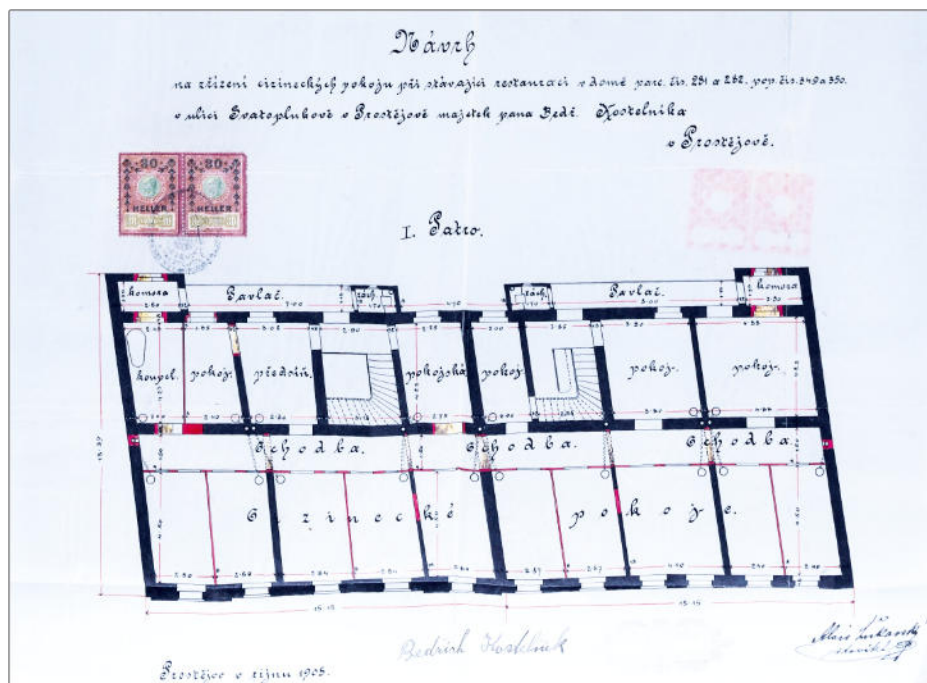
Nejdůležitější částí nevěstince, s výjimkou těch pokleslých, byl salon, kam byl klient uveden, kde ho přijala madame či její manžel, kde mu byly představeny holky, případně kde se podávalo občerstvení. Pravidlem byl okázalý přepych, mramorové stolky, zrcadla, klavír či hudební těleso atd. Stejně důležitý jako salon bylo separé a pokoj. V nevěstincích nižších kategorií, zejména v podnicích mimopražských, byly poměry mnohem skromnější. Hudební těleso

či klavír většinou nahradila harfenistka, nejlépe slepá, případně jiná osoba s talentem pro hudbu. Zařízení salonu bylo podstatně méně okázalé, ale i zde byly pokoje nutností. Do pokoje nesmělo být vidět z ulice, a proto byly na oknech neprůhledné záclony či závěsy. Velmi často byly pokoje umístěny ve vyšším patře nebo v zadním traktu budovy. Postel byla nezbytností. Nutné bylo i hygienické zařízení, někdy velmi primitivní, případně společné na chodbě pro více pokojů.

Hostinec ve Svatoplukově

Typickým příkladem takového domu byl v Prostějově hostinec ve Svatoplukově ulici č. 86, i když zpočátku

tomu nic nenasvědčovalo. V roce 1886 zde začal provozovat hostinskou koncesi Jan Protivanský. Hostinský a majitel domu v jedné osobě se zaměřil na nálev vína, piva a veškerých pálených lihovin, prodej teplých nápojů, hraní dovolených her a také přenocování cizích osob. Ostatně lokace u vlakového nádraží k tomu přímo vybízela. Avšak po jeho smrti (1893) se začali nájemci hostinské koncese v domě střídat, a tím zřejmě začala uvadat i pověst podniku. Větších změn doznal dům od roku 1900, kdy se novým majitelem stal Bedřich Kostelník. Rodák z Červené Lhoty na Litovelsku (dnes součást obce Bílá Lhota), původním povoláním mlynář, stál bezesporu za rozmachem prostituce v Prostějově.

Plán přestavby hostince
(zdroj: SOkA Prostějov)

Ostatně s jeho jménem se v textu ještě setkáme v souvislosti s působením v jiných částech města.

Nový majitel nadále pokračoval v provozování hostinské koncese. A zřejmě úspěšně, neboť o pět let později zažádal město o stavební povolení na rozšíření hostinských pokojů nejen v domě č. 86, ale i pro vedlejší dům č. 84. Rozdělením dosavadních velkých pokojů s dvěma okny mělo vzniknout patnáct pokojíčků s jediným oknem podle dodaného plánu. Můžeme pouze spekulovat, zda tak majitel učinil z důvodu navýšení kapacity pro turisty příjezdící do města nebo pro prostituci. Nicméně policejní hlášení z roku 1908 zde jednoznačně potvrzuje existenci nevěstince. Z jednoho z četnických zátahů se nám dochoval záznam: „...našel jsem několik mladých žen, tři nebo čtyři dívky, tři muže a manželku Vilemínu Swepachovou (manželka Franze Swepacha, společníka B. Kostelníka – poznámka autora), která se při výslechu přiznala, že tři dívky od B. Kostelníka zde provozovaly prostituci...“ Ostatně i to byl jeden z důvodů, proč nebyla B. Kostelníkovi potvrzena hostinská koncese pro prodej piva, vína a sodovky v uzavřených láhvích v domě č. 350 ve Svatoplukově ulici. Marně se Kostelník odvolával na to, že to byl právě on, kdo zavřel nevěstinec v tomto domě. Nikdo z úředníků Okresního hejtmanství v Prostějově mu neuvěřil, zvláště když skutečnost byla dost zřejmá. Jako by B. Kostelník postupoval pod heslem: zavřel nevěstinec, ale těm holkám to neřekl.

Snaha Bedřicha Kostelníka vést legálně hostinec a k tomu nelegálně provozovat prostituci vzala definitivně

Dokumentace jedné z žen
(zdroj: SOkA Prostějov)

za své po výslechu sklepnic (prostitutek) na okresním hejtmanství. Z výpovědi Terezie Neugebauerové, Emilie Dallemolleové, Františky Vymětalové, Matyldy Smrčkové a Anny Mackové jednoznačně vyplynulo, jaké bylo skutečné využití domu ve Svatoplukově ulici. Kostelník a Swepach záhy prodali své majetkové podíly na domě a novým vlastníkem a provozovatelem nevěstince se stal Richard Dopita se svojí ženou Cecílií.

Noví vlastníci

Kromě samotného majitele bytu a jeho ženy zde našli ubytování švagr provozovatele živnosti (Leopold Streith s paní Teklou), komorník František Kozák, služka Žofie Černochová a podnájemnice Anna Kolátor. Kromě těchto stálých obyvatel zde byly v roce 1910 přihlášeny i další osoby, označené jako „noclehárky“ – Marie Ipserová, Anna Procházková, Marie Trojanová a Augusta Weiszerová. Všechny uvedené ženy mají v úředním archu napsáno v rubrice povolání: *osobní služby panská*. Nenechme se však ukolébat tímto označením. Když

Přihlášení	Bydliště	Odhlášení	Př
dne		dne	
12/8 1911	Lichkovská 26 16 občanů Bedřich	7/9 1911	
19/9 1911	Svatopluk 86 Dopita Richard	8/3 1912	
9/1 1912	Svatopluk 86 Dopita Richard	10/4 1912	
26/3 1912	" " " "	7/9 1912	
7/9 1912	" " " "	4/5 1914	
11/4 1914	Svatopluk 86 Dopita	27/1 1915	
27/1 1915	Lichkovská 26 16 občanů Bedřich		

Evidence pobytu Richarda Dopity
(zdroj: SOKA Prostějov)

si prostudujeme příslušné policejní přihlašovací listky oněch osob, zjistíme, že na uvedené osoby bylo pohlíženo jako na nevěstky. Bohužel nelze zjistit, jak si stávající podnik vedl po stránce finanční. Nelze proto vyloučit, že prodej tohoto domu v první polovině roku 1915 novým vlastníkům mohl být motivován i tímto faktorem.

Rodák z obce Klopina (okres Zábřeh) Bedřich Hloch zakoupil společně se svojí paní Josefou dům za 60 000 korun. Nový vlastník uvedl ve své žádosti o povolení provozování nevěstince, že tak vysoká cena byla zaplacená jediné proto, že kupující předpokládal, že mu městská rada povolí, aby v domě i nadále mohla být provozována stávající živnost. Živnost však byla vázána na osobu a nikoliv na dům. Proto nový vlastník přiložil ke své žádosti o povolení provozování nevěstince prohlášení bývalého majitele Richarda Dopity, který živnost vedl dosud, že se vedení živnosti zbavuje a že ji skládá ve prospěch nového majitele. Svoji

žádost dále podpořil argumenty, že živnost hodlá provozovat pouze on sám, manželka a rodina mu vypomáhat nebudou. A rovněž neopomněl sdělit, že je mu dobře znám také zákaz prodeje jiných nápojů, zejména lihových, při provozování této živnosti, což slíbil dodržovat.

Plány Bedřicha Hlocha vzaly za své, když městská rada obdržela anonymní dopis s upozorněním, že nový majitel a jeho žena jsou nebezpeční, neboť „...vlastnili v Olomouci kavárničku a tam tahala nedospělá a bezúhonná děvčátka, která byla nucena provozovat prostituci, za kterou jí (Josefě Hlochové – poznamka autora) trestní soud asi 2 až 3 měsíce vyměřil“. U stěžovatelů panovala obava, že by noví majitelé

Slavné
Městské radě
v Prostějově.

Já v nehlubší účtě podepsaný Bedřich Hloch, soukromník v Prostějově- Svatoplukova ulice dovoluji si tímto podati co nejuctivější žádost, aby mně slavná městská rada dala povolení k držení živnosti, která v domě č.p. 86 Svatoplukova ulice ode dávna se provozuje, totiž k držení veřejného nevěstince.

Žádost tuto odůvodňuji tímto způsobem: Jsem narozen v obci Klopina v okrese Zábřeh dne 6. března 1879 a jsem úplně zachovalý.

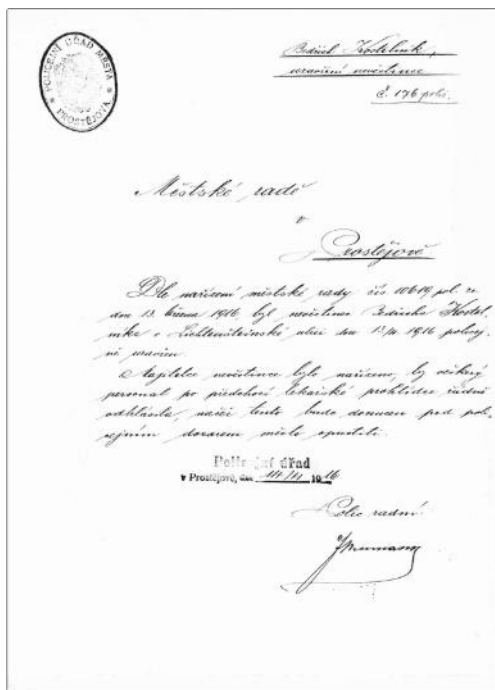
Kupní smlouvou ze dne 15. března 1915 koupila moje manželka Josefa Hlochová od paní Cecilie Dopitové v Prostějově dům č.p. 86 ve Svatoplukově ulici za kupní cenu 60.000 K.- Tuto tak vysoká kupní cena zaplacená byla prodávatelce jediné proto, že jsem předpokládal, že mně slavná Městská rada povolí, abych dále vedl v koupěném domě živnost zhora označenou. Pan Richard Dopita, který pod svým jménem živnost tu vedl, až doposud, zavázal se mně, že podá slavné Městské radě vyjádření v tom smyslu, že se nadále vedení živnosti té zbavuje, a že jí v můj prospěch skládá.

Žádost o provozování nevěstince
(zdroj: SOKA Prostějov)

domu nedaleko vlakového nádraží mohli „...naše nevinné děti zrovna z vagona na vagon překládat a v našem městě lifrovat obchod s lidským masem. Proto žádají matky a ženy, aby toto řemeslo nečestné překazil“. Radní František Neumann se nenechal ovlivnit pouze anonymním sdělením. K jeho zamítavému stanovisku jistě přispělo také sdělení z Olomouce, které potvrdilo odsouzení Josefy Hlochové pro kuplířství, a rovněž upozornění, že v jejich olomoucké hostinské živnosti opětovně docházelo k překročení zákazu prodeje lihových nápojů vojenským osobám. Pro podporu svého negativního doporučení neopomněl odkázat na soudobé tíživé válečné poměry, kdy se většina dospělých mužů nacházela na válečném poli, a také na nevhodnost obytných prostor, které měly být vesměs vlhké a k provozování zmíněné živnosti méně způsobilé.

V červenci 1915 městská rada v Prostějově rozhodla o vyklizení místnosti nevěstince v domě na Svatoplukově ulici. Bedřich Hloch se však rozhodně nevzdával. Nejprve požádal o prodloužení lhůty k vystěhování a zároveň podal rozklad, ve kterém argumentoval, „...že je věcí dávno známou a uznávanou, že tato instituce nepřispívá k podporování mravnosti, nýbrž že v jádře slouží k zabránění tajné prostituce a k potlačení pohlavních nemocí“. Hloch neuspěl ani s rozkladem a měl uvedené místnosti vyklidit do 15. října 1915. Nicméně již 17. dubna 1916 podali Bedřich a Josefa Hlochovi novou žádost o otevření nevěstince. V ní odkazovali, že již uplynul rok a mstivé udání se

nepotvrdilo, a oni nemohou získat, kvůli bývalé pověsti domu, do svého obydlí nové (rozuměj řádně) nájemníky. Stručně zamítavé stanovisko města jen konstatovalo, že se nic nemění oproti předchozím sdělením. Tím byl potvrzen definitivní zánik jednoho ze tří nevěstinců v Prostějově na počátku 20. století a nadále zde již byl provozován pouze hostinec. Novým majitelem se stal Rudolf Valoušek.

Zpráva o uzavření nevěstince
(zdroj: SOkA Prostějov)

Jeden, dva... Kolik?

Zbylé dva nevěstince se nacházely v roce 1915, podle sdělení Okresního úřadu v Prostějově, v Lichtenštejnské (dnes Jihoslovanské) ulici č. 22 a č. 26. Jak již bylo uvedeno výše, městská

policie pečovala o to, aby se v uvedených nevěstincích nedálo nic protizákonného, a dozorem byl pověřen policejní strážmistr Antonín Vrtěl. O lékařský dozor se staral městský lékař MUDr. Josef Petráň.

Jiné archivní prameny však tuto skutečnost nepotvrzují. Naznačují, že kromě nevěstince ve Svatoplukově ulici byl již pouze jeden v Lichtenštejnské ulici. O jeho přesném umístění lze spekulovat. V různých pramenech jsou totiž uváděna čísla domu 22, 24 i 26. Rovněž obtížné je vymezit i jejich časové působení. S velkou pravděpodobností můžeme konstatovat, že nevěstinec fungoval v domech č. 24 a č. 26. Společná existence legálního nevěstince v obou domech najednou byla časově velmi omezena, zřejmě pouze na rok 1915 (nástup k plnění vojenských povinností majitele domů). O provozování obou těchto domů se staral – nám dobře známý – Bedřich Kostelník. V domě č. 26 zcela jistě dotýčný bydlel, ale i tak je velmi obtížné rozlišit, který dům provozovatel využíval k vlastnímu bydlení a případnému dalšímu pronajímání a který dům využíval pouze jako zdroj příjmů z provozování prostituce.

Po jeho narukování do války se provozování nevěstince stalo komplikovaným. Správy domu č. 24 se ujala „hospodyně“ Apolonie Sladká, která uvedené místnosti pronajímala společností zdejších hazardních hráčů. To s sebou přinášelo další nevhodné chování, a reakce okolních obyvatel na sebe nenechala dlouho čekat. Zvýšený nátlak na omezení činnosti nevěstinců ve městě se nadále stupňoval. Nechtěné popularity se dostalo nevěstinci v Lichtenštejn-

ské ulici, když byla v regionálních novinách zveřejněna zpráva o sebevraždě zastřelením 17letého krejčovského učně Jana Sedláčka. Nemalý vliv sehrála i stoupající početnost venerických chorob ve městě, i když ta byla spíše způsobena tajnou prostitucí než zdravotně kontrolovanými nevěstkami. Přestože se místnímu četnictvu nepodařilo při četných revizích prokázat „nevhodné jednání“ (rozuměj hazardní hru), rozhodla městská rada 11. dubna 1916 o uzavření nevěstince.

„Prostějov by měl mít více nevěstinců!“

Po návratu od vojska (11. června 1918) žádal B. Kostelník povolení k obnovení veřejného nevěstince. Jeho kroky tentokrát směřovaly z Lichtenštejnské ulice na druhý konec Dobytčího trhu (dnes Husova náměstí). Pro svůj plán si vyhlédl dům č. 79, vedle něhož se nacházel rovněž nevěstinec (provozovatel Tomáš Černošek). V roce 1918 se tedy jednalo o jediný koncesovaný nevěstinec ve městě. A právě na tuto skutečnost žadatel Kostelník apeloval. Upozorňoval městskou radu, že Prostějov s tolika obyvateli (podle sčítání lidu z roku 1921 měl Prostějov 31 092 obyvatel) by měl mít více nevěstinců.

Městská rada se jeho žádostí zabývala velmi pečlivě. Nechala si dokonce vypracovat zprávu od policejní rady o „využitelnosti“ nevěstinců a počtu prostitutek za války. Na základě těchto rozborů městská rada následně rozhodla, že k otevření dalšího nevěstince souhlas nedá. Svoje negativní stanovisko opřela

o argumenty, že v již existujícím nevěstinci je k dispozici šest nevěstek, což je počet, který býval v obou nevěstincích dohromady. Také stroze konstatovala, že počet mužského obyvatelstva za válečných poměrů značně klesl, a tak lze předpokládat, že v této oblasti nebude tak velká poptávka.

Kdo byly ty ženy?

Víme něco o ženách, které se věnovaly prostituci v Prostějově? Kromě několika málo jmen uvedených přímo ve vyšetřovacích spisech se můžeme dozvědět o jejich existenci například z policejních přihlášek nebo sčítacích operátů. Věkové rozmezí takových dívek a žen můžeme vymezit 17 a 46 lety, a délka jejich jednorázového pobytu v Prostějově se většinou pohybovala v rozmezí šesti až osmi týdnů. Doba setrvání každé prostitutky ve městě odrážela neustálou potřebu „nového zboží“, i když se velmi často stávalo, že stejné ženy se vracely na původní místo i dvakrát až třikrát do roka. Většina žen, které prošly Prostějovem, postupovala po trase Ostrava–Olomouc–

Brno–Viedeň. Řada dívek, zejména zásluhou B. Kostelníka, přišla i z Jablonce, Jihlavy, Litomyšle a dalších míst. Ty dívky, které neměly větší pletky se zákonem, byly muži žádané, případně vykazovaly i další potenciál (nelegální hazardní hry), byly pro majitele nevěstince zbožím k nezaplacení.

Závěrem bych rád uvedl, že Bedřich Kostelník znovu požádal o povolení zřídit v Prostějově druhý nevěstinec v lednu 1921. To již však celospolečenský tlak na zákaz provozování veřejných domů byl natolik silný, že k naplnění žadatelova přání opět nedošlo. Na druhou stranu by bylo bláhové se domnívat, že prostitute jako taková ustala, či dokonce vymizela. Ustala pouze regulovaná prostituce, tedy ta, která byla doposud pod dohledem policejním i zdravotním. Některé z žen

a dívek skutečně využily příležitosti a definitivně opustily nejstarší řemeslo na světě. Jiné se povětšinou přesunuly do hostinců, kaváren a podobných podniků, ve kterých se své profesi věnovaly i nadále, avšak pokoutně. Ale to je už jiný příběh...

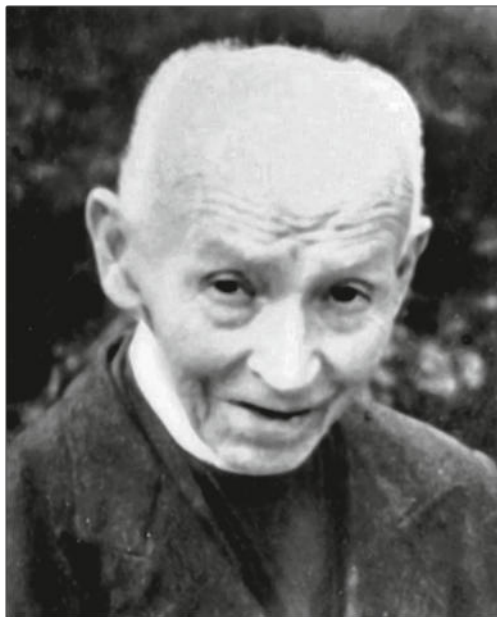
Mgr. Oldřich Václavík
(1976, Prostějov)

Absolvent oboru archivnictví a historie na FF Univerzity Palackého v Olomouci. Od roku 2000 působil jako archivář v SOkA Prostějov, od roku 2017 je jeho ředitelem. Zajímá se o regionální noviny se zaměřením na kulturní a hospodářské dějiny.

P. František Starý

(22. 4. 1874 – 2. 8. 1961)

Karel Kavička

P. František Starý
(foto: archiv autora)

V tomto v pořadí již pátém čísle věstníku *Řádky pro vás* si připomeneme výraznou kněžskou osobnost, působící téměř šest desetiletí v našem městě. Svou službou nemocným a umírajícím, vzornou péčí o svěřený mu kostel sv. Cyrila a Metoděje, ale také díky svým znalostem v oblasti historie a botaniky nám zanechal významné dědictví. Mám osobní zkušenosti s výsledky jeho práce, zejména z oblasti historie sakrálních památek. Při svém psaní o historii, stavebním vývoji a uměleckých památkách prostějovských kostelů a s tím spojeným postupným vydáváním publikací o nich jsem občas nacházel v dřívě

vydané literatuře rozdílné údaje. Když jsem se je snažil ověřit a vydal jsem se rozdíly prozkoumat osobně, např. nápisy na zvonech kostelů, vždy jsem zjistil, že správné údaje jsou u P. Františka Starého. To svědčí o jeho nesmírné pečlivosti a poctivosti v bádání.

Začátky a předčasný „odpočinek“

František Starý se narodil v Kosteleckých Horkách, ve farnosti Skořenice v diecézi královéhradecké. Teologickou fakultu vystudoval v Hradci Králové, kde byl také v roce 1897 vysvěcen na kněze. V duchovní správě působil po vysvěcení jen krátce. Trpěl astmatem a krčními chorobami. Proto byl předčasně pensionován. Stal se knězem-deficientem, tj. knězem daným na odpočinek pro neschopnost vykonávat kněžské povolání (např. pro stáří nebo nemoc).

Jeho nemoc ho jako penzistu zavedla z východních Čech na severní Moravu, kde se snažil uprostřed krásné jesenické přírody vyžít ze své malé a naprosto nedostačující penze a současně prospět svému zdraví. Tam se seznámil s P. Karlem Dostálem-Lutinovem, který byl kaplanem ve Vizmbkerku (dnes Loučná nad Desnou). Oba byli mladí téměř třicátníci a velice se sblížili. Karel Dostál-Lutinov P. Starého obdivoval a vážil si ho pro jeho úctu ke sv. Cyrilu a Metoději a pro jeho znalost staroslověnštiny. Když se P. Dostál stal v roce 1904 farářem v Prostějově a městská rada hledala

právě kněze-deficienta na uprázdněné místo nemocničního a hřbitovního kněze, navrhl na tuto funkci P. K. Dos-tál-Lutinov svého přítele P. Františka Starého.

Nemocniční a hřbitovní kněz

Funkce nemocniční a hřbitovní kněz, to bylo specifikum čistě prostějovské. Když v roce 1888 otevřeli Městskou nemocnici (tzv. Stará nemocnice mezi ulicemi Brněnská a Lidická – pozn. red.), ta měla zpočátku málo pacientů a lékaři do ní jen docházeli. Později, když počet nemocných vzrůstal, vznikla potřeba vyčlenit jednoho kněze, který by zajišťoval duchovní potřeby nemocných. Měl být stále dosažitelný v případě potřeby náhlého zaopatřování. Tato potřeba ještě vzrostla ukončením pohřbívání na starém hřbitově u kostela sv. Petra a Pavla, když byl 2. července 1900 otevřen nový městský hřbitov na jižním okraji města pod Žešovským kopcem. Tím se pro pozůstalé i kněze kromě pohřebního průvodu z domu do kostela přidal ještě průvod z kostela na městský hřbitov. Časová náročnost pohřbů se tím zvýšila a kněz tehdy jedině farnosti v Prostějově, u Povýšení sv. Kříže, nestačil všechny pohřby zajišťovat. Proto městská rada v roce 1900 vytvořila speciální systematizované místo nemocničního a pohřebního kněze. Toto místo bylo určeno pro kněze důchodce nebo penzionované pro nemoc. Tento kněz vykonával za byt a stravu duchovní službu pro nemocné v nemocnici a pohřbíval zdarma zemřelé z chudších vrstev obyvatel. Prvním takovým knězem byl

*Před bránou městského hřbitova v Prostějově
(zdroj: SOkA Prostějov)*

ustanoven P. Karel Kráčmar, kněz-deficient, rodák ze Štěpánova u Olomouce. Nastoupil do této funkce v červnu 1900. Inicioval přestavbu a opravu zchátralého bývalého kapucínského kostela na Žešovské, dnes Brněnské ulici. Tento kostel zrušený Josefem II., původně zasvěcený sv. Barboře, zakoupila po jeho zrušení císařská armáda jako sklad. Tuto již zchátralou stavbu věnoval rakouský císař městu. Město kostel na počátku 20. století opravilo a přestavělo. Na návrh P. Kráčmara kostel zasvětili sv. Cyrilu a Metoději.

*Kostel sv. Cyrila a Metoděje
(zdroj: SOKA Prostějov)*

K obnovenému kostelu se po jeho otevření přesunuly od 12. října 1906 pohřební obřady a bohoslužby od Sv. Petra a Pavla, který byl prostějovským hřbitovním kostelem od nepaměti. Kostel sv. Cyrila a Metoděje se nacházel na stejné ulici jako nový městský hřbitov. P. Karel Kráčmar se otevření opraveného a přestavěného kostela nedožil. Zemřel 12. října 1904. Je pochován na městském hřbitově v Prostějově.

Kněžské působení a soukromé koníčky

Ale vraťme se k P. Františku Starému. Ten místo nemocničního a pohřebního kněze nabídnuté na

doporučení Karla Dostála-Lutinova v roce 1905 přijal. Jeho povinností bylo poskytování duchovní pomoci pacientům nemocnice a zaopatřování těžce nemocných a dále pohřbívání zemřelých zdarma při pohřbech 5. nebo 6. třídy. Za to obdržel bezplatné ubytování přímo v nemocnici (nad starou vřátnicí – dnes již zbořenou) a zadarmo stravu. V říjnu roku 1906 by navíc jmenován správcem právě otevřeného kostela sv. Cyrila a Metoděje. Jeho povinností bylo denně v něm sloužit mši svatou. P. Starý se ujal nejen péče ve věcech pastoračních, ale také velmi pečoval o zvelebení, údržbu a opravy kostela samotného. Seznámil se při tom s moravským malířem a grafikem Jano Köhlerem, podle jehož návrhu byl kostel v roce 1935 vymalován, na požádání P. Starého navrhoval pro kostel nové oltáře a vitráže do kostelních oken, podle jeho návrhů se zhotovovaly sochy. Malíř Jano Köhler vytvořil pro kostel také nový oltářní obraz s postavami sv. Cyrila a Metoděje. Jejich spolupráce přerostla v trvalé přátelství. P. Starý také v roce 1941 vedl ve Strážovicích za svého zemřelého přítele pohřební obřady.

P. František byl v denním styku s nemocnými a umírajícími, kterým s láskou sloužil a které duchovně doprovázel, utěšoval a posiloval a připravoval na poslední věci člověka. Jeho přístupu k těžce nemocným a jeho obětavosti si všímali nejen pacienti, ale také lékaři prostějovské nemocnice. Pro jeho skromnost, pečlivost a obětavost si P. Františka oblíbili tak, že jeho službu nemocným mu opláceli péčí o jeho zdraví. Díky tomu se jeho zdravotní stav natolik zlepšil, že mu P. Dostál mohl

*"Stará" nemocnice, když ještě nebyla stará
(zdroj: SOKA Prostějov)*

nabídnout za malý plat navíc ještě vedení farních matrik. Do nich P. František Starý zapisoval denně křty, svatby i pohřby, kromě středy. To byl jeho volný den. Když bylo ve středu pěkně, chodíval pěšky po celém okrese a věnoval se prohlídkám a popisu kostelů, kapliček, soch, křížů a Božích muk nebo botanice. Bylo-li špatně počasí, trávil den ve svém pokojíčku v nemocnici studiem zaměřeným na historii prostějovských kostelů a sakrálních památek nebo zakládáním herbářů a popisem květeny v našem okrese. To byly jeho dva koníčky.

Badatelská činnost

P. Starý probádal a pečlivě popsal většinu církevních staveb a památek v Prostějově a později i v jeho okolí. Je

autorem *Pamětní knihy Římsko-katolického farního úřadu v Prostějově II.* V letech 1931 až 1936 redigoval šest ročníků *Prostějovského farního věstníku*, kde také zveřejňoval výsledky svých bádání a popisoval kostely a další sakrální památky a referoval o životě ve farnosti. Psal články o církevních památkách také do místních novin i regionálního tisku. Stal se tak po P. Františku Koželuhovi druhým nejvýznamnějším badatelem v oblasti církevních památek v Prostějově na přelomu 19. a 20. století a v první polovině 20. století. Pro své znalosti z oblasti církevních dějin a církevního umění byl jmenován arcibiskupským radou. Městská rada ho jmenovala členem Městského muzea a členem Kuratoria botanické zahrady (1934–1949). V roce 1926 se

mu dostalo významného ocenění zvolením za činného člena Společnosti Národního muzea v Praze.

Zastavte se u něj

P. František Starý zemřel po 56 letech svědomité a poctivě vykonávané služby v Prostějově 2. srpna roku 1961 ve věku 87 let. Je pochován na prostějovském hřbitově ve stejné hrobce jako jeho předchůdce P. Karel Kráčmar. Jejich hrob najdeme v centru hřbitova, vpravo od hlavního kříže (skupina 9, řada 1, číslo hrobu 14). Půjdete-li na hřbitov, zastavte se u jeho hrobu a pokloňte se jeho památce.

V letošním roce si připomínáme 150. výročí jeho narození. Ve farním kostele Povýšení sv. Kříže i v kostele sv. Cyrila a Metoděje byly za P. Františka Starého při této příležitosti obětovány mše svaté. I v současné době s úctou na tohoto kněze, jeho dílo a péči o naše kostely vzpomínáme. Requiescat in pace!

*Hrob Františka Starého na prostějovském hřbitově
(zdroj: archiv autora)*

PhDr. Karel Kavička (1940, Prostějov)

Absolvent Pedagogického institutu v Olomouci a Cyrilometodějské teologické fakulty UP v Olomouci. Původním povoláním učitel matematiky a geografie, po roce 1968 pracoval pro nesouhlas se vstupem spojeneckých armád Varšavské smlouvy jako dělník. Zabývá se dějinami církve a církevního umění. Je autorem mnoha publikací a monografií, článků v tisku doma i v zahraničí.

Josef Vrla

– prostějovský tiskař, bohatýr slova a tribun lidu

Petr Sokol

Josef Vrla se narodil 2. dubna 1844 v Tlumačově nedaleko Zlína. Pocházel z rodiny kováře, ale přesto jí byl poslán na studia nejprve na gymnázium v Kroměříži a následně také na univerzitu ve Vídni. Za vídeňských studií si Josef Vrla přivydělával také jako vychovatel pozdějšího knížete Hugo Salma-Reifferscheidta.

Našinec

Připravoval se na kariéru pedagoga, ale nakonec Josefa Vrlu zlákala novinářina. Spolupráci mu v roce 1869 nabídl Josef Černoch, který vydával česky psané opoziční *Olomoucké noviny*, za což čelil persekuci, byl odsouzen a finančně postižen. Před útekem do Berlína proto oslovil Vrlu, aby v jeho práci pokračoval. Vrla proto podal ve spolupráci s Černochovou manželkou Josefínou, ale formálně jen na své jméno, žádost o povolení vydávat v Olomouci nové české noviny nazvané *Našinec*. Žádost nestáhl, přestože mu bylo jedním z úředníků naznačeno, že se kvůli ní už nebude moci nikdy vrátit k povolání učitele.

Napotřetí s žádostí uspěl a ve spolupráci s manželi Černochovými vedl jednu ze dvou česky psaných tiskovin na Moravě. I on se dostal kvůli článkům v novinách před soud, a byl dokonce odsouzen k trestu vězení za údajné zveřejnění nepravdivých informací o jednom z odpůrců česky psaných novin.

Po dvou letech vedení *Našince* se Vrla rozhodl odejít z čela novin, opustit

*Josef Vrla
(zdroj: SOKA Prostějov)*

K osobnosti prostějovského 19. století Josefu Vrlovi mě váže osobní pouto. Bydlím totiž na Vrlově ulici a hrob této významné postavy prostějovských dějin před více než deseti lety „adoptoval“ a pečuje o něj Okrašlovací spolek města Prostějova, jehož jsem členem a má paní dokonce předsedkyní. Kdo byl tedy muž, který dal jméno mé domovské ulici, ale třeba i Vrlovu domu v centru města, a jehož 180. výročí narození si letos připomínáme?

Olomouc a přesídlit do Prostějova, který byl tehdy důležitým hospodářským centrem a žilo v něm větší procento českého obyvatelstva než v Olomouci.

Občan

Psal se 9. červen 1871, když šestadvacetiletý Josef Vrla v Němci politicky ovládaném Prostějově obdržel licenci a následně založil vůbec první českou tiskárnu, která začala fungovat v září téhož roku. Jeho podnik nejprve sídlil v domě „pod žudrem“ v Mlýnské ulici. Zde také začal opět společně s Josefem Černochem vydávat list *Občan*, který měl být na tehdejší poměry radikálnější v boji proti z pohledu Čechů málo federalistické ústavě.

V červenci 1872 ale *Občana* na žádost českých zemských poslanců Josef Vrla přenesl do Brna, kam na čas odešel. Ani tak ale český Prostějov nezůstal dlouho bez vlastních novin, protože se Vrla po několika letech do města vrátil, a to s vydáváním *Prostějovských novin*, které zde redigoval od 12. května 1875 až do roku 1881. Když o rok později vznikly v Prostějově

*Vrlův dům na Husserlově náměstí, kam se tiskárna přestěhovala v dubnu 1912
(zdroj: SOkA Prostějov)*

další české noviny – *Hlasy z Hané*, nebyl již Vrla u jejich vzniku jako majitel či redaktor, ale „pouze“ jako tiskař. Přesto v dalších letech na stránkách novin prostějovské národní strany vyšla řada jeho textů.

V Prostějově se navíc Josef Vrla natrvalo usadil i proto, že si ve zdejším kraji našel manželku. Údajně na procházkách po okolí narazil na samotu zlechovského mlýna a díky tomu se oženil s dcerou zlechovského mlýnáře Josefou či Josefinou Buchtovou. Jejich svatba proběhla 14. listopadu 1871 v Mostkovicích.

Prostějovský zastupitel

Od vydávání novin nebylo tehdy daleko k politickému životu, do kterého se Vrla v Prostějově velmi aktivně zapojil v řadách zdejší české národní

*Dům Pod žudrem v Mlýnské ulici,
první sídlo Vrlovy tiskárny
(zdroj: SOkA Prostějov)*

strany. Členem prostějovského městského zastupitelstva, tehdy zvaného obecní výbor, se proto Josef Vrla stal poprvé 1. května 1878. Nebyl tehdy do zastupitelstva přímo zvolen, ale ujal se mandátu po zemřelém zakladateli a prvním řediteli české reálky Františku Martinákovi. Josef Vrla byl totiž o rok dříve občan v komunálních volbách zvolen jako oficiální náhradník, což byla pozice, jež se tehdy samostatně volila pro případ, že některý člen ze zastupitelstva odejde.

Anti-Zajiczek a půl-mistr

Od počátku až do své smrti patřil Josef Vrla k neaktivnějším českým zastupitelům, který pronášel klíčové projevy zejména v dobách, kdy Češi byli v zastupitelstvu v menšině a v opozici vůči německému starostovi Johannu Zajiczkovi. Právě jeho rétorickým oponentem byl na jednáních zastupitelstva velmi často Josef Vrla, ať už se jednalo o boj o české školství, městskou záložnu či finanční a účetní nepravosti německého vedení radnice. Skutečnost, že byl pro německou stranu Josef Vrla jedním z hlavních oponentů, potvrzuje i hojný počet často nelichotivých zmínek o něm v tehdejších prostějovských německých novinách.

Pověst jednoho z hlavních lídrů českého politického tábora v Prostějově utvrdil, když se při jedné volbě odehrála scéna, kdy se někteří čeští voliči nespokojení s opětovným vítězstvím německé strany shromáždili v centru města, aby protestovali proti výsledku voleb, a hlavně proti údajným čachrům s registrací voličů. Starosta či purkmistr, jak se tehdy říkalo, Zajiczek se bál mezi ně přijít

a zklidnit je. Zastoupil ho Josef Vrla, který shromáždění svou autoritou uklidnil, a proto se o něm pak nějakou dobu v Prostějově říkalo, že je půl-mistr, když musel zastoupit purkmistra.

Česká národní strana Josefa Vrlu často využívala i jako skvělého řečníka, který byl populární díky vystupování na řadě schůzí a táborů lidu ve městě i v širším okolí.

Přítel živnostníků i dělníků

To, že Vrla patřil k výrazným prostějovským českým politikům té doby, potvrzuje i jeho aktivita a řada funkcí v nejrůznějších českých spolcích, které tehdy tvořily nezanedbatelnou součást celého tábora usilujícího o „českost Prostějova“.

Josef Vrla například patřil k zakladatelům Českého politického spolku v Prostějově, který se inspiroval stejnojmennou organizací založenou v Brně, když zejména příznivci rodící se mladočeské politické orientace chtěli více otevřít a tímto způsobem i demokratizovat českou národní stranu na Moravě. Samotný Vrla se účastnil i zakládání Českého politického spolku v Brně a patřil k jeho mladočeskému, tedy více liberálnímu křídlu. Nepřekvapí proto, že členem výboru se stal i při založení stejnojmenného spolku v Prostějově na jeho první valné hromadě.

Josef Vrla byl ovšem díky jím vlastněné tiskárně také výrazným prostějovským podnikatelem té doby. Vzhledem k svému politickému smýšlení a profesní zkušenosti dlouhodobě usiloval o ekonomické pozdvižení českých vrstev. Všemožně se snažil o pozdvižení českých podnikatelů,

živnostníků i dělníků. Byl jedním z hlavních hybatelů založení Průmyslové jednoty, jejíž vznik byl odsouhlasen v březnu 1883. Vřla byl při tom zvolen prvním předsedou organizace, která chtěla soustředit zárodky vznikajícího českého průmyslu a konkurovat zavedeným německým a v Prostějově často i německo-židovským podnikům. Jednota pod Vřlovým vedením organizovala vlastní tržnici i výstavu nových výrobků, z níž se pak vyvinul zárodek prostějovského muzea. Vřla a jeho jednota také dbali o vznik tzv. pokračovacích škol, v nichž by se žákům dostalo základu technického vzdělání.

Nakupujte u Čechů

Klíčový podíl měl Josef Vřla i na vzestupu prostějovského, česky mluvícího živnostenského stavu. Organizoval jeho setkání a kampaně na podporu českých obchodů. Na letnici v červnu 1892 dokonce svolal do Prostějova živnostenský sjezd s účastí ze všech tří zemí Koruny české a předsedal mu. Založil tím předpoklady pro to, aby se Prostějov stal později mekkou celostátního politického hnutí, v němž se organizovali čeští živnostníci.

Josef Vřla se ovšem stal také jednou z tváří v Prostějově tolik aktivní kampaně, která probíhala pod heslem „Svůj k svému“. Její podstatou bylo přesvědčit česky mluvící obyvatele města i jeho širokého venkovského zázemí, aby nakupovali v obchodech českých vlastníků. Josef Vřla a další předáci české národní strany tímto vyzývali k bojkotu německých a německo-židovských obchodů, aby podpořili vznik české podnikatelské vrstvy, která by tvořila oporu české straně v boji o ovládnutí radnice

i voleb do zemského sněmu a říšské rady. Radnici totiž dlouhodobě díky nerovnému volebnímu systému, v němž síla hlasu každého voliče odpovídala tomu, kolik zaplatil na daních, držela menšinová, ale ekonomicky silná skupina německy mluvících Prostějovanů. Vřla absolvoval v rámci kampaně „Svůj k svému“ nespočet veřejných schůzí, kde se díky svým rétorickým schopnostem i vysoké postavě stal miláčkem publika.

Poražen Olomoucí

Přes očividné politické vlohy nezískal Josef Vřla nikdy vyšší politickou funkci než post prostějovského zastupitele.

Nejbližší k ní měl v polovině 80. let. V květnu 1885 navrhla schůze prostějovských českých „pětizlatkových“ voličů Josefa Vřlu jako kandidáta pro přímé volby do říšské rady, jak se tehdy jmenovala dolní komora parlamentu celého Předlitavska, tedy „rakouské“ části tehdejší dualistické monarchie. Protože kandidaturu opakovaně odmítl tehdejší vůdce české národní strany v Prostějově Karel Vojáček, navrhli zástupci skupiny voličů, kteří mohli díky úpravě volebního zákona v roce 1885 poprvé volit do říšské rady, přestože na daních platili jen pět zlatých, právě „knihtiskaře Josefa Vřlu“.

Za zmínku stojí i to, že jeho největším přímluvcem na zmíněné schůzi byl krejčovský mistr František Šeha, pozdější zakladatel sociální demokracie v Prostějově. Majitel tiskárny Vřla se totiž při svém veřejném působení vždy výrazně zajímal o hospodářský život, což mu vyneslo podporu nejenom živnostníků a malopřemyslníků, ale i těch, kteří se

později vydali do obou socialistických stran (k sociálním demokratům či národním socialistům) a o nichž Šeha na nominační schůzi mluvil jako o „stavu řemeslnicko-živnostenském a dělnickém“.

Návrh nejméně majetných voličů potvrdil nakonec i národní ústřední volební výbor v Brně, takže se Vrla mohl zhostit nelehké úlohy ucházet se o zvolení za poslance ve volebním obvodě, který společně s většinou českým městem Prostějov tvořila ještě Olomouc, Německý Brodek (dnešní Brodek u Konice) a prostějovská židovská obec. Josef Vrla svého německého protikandidáta, rodáka z Víceměřic, olomouckého právníka a říšského poslance již od roku 1870 Augusta Weebera sice jednoznačně porazil v křesťanské části Prostějova, kde vyhrál 694 ku 310 hlasům, ale v dalších třech částech obvodu již tak úspěšný nebyl. V Německém Brodku nezískal Vrla žádný ze 72 odevzdaných hlasů, v prostějovské židovské obci podlehl „žiliberálovi Weeberovi“, jak o jeho soupeři psaly české noviny, v poměru 4 hlasy ku 94 hlasům. Výrazně slabší byl i v tehdy silně německé, ale zároveň nejlidnatější Olomouci, kde podlehl poměrem 210 ku 840. Tam mu navíc paradoxně jako liberálovi uškodila v atmosféře tamní rivality dvou křídel českého tábora otevřená podpora zastánců více konzervativní a procírkevní české politiky.

Slabou útěchou mohl být pro Josefa Vrlu fakt, že v tomto volebním obvodě, který spojil nejvýznamnější české město na Moravě (Prostějov) s německou Olomoucí, Češi nikdy předtím ani potom v 19. století nevyhráli.

Náplastí na neúspěšný pokus o vstup do vysoké politiky mohly být pro Josefa Vrlu jeho opakované volební úspěchy při volbách členů olomoucké Obchodní a živnostenské komory, což byl tehdy důležitý samosprávný orgán s určitými i politickými pravomocemi, včetně volby několika členů parlamentu na zemské i říšské úrovni.

Krotitel davů

Originálním rysem Vrlova příběhu byla jeho již zmíněná popularita mezi méně majetnými Prostějovany, ačkoli on sám patřil mezi výrazné podnikatele. Vděčil za to svému zájmu o hospodářský život i častému kontaktu s dělnickým prostředím, kdy byl často vidět třeba v dělníky oblíbených hospodách. Klíčová byla i jeho iniciativa založit v roce 1881 Všeobecnou dělnickou nemocni a invalidní spořitelnu, která poprvé ve městě zaváděla nemocenské a úrazové pojištění pro dělníky.

Popularitu Josefa Vrlu mezi dělníky zvýšila také událost z května 1890, kdy se v Prostějově poprvé konalo prvomájové shromáždění. Dělníci příznivci socialismu se tehdy shromáždili, po předcházejících, částečně i násilných nepokojích ve městě v Kralickém háji a rozhodli se, mnohdy vyzbrojeni klacky, táhnout na Prostějov. Tam už na ně čekala na přístupech do města armáda a reálně hrozilo, že dojde ke střetu, který skončí krveprolitím. Okresní hejtman proto povolal „vůdce a tribuna lidu“ Josefa Vrlu, aby se pokusil dělnický dav uklidnit. Vrla nezaváhal, ač situace byla poměrně nebezpečná, postavil se před davem na povoz a začal shromážděné dělníky přesvědčovat, aby se poklidně rozešli.

Přes úvodní nedůvěru a výkřiky „Je podplacen, dolů s ním“ nakonec uspěl a dav se místo útoku na vězení, kde byli drženi někteří účastníci nepokojů, rozptýlil po městě.

Hlas vítězství

Přes značné zásluhy o český Prostějov Josef Vrla nakonec nezasedl v čele města, když se místním českým politikům konečně splnil jejich desítky let trvající sen a česká národní strana ovládla v roce 1892 podruhé a tentokrát už trvale prostějovskou radnici. Byl to ovšem právě Josef Vrla, který až pětistícovému davu příznivců české strany 3. května 1892 z měšťanské besedy zvěstoval, že Češi v komunálních volbách zvítězili. Shromážděný dav následně vyzval, aby „provolali v okamžiku tak slavnostním, kdy vrácen Prostějov opět národu svému, Jeho Výsosti císaři a králi našemu trojnásobné Sláva, což rachotem hromu bylo opětováno. Poté promluvil k lidu několik srdečných slov“ a vyzval ho ke klidným oslavám. Dav nato zazpíval „Hej Slované“ a „Kde domov můj“ a poklidně se rozešel.

Znovuzvolený zastupitel Josef Vrla následně hrál důležitou roli i při ustavujícím zasedání nového zastupitelstva, kdy například navrhoval jménem české většiny počet radních i složení odborů a výborů. On sám se ovšem radním z dnešního pohledu překvapivě nestal, ačkoli patřil k nejviditelnějším politikům české strany v té době.

Spor o zetě

Dva roky po vítězství českého Prostějova se mezi Josefem Vrlou a dalšími českými vůdci ve městě objevily určité mraky. Od roku 1894

List Hlas z Hané, rok 1893

rozšířené vydávání novin *Hlas z Hané* si vyžádalo přijetí dalšího redaktora a Josef Vrla chtěl na toto místo prosadit svého zetě Jana Janču, který do té doby vydával v Uherském Hradišti listy *Slovácké noviny* a *Slovač*. Janča místo nezískal, ale stejně přesídlil do Prostějova a začal zde svůj list vydávat pod novým názvem *Slovan*. Tím vznikl *Hlasům z Hané* přímý konkurent a vedení hlavního prostějovského listu z rozmršky vyvodilo následek v podobě rozhodnutí, že *Hlas z Hané* se již nebudou jako dosud tisknout v tiskárně Josefa Vrlly, ale v tiskárně v Přerově. Na Vrlu navíc částečně dopadla i kritika za radikálnější linii listu jeho zetě.

Podnikatelské problémy

Odchod velkého zákazníka v podobě *Hlasů z Hané*, ale také dopad Vrlovy politické činnosti na jeho podnikání, kdy ho po kampani „Svůj k svému“ nepřekvapivě opustili skoro všichni dřívější němečtí a německo-židovští zákazníci, vedl ke značným problémům jeho tiskařské firmy. V napjaté atmosféře mu dokonce jeden z českých kolegů nechal kvůli nezaplacení malé pohledávky na chvíli zabavit tiskařské stroje.

Josef Vrla se z ekonomických problémů, i s pomocí městské rady, nakonec dostal, ale rozmiška ho dle pamětníků poměrně dost zasáhla.

O Vánocích 1895 byl Josef Vrla raněn mrtvicí, což někteří jeho příznivci přičítali právě vypětí, které způsobily ekonomické i politické problémy kolem jeho tiskárny. Nebyl v dobrém stavu a tři dny ležel v bezvědomí. Z těchto zdravotních těžkostí se sice postupně zotavoval, ale druhý atak mrtvice se mu 27. ledna 1896 stal ve věku pouhých 51 let osudným.

Jeho úmrtí a pohřeb se staly událostí, o níž informovaly české listy po celé Moravě. Byl ostatně uznávanou osobností nejen na Prostějovsku. Dokresluje to situace, kdy si v únoru 1891 zlomil ruku po cestě na katolický ples v podniku „U Brejníkové“ a psalo se o tom i v Olomouci.

Josef Vrla je dnes pohřben v hrobě na městském hřbitově, kam byly jeho ostatky přeneseny po jeho vzniku.

Politická dynastie

Kdo dnes hrob navštíví, pozná z jeho náhrobního kamene, že Josef Vrla byl také vlastně zakladatelem prostějovské politické „dynastie“. Jeho dcera Růžena

*R. Fr. Reichstädter
(foto: SOkA Prostějov)*

se totiž provdala za básníka, novináře a politika Rostislava Františka Reichstädtera, rodáka z Drysic, který se později stal za Prostějovsko zemským i říšským poslancem. Do politiky vstoupila i samotná Růžena, profesí odborná učitelka, která byla nejenom prostějovskou městskou zastupitelkou, ale v letech 1925 až 1928 také senátorkou za národní socialisty. Oba „politiků“ manželé jsou pochováni ve stejném hrobě na městském hřbitově v Prostějově jako Josef Vrla.

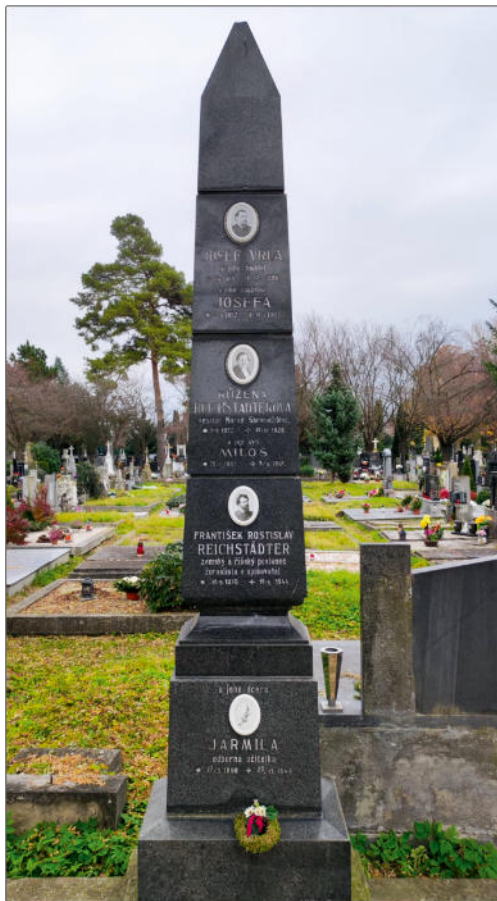
Posmrtný boj o Vrlu

Ještě při desátém výročí jeho úmrtí si prostějovský list *Havlíček* stěžoval, že se asi zapomnělo na návrh, aby jméno Josefa Vrly nesla některá z prostějovských ulic. Tak se vzhledem k výraznému dílu Josefa Vrly pro český Prostějov stalo až 11. září 1908

a s přestávkou za nacistické okupace nese Vrlova ulice jméno velké osobnosti prostějovské politiky dodnes.

Význam Josefa Vrlý navíc potvrdilo i to, že se jeho osobnost stala předmětem politické polemiky ještě čtvrtstoletí po jeho skonu. Odvolávala se na něj totiž prostějovská národní demokracie, když v dubnu 1924 dva zastupitelé za židovskou stranu podpořili vznik levicové městské rady. Prostějovská pravice se ve svém letáku odvolávala na Vrlovo zapojení do bojkotu židovských obchodů v rámci kampaně „Svůj k svému“, ale zejména národní socialisté kontrovali, že kdyby Josef Vrla žil, byl by jistě v aktuálním sporu nejen na straně socialistické, ale dokonce by podle nich byl i členem některé ze socialistických stran.

Jak by to bylo, se dnes už určitě nedozvíme, jedno je ale jasné: Josef Vrla byl nejen „bohatýrem slova a tribunem lidu“, jak se na něj vzpomínalo na Prostějovsku i na Dražanské vrchovině, ale hlavně výraznou postavou prostějovských moderních dějin.

*Hrob J. Vrlý, R. Reichstädterové a R. Fr. Reichstädtera na prostějovském hřbitově
(foto: Luboš Veselý)*

PhDr. Petr Sokol, Ph.D.
(1974, Praha)

Vystudovaný politolog se specializací na politickou geografii, na fungování voleb a politických stran, na vztah sportu a politiky a na vexilologii. Působil na několika vysokých školách, aktuálně přednáší na Institutu pro veřejnou správu v Praze. Pravidelně publikuje v časopisu Reflex. Je autorem či spoluautorem několika odborných článků a publikací. Je členem České vexilologické společnosti a České společnosti pro politické vědy. Pracuje v Evropském parlamentu.

Příběh krasického hřbitova

Marek Moudrý

Krasice jsou příměstskou částí Prostějova od roku 1963. Do té doby to byla samostatná obec ležící západně od Prostějova na Mlýnském náhonu, který je přirozeným ramenem říčky Hloučely. S rozvojem průmyslu získaly Krasice na přelomu 19. a 20. století současný příměstský charakter. Rozvoj obce totiž výrazně ovlivnila blízkost Prostějova. Obec je od svého založení přičleněna k farnosti Povýšení sv. Kříže v Prostějově, proto i veškerý církevní život byl ovlivňován z Prostějova. S úvahami o zřízení nového městského hřbitova v Prostějově na Brněnské ulici roku 1894 se objevila obdobná snaha v Krasicích. O dva roky později byly obecním výborem v Krasicích vytipovány dokonce dvě lokality, na kterých by hřbitov mohl být zřízen. Tyto snahy však postupně utichly a Krasice souhlasily s pohřbíváním svých občanů na nově zřízeném městském hřbitově na Brněnské ulici.

Světit, nebo nesvětit

Obec se k nápadu vlastního hřbitova vrátila až na podzim roku 1924. S návrhem přišel František Kudla a na jeho popud byl zřízen přípravný výbor. 31. října téhož roku obecní zastupitelstvo jednomyslně schválilo zřízení hřbitova v Krasicích s tím, že finanční prostředky měly být získány ze sbírky mezi občany obce, odprodejem hrobových míst a obecní půjčkou. Náklady na vybudování hřbitova byly tehdy vyčísleny na 30 000 korun. Ke zřízení hřbitova dal souhlas také farní úřad

Povýšení sv. Kříže v čele s farářem P. Ignácem Dragounem. Od počátku se také vedla diskuse, zda má být nový hřbitov církevní, nebo světský-obecní. Olomoucké arcibiskupství si přálo, aby byl hřbitov katolický. Na to zareagovalo obecní zastupitelstvo, že hřbitov bude „společný“ pro všechny bez příslušnosti k určité církvi a takto bude také zapsán do pozemkové knihy. Ne všichni s tím však byli ztotožnění, protože většina obyvatel Krasic se hlásila ke katolické církvi. Přestože se jednalo o stavbu obecního hřbitova, nedovedli si představit, že by nebyl řádně církevně vysvěcen. Rozbuškou se stal návrh komunisty Gabriela Maráka, aby byl hřbitov otevřen bez vysvěcení. Tento návrh byl však 10. června 1925 obecním zastupitelstvem zamítnut.

Jak se blížil termín dokončení stavby hřbitova, začalo se opět diskutovat o jeho vysvěcení. Církevní obřad byl také projednáván na obecním zastupitelstvu. Zastánci svěcení argumentovali tím, že většina obyvatel obce je katolického vyznání a pro katolíky je vysvěcení hřbitova nutností. Obecní zastupitelstvo se nakonec vyslovalo pro slavnostní vysvěcení. Proti byli pouze zastupitelé za komunistickou stranu. Tento jejich návrh však u Krasických vyvolal slovy kronikáře „zlou krev“. Aby se vyhrocená situace kolem svěcení hřbitova uklidnila, nemělo se svěcení účastnit obecní zastupitelstvo. A jak situaci popsal obecní kronikář? „Aby tato záležitost byla v klidu vyřízena, přistoupil výbor na návrh

Františka Kudly, aby se pořádala slavnost svěcení hřbitova, ale bez účasti obecního zastupitelstva, aby se nezdálo, že obecní výbor je klerikální. Mezi občanstvem byly z toho spory a mrzutosti, ale zůstalo při tom a slavnost vykonána v neděli dne 2. srpna 1925.“

Dnes se nám to může zdát úsměvné, ale tato situace plně vystihuje tehdejší dobu. Prvních deset let nově vzniklé Československé republiky lze charakterizovat heslem „*Pryč od Vídně, pryč od Říma*“. Po rozpadu Rakouska-Uherska byla totiž katolická církev nadále vnímána jako symbol zaniklého mocnářství, což vedlo k výrazným protikatolickým náladám. Církev postupně společensky ztrácela vliv napříč všemi vrstvami, od dělníků až po inteligenci. Výraznou roli v tom sehrálo také ustanovení nové „státní“ Církve československé.

Přibližme si také politickou situaci v obecním zastupitelstvu Krasic té doby. V obecních volbách 16. září 1923 (první volby do obecních zastupitelstev po vzniku Československa) získala nejvíc zastupitelů Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (tzv. agráři). Z politických stran měla v obecním zastupitelstvu reprezentanty také Československá strana lidová, Komunistická strana Československa a občanské nepolitické uskupení, za které byl 20. října starostou obce zvolen Jan Kakáč.

Slavnostní svěcení hřbitova 2. srpna 1925

Obec se na tuto velkou událost připravovala od jara. Z návsi byl se souhlasem prostějovského farního úřadu přenesen do pomyslného středu

*Kříž na krasickém hřbitově
(foto: autor)*

hřbitova kříž z roku 1876, který tam stojí dodnes a je dominantou centrální lipové aleje. Na kříži je umístěn nápis (aktuálně bohužel špatně čitelný) „Zde poutníku své zastav kročeje a mysl zbožnou obrať k nebesům, tam útěcha Tvá, Tvoje naděje. Ve chvílích útrap, v žale, ve stesku, zde u kříže se duše Tvá posílí. Pak vrať se k práci, proved' Bůh Tě milý“ a text připomínající donátory kříže, manžele Všetickovy,

a rok postavení kříže. Na zadní části kříže je nápis „Postaveno ke cti a chvále Boží a ku spáse spoluobčanů“. Texty doplňuje donátorský nápis a rok vzniku kříže.

Při cestě ke hřbitovu byly vztyčeny dva stožáry s prapory a v místech současné křižovatky Západní a Foerstovy ulice byla postavena slavnostní slavobrána. Slavnost začala před osmou hodinou ranní shromážděním obyvatel Krasic u kostela na návsi. Hlavní světitel Msgre. Mořic Růžička, prostějovský děkan a farář v Určicích, byl přivítán vyzváněním zvonů a slavnostní střelbou. Po mši svaté se obyvatelé před kostelem seřadili do procesí, v jehož čele se nesl kříž. V průvodu šlo pět kněží, ministranti, družičky, občané Krasic a přilehlých obcí. Samotného svěcení se kromě děkana Růžičky zúčastnil jako spolsvětitel prostějovský farář P. Ignác Dragoun. Atmosféru slavnostního svěcení hřbitova popsal krasický kronikář takto: „Potom p. děkan prostými, ale zato tím více od srdce jdoucími a milými slovy připomněl občanům krasickým veliký a vážný význam díla, jež uvedli ve skutek, a v další řeči je nabádal, aby památku

zemřelých spoluobčanů chovali vždy v lásce a úctě a často je na tomto místě posledního odpočinku navštěvovali a za ně se modlili. Za jeho řeči vládlo ve shromáždění posvátné ticho a slzy kanuly po dojatých tvářích poslouchajících.“ Po církevním obřadu se průvod vrátil na krasickou návěs, kde před kostelem proběhlo slavnostní požehnání. Podle slov kronikáře se vysvěcení hřbitova zúčastnilo tisíc osob, tedy dvojnásobek počtu obyvatel obce.

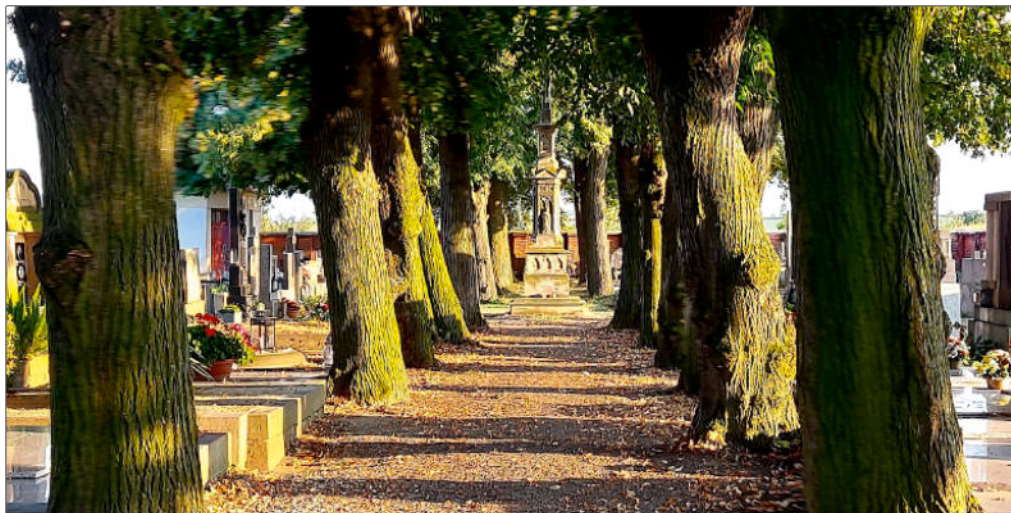
Prvním pochovaným na krasickém hřbitově byl řezník František Jedlička. Uložení do hrobu proběhlo čtyři dny po vysvěcení hřbitova. Do konce roku 1927 bylo na hřbitově pochováno 13 dospělých a dvě děti. Zároveň bylo také z městského hřbitova na Brněnské ulici přeneseno 5 hrobů dospělých a jeden dětský hrob.

Hřbitov dnes

Krasický hřbitov má rozlohu necelých dvou tisíc metrů čtverečních. Za cihlovou zdí na východní straně navazuje ještě pozemek, který byl určen na případné rozšíření hřbitova v budoucích letech. K tomu však

Brána krasického hřbitova
(foto: autor)

*Centrální lípová alej
(foto: autor)*

dosud nedošlo a pravděpodobně ani nedojde. Na této volné ploše byly nedávno vysázeny stromy. Čelní pohled na hřbitov je tvořen nízkou zídkou s ozdobným kovovým plotem a vstupní bránou se dvěma sloupky, na kterých jsou nápisy. Vlevo: „Hroby v uctivosti měj. Láska co zde zařídila, na památku upravila, nekaz – mrtvým toho přej“. A vpravo: „Co jste Vy, byli jsme i my, co jsme my, budete i Vy“ a dvě dotační data „Založeno r. 1925“ a „Opraveno r. 1956“.

V roce 2024 bylo z iniciativy Komise městské části Krasice, Čechovice

a Domamyslice revitalizováno prostranství před hřbitovem. Byla vydlážděna přístupová cesta, zřízena parkovací stání a došlo také k přemístění kontejnerů na odpad na levou stranu s ohrazením cihlovou zídkou, aby jejich umístění nenarušovalo pohled na hřbitov. V době psaní příspěvku se začala opravovat vnější zeď márnice a na opravu čeká nízká zídka se vstupní branou na hřbitov. Krasický hřbitov tak bude u příležitosti 100. výročí od svého zřízení doslova „zářit novotou“.

Ing. Marek Moudrý
(1974, Prostějov)

Pedagog a ředitel Střední odborné školy podnikání a obchodu v Prostějově, spoluautor fotografické publikace Prostějov – Hanácký Jeruzalém a odborných učebnic o marketingu a Evropské unii. Milovník svého rodného města a jeho nadšený popularizátor.

Průmyslové dědictví – Akciový pivovar v Prostějově

Johana Jankůvová

Akciový pivovar zachycený perem autorky článku

V tomto článku se zabývám osudem dle mého názoru jedné z nejkrásnějších budov Prostějovska. Jak nadpis napoví, jedná se o Akciový pivovar. Tato stavba z konce 19. století je živoucím důkazem, že užité budovy mohou být esteticky hodnotné, a to díky skvělé vyváženosti zdobnosti, která však neovlivňuje funkci, pouze ji zhodnocuje. V první části se zabývám historií budovy a v druhé si dovoluji vyjádřit svůj osobní názor a zamyšlení nad osudem nejen této budovy, ale obecně starých chátrajících budov.

Historie a osud Akciového pivovaru

Pivovarská tradice v Prostějově sahá hluboko do 14. století. Vzhledem ke klimatickým podmínkám okolí Prostějova, kde úrodná černozem

Hané byla ideální pro pěstování různých druhů obilnin včetně ječmene, byl městu předurčen rozvoj průmyslu zpracovávajícího tyto plodiny. To se týkalo samozřejmě i sladoven a pivovarů.

Koncem 19. století nastávají v hospodářském rozvoji města bouřlivá léta. Akcionáři úspěšně rolnické sladovny začali na valné schůzi Hospodářského spolku prostějovského uvažovat o podobně financovaném projektu – Akciovém pivovaru v Prostějově – již koncem roku 1890.

Myšlenka se ujala a na jaře roku 1897 bylo započato se stavbou. Místo pro stavbu bylo situováno velmi výhodně poblíž nově vzniklého hlavního nádraží (1870). Export piva byl o to snazší a efektivnější. Dne 21. prosince 1897 byla hotová stavba předána k plnění svého účelu.

Návrhy provozního uspořádání a nabídky strojů zřizovacímu výboru postupně zaslaly čtyři firmy; Karel Kovářik, přizvaný jako znalec, doporučil návrh smíchovské strojírny Ringhoffer jako nejlepší jak dispozičně, tak co do parametrů zařízení, a byly jí proto zadány detailní plány, rozpočty i stavební dozor. Její projekční kancelář uspořádala pivovarské provozy (chladné hospodářství, strojovnu s kotelnou, varnu) do jednoho podélného bloku a jeho fasády z lícových cihel dvou barev završila

*Akciový pivovar
(foto: www.pivovary.info)*

věžičkami ve stylu tudorovské gotiky. Obecně se v této etapě ve výstavbě pivovarů nejvíce užívají historizující styly a ten prostějovský není výjimkou. Mezi další typické prvky patří například použití litiny ve výstavbě. Prostora budovy, kde se nacházela varna, v níž probíhala hlavní fáze vaření piva, je snadno identifikovatelná díky obecně platné architektonické typologii – jedná se o místo o velké světlé výšce, ve které byly umístěny měděné kotle pro různé fáze vaření piva, prostor byl charakteristický svými vysokými okny s typickým průmyslovým zasklením a střešními parníky s plechovým zakončením. I další provozy se dají definovat díky svým potřebám.

Navrhování budov pivovarů bylo ve druhé polovině 19. století v rukou technických kanceláří největších specializovaných strojíren, mezi něž patřilo pivovarské oddělení ringhofferovského podniku. Tento pražský podnik se však primárně nezabýval pivovarnictvím, ale výrobou železničních vagónů, nákladních i osobních, tramvají nebo automobilovým průmyslem. Stavební projekty pro ně tvořil stavební inženýr

Václav Wofek (1848–1916), uspěly v silné konkurenci především díky svým kompaktním, a tedy efektivním dispozičním řešením, umožňujícím plynulé rozšiřování provozů. Mezi doložená Wofkova díla můžeme řadit kromě toho v Prostějově například i pivovary ve Vrchlabí (1902) nebo v Lounech (1892) a několik dalších.

Samotnou výstavbu realizovala významná prostějovská stavební firma Konečný & Nedělník působící v letech 1887–1946. Ta se však nespécializovala pouze na průmyslové objekty, realizovala rovněž veřejné stavby a soukromé domy. V roce 1946 byla firma znárodněna a od roku 1948 se stala součástí národního podniku Průmstav. V období působení sami navrhli desítky staveb, stylem sahající od pozdního historismu až po opatrné pokusy o aplikaci raně modernistických

*Detail fasády pivovaru
(foto: Jana Zaorálková)*

*Průčelí pivovarské budovy
(foto: Jana Zaorálková)*

prvků, zjevně se snahou držet krok s posledními trendy.

Pivovar byl vybaven na tehdejší dobu nejmodernějším strojním zařízením, které se postupně doplňovalo stále novými, účelnějšími stroji, takže byl na výši moderní pivovarnické techniky. Původní parní pohon byl v roce 1926 změněn z úsporných důvodů na pohon elektrický. Vyráběna byla piva 10ti a 12ti stupňová světlá, tmavá a speciální tmavé pivo 16ti stupňové zvané Černozdroj, a to výhradně z výtečného hanáckého ječmene. Pivo se těšilo pro svou výbornou jakost velké oblibě. V 90. letech 20. století prodával pivovar své výrobky pod názvem Ječmínek, který byl odvozen od moravského krále Ječmínka, který podle Starých pověstí českých pobýval na chropýňském zámku a byl patronem všech sládků.

V minulosti byl pivovar pozoruhodnou stavbou a dá se považovat za jedno z kulturních center Prostějova té doby. K pivovaru přiléhala Pivovarská zahrada, tzv. Akciák. V jírovcových alejích býval altán, kde hrávala hudba, a počátkem minulého století zde četné spolky konaly akce. Na zahradu navazovala oblíbená Akciová restaurace s kůželnou. Ta byla nakonec odstřelena, aby ustoupila jiné stavbě – úseku dálnice Brno–Olomouc. V Akciáku bývaly i tenisové dvorce a první zápasy, konané již v roce 1894, patří u nás k těm nejstarším. Roku 1910 tu též vzniká tenisový oddíl při SK Prostějov.

Severně obtéká pivovar říčka Hloučela. Zde majitelé pivovaru vybudovali menší rybníček. Ten však nesloužil pouze pro estetické

Pivovar objektivem Jany Zaorálkové

účely, jelikož zásobárna vody byla důležitou součástí pivovaru. V zimním období sloužil rybníček k získání dostatečného množství ledu do pivovarských lednic, kde se led uchovával a využíval k chlazení pěnivého moku.

Od počátku 90. let 20. století se pivovar zadlužoval. Ačkoli kapacita pivovaru umožňovala produkovat 180 tisíc hl piva ročně, zařadila se firma mezi malé pivovary a produkce rok od roku klesala. Přestože export činil v roce 1994 cca 20 % produkce a směřoval do Ruska, Kazachstánu, Ázerbajdžánu, Rumunska, Polska, Maďarska a na Ukrajinu, podnik zásoboval zejména Prostějovsko. Vzhledem k většímu

Sortiment piva před uzavřením

- Ječmínek 10 % (světlé výčepní; alk.: 3,2 %; plněno do 0,5 l lahvi a sudů)
- Ječmínek 11 % (světlý ležák; alk.: 3,5 %; plněno do 0,5 l lahvi)
- Ječmínek 12 % (světlý ležák; alk.: 4,6 %; plněno do 0,5 l lahvi a sudů)
- Ječmínek Dia (světlé se sníženým obsahem cukru; alk.: 4,4 %; plněno do 0,5 l lahvi)
- Ječmínek nealkoholické (světlé; alk.: 0,5 %; plněno do 0,5 l lahvi)

a většímu zadlužení se pivovar uchýlil k nerozumnému řešení – pustil pivo na trh o dva až tři týdny dříve, než měl. Nebylo pak dobré a zákazníci se od pivovaru odvrátili. A to byl začátek konce.

Práce v podniku, kde do té doby pracovalo zhruba sedm desítek zaměstnanců, byla značně omezena. Ti, kteří setrvali, brali jen šedesátiprocentní mzdu. Řádně nefungovala elektřina, v provozu byl pouze jediný telefon. Bohužel i přes velkou snahu byl provoz neudržitelný a dne 12. prosince 1998 proběhla poslední várka a všechny technologie byly na počátku nového tisíciletí demonstrovány. Dnes v budovách podnikají různé firmy.

Přes nepřízeň osudu se budova bývalého Akciového pivovaru dodnes řadí mezi nejlépe dochované a zároveň nejvýstavnější průmyslové stavby Olomouckého kraje. V roce 2009 správa města zamítla projekt jeho konverze na hotel, delší dobu je nabízen k prodeji.

Osobní zamyšlení nad osudem pivovaru i dalších starých staveb

Budova Akciového pivovaru mě fascinuje už dlouho, ovlivnila mě ve vnímání estetické kvality starých věcí a staveb. O to víc mě rmoutí její aktuální stav, který je bohužel alarmujícím příkladem neúcty k minulosti. V dnešní době se řada osvědčených podnikatelů snaží využít původní stavby pro nové účely. Přestavují takovéto budovy na byty, galerie nebo jim vrací průmyslové využití. Ačkoli tento trend od 70. let minulého století stoupá, není to stále dost.

Stačí se více koukat kolem sebe, v Prostějově je nespočet takovýchto staveb, které chátrají, a dá se říct, že jakoby čekají na vlastní demolici. Jen namátkou zmíním stále chátrající vilu Františka Kovářika, areál kláštera Milosrdných bratří nebo starou synagogu. Důvodem je většinou to, že se vyplatí na jejich pozemku vystavět ekonomicky přijatelnější budovu. Ačkoli se může zdát, že v tomto případě by měla hodnota estetická ustoupit té finanční, „výhodné“, nemělo by se k tomu takto přistupovat plošně. Každá doba stavěla jinak, nesla s sebou určité trendy, které zrcadlily společnost. A právě ta společnost jsou naši předci, bez kterých bychom tu dnes nebyli. Jen samolibí lidé se neumějí ohlédnout a zamyslet se nad minulostí

svou a svých předchůdců. Tyto budovy byly při všech možných rozhodnutích, byly tichými přihlížejícími dobrých i špatných rozhodnutí. Vyržely hrůzy války a snahy lidí smést minulost slepě ze stolu a neohlížet se zpět. Historie se stále opakuje, doba je jiná, ale lidská podstata je neměnná. Z minulosti se dá velmi dobře poučit a tyto stavby mohou sloužit jako upomínky a symboly lidství.

Akciový pivovar je budovou s velkým potenciálem. Jeho budoucí využití může být různé. Jak bylo již zmíněno, zvažovala se přestavba na hotel, ze které bohužel sešlo. Rovněž by mohl být tento prostor znovu využit pro další průmyslovou výrobu téměř jakéhokoli zaměření. Mě ovšem napadlo ještě jedno neotřelé využití, a to pro vysokoškolské účely. Vim, že tento nápad zní možná trošku troufale a nahodile, ale když se zamyslím nad dalšími problémy našeho města, zdá se mi tato úvaha logická. Hlavním odůvodněním je odchod mladé

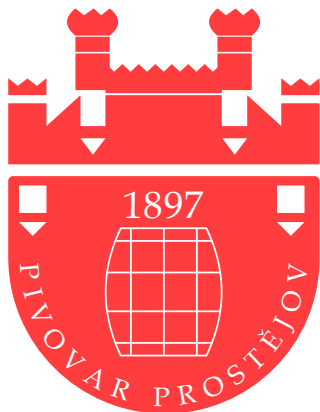

*Podoba pivovaru v konci předminulého století
(zdroj: www.pivovary.info)*

generace do jiných velkých měst. Většina mých vrstevníků nemá v plánu celý život setrvat ve městě, kde není pro vysokoškolsky vzdělané lidi vhodné uplatnění. Takzvaným minimem je pro ně Olomouc následovaná Brnem, Prahou či zahraničím. Prostějov se stává více a více provinčním městem. Tam, kde je zřízena vysoká škola nebo alespoň „pobočka“ univerzity, je daleko menší odliv mladých lidí. A myslím, že si moje rodné město zaslouží větší věhlas. Ideální fakultou, která by u nás mohla působit, by mohla být právě ta strojní. Hlavně díky průmyslové historii a relativnímu dostatku zkušených firem působících na Prostějovsku. Tím by mohl Prostějov pomoci nejen sobě, ale i celému Olomouckému kraji, kde není žádný vysokoškolský technický obor a středoškolští studenti jsou nuceni odcházet nejčastěji do Brna, Ostravy či Prahy. Ať už by pivovar získal jakoukoli z nastíněných funkcí,

nejdůležitější by bylo to, že by konečně přestal chátrat a stal se opět jedním z ústředních center tohoto města.

Tip: Pokud vás zajímá, jakými průmyslovými skvosty jste obklopeni, doporučuji web *industrialnitopografie.cz*

Zdroje:

BERAN, Lukáš. Pivovary firmy Ringhoffer a jejich projektant Václav Wofek. In: *Fenomén Ringhoffer: rodina, podnikání, politika*. Praha 8: Národní technické muzeum, 2019, s. 316–323. ISBN 978-80-7037-303-3.

GRÜTER ŠIMKOVÁ, Štěpánka. *Stavební firma Konečný & Nedělník a její role v prostějovském stavitelství let 1887–1918*. Online. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. 2006. Dostupné z: <https://tinyurl.com/2rxtpmm>.

Akciový pivovar. Online. In: VCPD FA ČVUT. *Industrialnitopografie.cz*. 2024. Dostupné z: <https://tinyurl.com/bddayvxj>. [cit. 2024-09-18].

Akciový pivovar Prostějov. Online. In: *Pivovary.info*. 2020. Dostupné z: <https://tinyurl.com/3fcf7j fz>. [cit. 2024-09-18].

Johana Jankůvová (2003, Prostějov)

Vystudovala Střední školu designu a módy – obor Užitá malba a design interiéru, dále pokračuje ve studiu na Univerzitě Palackého v Olomouci a VŠB v Ostravě, kde se věnuje průmyslovému designu a interiéřům. V malířské soutěži Oskar 2022 vyhrála třetí místo v kategorii Architektura. Externě působí jako pedagožka výtvarných kroužků v rámci DDM Prostějov. Je obdivovatelkou starých budov.

Příběh prostějovského templu

Jana Gáborová
Filip Gregor

V letošním roce uplynulo několik významných výročí spojených s bývalým prostějovským židovským templem, nyní kostelem Církve čs. husitské. Kromě výročí 120 let od slavnostního otevření nové synagogy jsme si také připomněli 75 let od doby, kdy byla synagoga přebudována a otevřena pro potřeby Husova sboru. Zároveň uběhlo 350 let od položení základního kamene staré barokní synagogy, která na místě stála v letech 1674–1904.

Stará barokní synagoga

Na základě pramenů víme, že stavbu této barokní synagogy inicioval prostějovský rabin Kaleb Feivel. Ke slavnostnímu položení základního kamene dne 1. nisanu 1674 se uvádí příběh o zázraku. Právě když kámen měli spustit do velkého vyhloubeného otvoru, strhla se prý neobvykle prudká

bouřka, která prostor zaplnila vodou. Po půl hodině ale voda opadla, základní kámen byl zapuštěn a slavnost pokračovala dál.

Nová synagoga

Z technických nebo kapacitních důvodů se prostějovská židovská obec pod vedením rabína Leopolda Goldschmieda už koncem devadesátých let 19. století rozhodla starou synagogu strhnout a na jejím místě, ovšem už v nové stavební linii navazující na vedlejší budovu české reálky, postavit novou prostornější modlitebnu v secesním slohu.

Po roce 1900 byla vypsána architektonická soutěž. Mezi účastníky soutěže byl prostějovský rodák Max Fleischer, který ve městě již projektoval několik staveb, a přerovský rodák Jacob Gartner. Fleischerův návrh ale v tomto případě realizován nebyl. Zakázku získal projekt vídeňského architekta Jakoba Gartnera. Výstavbu následně provedla prostějovská stavební firma Rudolfa Konečného a Josefa Nedělníka.

Prostějovský templ byl koncipován jako podsklepená rohová třípodlažní halová budova obdélného půdorysu, s dvojicí věží nad průčelím, rezignující na požadavek orientace svatostánku k východu.

Nedatovaná pohlednice s budovou Vyšší reálné školy a novým templem
(zdroj: Muzeum a galerie v Prostějově)

du. Objekt byl opatřen širokým venkovním schodištěm, kterým se vstupovalo do vestibulu. Z něj vcházeli muži do hlavního sálu. Naopak ženy využívaly postranního schodiště, kterým vstupovaly na ženskou galerii.

Slavnostní otevření proběhlo dne 8. září 1904. Této akce se zúčastnila početná delegace, v níž nechyběl olomoucký rabín Berthold Oppenheimer, kantor Schlesinger nebo prostějovský starosta Josef Horák.

Soumrak templu měl nastat v noci ze 14. na 15. března 1939. V tuto noc měl proběhnout pokus o jeho vypálení. Nakonec ale neproběhl z obav před možným zničením vedlejšího objektu křesťanské školy. Dne 1. července 1939 rozhodla prostějovská městská rada budovu uzavřít a dne 8. července nařídila prostějovské židovské obci odevzdat městu klíče od templu. Bohoslužby, které probíhaly do roku 1942 a jež vedl nový rabín Ludvík Schapp, se přesunuly do blízké ješivy (tj. židovská škola vyššího vzdělávání, Demelova ulice č. 2 – pozn. red.).

*Odhalení 3D modelu na slavnostní připomínce výročí svatostánku, na snímku autor Richard Lázná (vlevo) společně se členem Židovské obce Olomouc Danielem Soukupem.
(foto: autoři)*

Kostel Církve čs. husitské

V roce 1945 obnovila svou činnost prostějovská židovská náboženská obec. Z důvodu úbytku věřících a špatného technického stavu templu se rozhodla budovu prodat a začala konat bohoslužby v jiném, menším objektu, konkrétně v nadačním domě Gideona Brechera v ulici Sádky č. 2. O bývalou synagogu projevil zájem tehdejší farář prostějovské farnosti Církve československé husitské Jan Just.

V roce 1947 schválila Ústřední rada prostějovské Církve čs. husitské zakoupení bývalé synagogy spolu s přiléhající budovou bývalé židovské školy od prostějovské židovské náboženské obce.

Budova prošla přestavbou podle projektu olomouckého architekta Huberta Austa v letech 1948–1949 a velmi zasáhla do Gartnerovy podoby objektu. Z průčelí i interiéru byly odstraněny historizující prvky. Obě průčelní věže byly odstraněny, kupole byla osazena jednou menší věží s křížem.

Během přestavby byl v interiéru na jižní straně zrušen svatostánek a otevřený chór. Úpravami v duchu minimalismu vynikla prostá, ale majestátní konstrukce klenby, kterou podpírají čtyři vysoké sloupky. Po bocích sálu byla zrušena ženská galerie.

Stavební práce byly ukončeny v roce 1949. Nový kostel byl slavnostně otevřen v neděli dne 11. září za přítomnosti několika tisíc lidí.

Současná ohlédnutí za historií

Díky spolupráci s místním spolkem Hanácký Jeruzalém připomíná od roku 2017 v nynějším Husově sboru panelová výstava židovskou obec a od

roku 2024 také husitskou historií a současnost tohoto objektu. Zároveň byl v letošním roce odhalen u příležitosti trojvýročí svatostánku 3D model této budovy zobrazující jeho podobu z roku 1904. Inspirací k vytvoření modelu byla diplomová práce studentky Technické univerzity ve Vídni Irene Moserové. Model a tisk zpracoval na základě obrazové dokumentace obsažené v její diplomové práci Richard Lázná s pomocí svého otce a člena spolku Hanácký Jeruzalém Jana Lázný. Model templu v měřítku 1:75, kterému předcházeli zmenšený model v rámci projektu Památky do kapsy, se tak stal další hmatatelnou připomínkou židovské tematiky v Prostějově.

Zdroje:

Informace čerpány z textů Marie Dokoupilové, Vojtěcha Janouška, Jaroslava Klenovského, diplomové práce Tomáše Bartonce, archiválii Ústředního archivu a muzea Církve čs. husitské v Praze a ZAO pobočky Státního okresního archivu Prostějov a webových stránek spolku Hanácký Jeruzalém.

*Dnešní Husův sbor
(foto: Kristína Veselá)*

**Jana Gáborová
(1967, Prostějov)**

Absolventka Filozofické fakulty Univerzity Palackého, obor český a německý jazyk. Zakládající členka spolku Hanácký Jeruzalém.

**Filip Gregor
(1993, Hranice)**

Absolvent jednooborové historie na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Od roku 2019 pracuje v Muzeu a galerii v Prostějově na pozici historik, kurátor Literárních sbírek. Zabývá se regionálními dějinami a tematikou prostějovských Židů.

Zde má čas jiný rozměr

Miroslav Srostlík
Jan Jankůj

Prvně děkuji svému kamarádovi mistru řezbářskému Miroslavu Srostlíkovi Moravskému a jeho milé paní Haničce za pozvání do jejich „království“, do chalupy ve Stříbrnicích. Protože se s tímto fousatým umělcem známe asi 40 let a přibližně stejný čas si tykáme, budu ho oslovovat Miroslave, oslovením, které má nejraději.

• Miroslave, v kolika letech a jak tě oslovilo dřevo jako tvůrčí materiál?

Prožil jsem krásné dětství plné čínorodé práce, kterou jsme tenkrát

povyšovali na zábavu. Jako děti jsme byli stále v pohybu, příroda pro nás byla domovem. A protože každý kluk měl nůž (pověstnou rybičku za 2 Kčs), tak jej také náležitým způsobem používal. Dělali jsme si píšťalky, z kůry romžské „olivy“ lodičky (často velmi propracované). Teď mi dochází, že jsme od malička byli zruční a jemně motoricky velmi vyspělí. To už vlastně každý správný kluk byl malým řemeslníkem. Ano, byla to norma.

Miroslav Srostlík Moravský a Jan Jankůj
(foto: Hana Srostlíková)

Miroslav Srostlík
(foto: Bob Pacholík)

• *Rok 1983. V tomto roce jsi se z učitele stal krmičem dobytka, já tento rok po maturě dělal závozníka a skladníka. Nebyli jsme uvědomělými občany socialistického státu. Jak vzpomínáš na tuto dobu?*

Čas plynul – a vlastně v nějaké tvůrčí práci. Brzy jsem se oženil a začal jsem ve svém rodišti opravovat starý hanácký grunt v „Koutě u Menšíku“. V lese jsem sám těžil dřevo, na vlastnoručně udělaném katru řezal desky a trámy, zedničil, choval ovce a později i koně. Zároveň jsem učil coby absolvent Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Během těchto třinácti let hospodaření a učitelování jsem se naučil mnoha řemeslům, ta bylo na statku nutné znát a umět.

Průběžně celý život – od malička do dneška, jsem se věnoval hudbě. Tato

aktivita se táhne celým mým životem jako zlatá niť. Hudba mi hodně pomáhala překonávat různá úskalí a trápení. Zvládl jsem se naučit hrát na 13 hudebních nástrojů.

Na základní škole jsem byl univerzálním kantorem – učil jsem vše. Na školách, kde jsem vyučoval, jsem odmítal chodit na různé schůze pořádané komunisty a na politická školení. Ředitelé proto ze mě neměli radost. Zatracením jsem se dlouho nestal proto, že mě škola využívala na nejrozumnější politické akce jako „kulturní osvězení“.

Měl jsem i pěvecké sbory dospělých a spolu i s dětmi jsme i zazpívali v kostelích o Velikonocích a Vánocích. Já také hrával na varhany. Stal jsem se tak pro společnost nezpůsobilým vychovávat děti a odešel jsem na lepší štaci – jako ošetřovatel a krmič dobytka do JZD. A tak při tomto mém novém zaměstnání, v mých 39 letech, jsem se začal hlouběji věnovat práci se dřevem – řezbářství.

Byla to dlouhá a svízelná cesta prosadit se bez pomoci a protekce. Po důkladném zvládnutí řemesla se mi podařilo najít svůj rukopis a umělecký výraz. To bylo pro mne obrovské vítězství!

• *Je mi jasné, že jako kumštýř, řezbář musíš s tím dřevem „komunikovat“ a snažit se z tohoto materiálu „vyloupnout“ dílo, které je v něm ukryto. Jak často se ti stane, že svůj původní záměr změníš až při práci, pro náhlou změnu struktury nebo barevnosti dřeva, skrytou prasklinu či suk?*

Přestěhoval jsem se (předtím znovu oženil) a zřídil si konečně dílnu. Mohl jsem se pustit do větších a rozměr-

nějších výtvorů. Při monumen-
tálních instalacích je dřevo
materiál. Tady naslouchat
nelze. Takové dílo se skládá ze
stovek kusů, které musí mít
určitý přesný tvar, aby se mohly
sesazovat do požadovaného
celku.

Jinak je tomu u drobnější
tvorby. Právě tady může tvůrce
hovořit s určitým celkem rostlé-
ho dřeva a může se někdy
nechat v záměru ovlivnit zvláš-
nostmi, které dřevo nabízí.
Tak potom vzniká neopako-
vatelné dílko s velkou a neo-
pakovatelnou originalitou.

• *Loučíš se snadno se svým
novým hotovým dílem, když jej
předáváš novému majiteli
(zákazníkovi)? Za ty hodiny
tvorby vznikne určitě nějaké
pouto...*

Do dílny jsem přicházel ráno
ve 3 hodiny a odcházel ve
21 hodin. Každé z mých děl
má v sobě kus mé duše. Každé
dílo je mým dítětem, všechna
stejně miluji. Každé hovoří
a něco vypovídá.

• *Vytvořil jsi díla na různá
témata, co se týče velikosti ma-
lá i velká. Tvým asi největším
dílem ze dřeva, co já vím, je
Strom života ve vestibulu Zá-
kladní školy v Kostelci na Ha-
né, v tvém rodném městečku.
Dílo o velikosti 12x3, 5x1,4 m
připomíná tvarem rybu. Miro-
slave, ryba je symbol víry. Co ty
a víra?*

Prostějovské motivy
(foto: Bob Pacholík)

Každé ráno jsem se modlil, usebral se (někteří tomu říkají meditace). Ne, bez víry se tvořit nedá! Vždyť mou ruku vede Hospodář Otec. Bez jeho dozoru bych nebyl ani tím červíčkem. A protože příroda je velké Boží dílo, nacházíme v ní inspiraci a pro kumštýře se stává chrámem duše. Poznal jsem, že VULNERA TANTUM FORMAM – jen rány dávají tvar.

Nejhorší pro tvorbu je blahobyť. Z blahobyti nic dobrého nemůže vzejít. Bože, chraň mě před blahobytem! Celý život jsem žil jednoduše v obrovském bohatství, bohatství ducha.

• Ale ještě něco většinu umělců-mužů pohání dopředu a inspiruje. To je žena – krásná dívka, starostlivá matka a moudrá babička. Létá nad tebou při tvorbě také krásná múza ženského pohlaví?

Moje ženy vesměs na múzy velmi žárlily (jak asi jinak?). Múza totiž nesnáší ve své blízkosti ženu (alespoň ta moje múza). To byla vždy konfliktní situace. A múza je ve svém vztahu velmi nemilosrdná.

• My dva máme společného ještě něco – že jsme Moraváci! Ty to máš i ve svém jménu a já se celý svůj život cítím jen Moravákem. U mě je to úcta k této historické zemi – Moravě. K jejím dějinám, předkům, přírodě i k dílům, která nám zde nechala předchozí pokolení. Jak to máš ty, Moravane?

Ano, já jsem Hanák a Moravák.

Jak se blížím ke svému převozníkovi s denárem pod jazykem, přemýšlím více a více o svých předcích. Jako biolog vím, co dokáže genetika. Jak

mne předchozí pokolení ovlivnila. Ale to ať je radši mým tajemstvím.

• Miroslave, a jak žiješ a tvoříš nyní v tomto krásném prostředí chalupy a přírody kolem?

Na závěr života už se věnuji převážně sakrální tvorbě a díla jsou menších rozměrů, co mi dovolí zdraví.

Musím ještě říci jedno. Tisíce hodin, kdy se dřevem umělec tvoří o samotě, jsou meditací. Čas nepozorovatelně plyne a umělec se noří do vlastního světa. Zde má čas jiný rozměr. Pak najednou žiji úplně na jiné úrovni. A tady se projevuje přítomnost Boha v tvůrčím pohledu. Vyšší energie protéká přes ruce, které třímají nástroj, a ten jakoby pracuje sám.

Ano, toto je těžké sdělit a pro pozorovatele pochopit. V tomto okam-

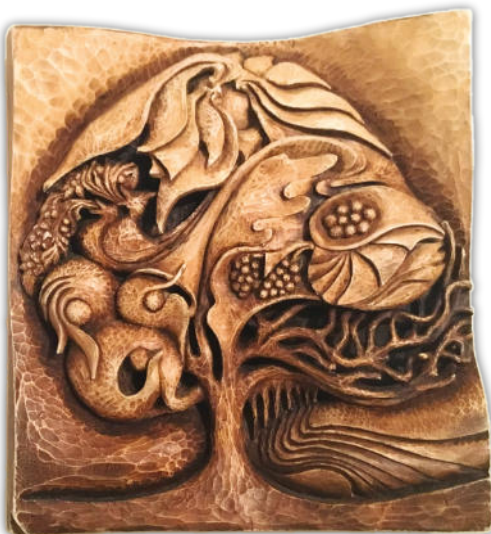

*"Umělec se noří do vlastního světa..."
(foto: Bob Pacholík)*

žiku nestrpí múza přítomnost druhé bytosti. To se okamžitě vzdaluje. Z toho důvodu musí být umělec při práci často sám. A v tomto okamžiku má pocit (a také to ví), že se čas zastavil a on nestárne. Tomuto času se říká hluboce duchovní čas. Teď už nehovoříme jen se dřevem, ale i s Bohem-Tvůrcem. A proto také umělci poznávají něco, co je ostatním pečlivě skryté. A tato výsada činí umělce výjimečným, zbožňovaným. Běžnému člověku to zní domýšlivě, ale je to prostě tak.

Zdaleka jsem nevyčerpal téma o tom, jak vypadá má cesta. Ale možná se splní přání mé ženy Haničky a já o tom napíšu. Ale kdo by to asi četl?!

Milý příteli Miroslave, moc děkuji za rozhovor a přeji tobě, tvé milé manželce a všem tvým blízkým zdraví, pomoc a ochranu Boží. A ať ti při tvorbě i psaní létá plno múz nad hlavou (snad to paní Haničce nevadí). Díky, Jenda.

*Strom života aneb Čtvero ročních období (2015–16)
(foto: Bob Pacholík)*

***Miroslav Srostlík Moravský
(1946, Kostelec na Hané)***

Umělecký řezbář, hudebník, učitel a výtvarník. Vystudoval Pedagogickou fakultu Univerzity Palackého v Olomouci. Jeho umělecká díla jsou nejen v Prostějově a jeho okolí, ale po celé naší republice a ve světě v různých uměleckých sbírkách i interiérech budov.

***Jan Jankůj
(1964, Prostějov)***

Výtvarník a umělecký sklář. Svými články a přednáškami popularizuje nejen umělecké sklářství a výtvarné umění, ale také neznámou a zapomenutou historii Prostějovska, Moravy i celé České republiky.

Předměty s příběhem

Filip Gregor

V roce, kdy si připomínáme 100 let od smrti básníka, s jehož jménem je Prostějov tak úzce spjat, vám přinášíme pohled do sbírek prostějovského muzea. Jejich kurátor Filip Gregor pro vás vybral několik zajímavých artefaktů hmatatelně přibližujících život Jiřího Wolkeru.

Asistent tvořivých chvil

Litinový kalamář s niklovanou povrchovou úpravou a dvěma nádobkami na inkoust patřil k důležitým předmětům, které měl Jiří Wolker na psacím stole ve svém pokoji. Pravděpodobně ho dostal od svých rodičů a byl mu pomocníkem při psaní školních prací, básní, povídek, dopisů a jiných textů. Obecně psaní perem patřilo za života básníka ke zcela běžným činnostem. Protože se rodina Wolkerových ráda obklopovala hezkými a cennými věcmi, zakoupila si tento kalamář z chladného kovu, který je příkladem umění konce 19. století. Najdeme na něm jak figurální, tak

květinové motivy. Výrazným uměleckým prvkem je do detailů ztvárněná ženská tvář s bohatým účesem, umístěná v ozdobné oválné kartuši v horní části. Po stranách se nachází dvě soudkovité dózičky s víčky, které sloužily jako nádobky na inkoust. V prostoru pro odkládání per pak najdeme dvě méně výrazné polopostavy andílků otočených těly k sobě. Každý nese v jedné napřažené ruce květinu obrácenou květem dolů. Ochranná známka „MUSTERSCHUTZ 331“ a šesticípá hvězda na spodní straně napovídají, že se jedná o výrobek zahraniční provenience.

*Muzeum a galerie
v Prostějově, sbírka
Literární památky,
podsbírka Jiří Wolker,
inv. č. 26536,
kat. č. V 77,
Poniklovaný litinový
kalamář se dvěma
nádobkami na inkoust,
rozměry výška 9 cm,
26 x 23 cm, konec
19. století, foto
MgA. Pavel Rozsívál.*

Granátový básník

*Muzeum a galerie v Prostějově,
sbírka Literární památky, podsbírka
Jiří Wolker, inv. č. 26472,
kat. č. V 13, Rámeček na fotografii
s granáty, konec 19. století,
foto MgA. Pavel Rozsival.*

Granátový medailon je ukázkou šperkařské práce zručných klenotníků konce 19. století. Předmět původně sloužil jako brož, kterou nosila Jiřího matka Zdena Wolkerová nejenom na různé taneční večírky. Tento okouzlující stříbrný oválný šperk s medailonem a stojánkem je tvořen po obvodu dvěma řadami českých granátů. Tyto krvavě červené kulaté kameny mají hvězdovitý výbrus, který byl v 19. století v měšťanské společnosti velice oblíbený. Uprostřed je umístěna oválná černobílá fotografie pořízená v sanatoriu v Tatranské Poliance, z níž na nás odevzdaně hledí triadvacetiletý nemocný básník Jiří Wolker. Jako by

tušil, že brzo odejde z tohoto světa. Fotografie byla do medailonu umístěna po Jiřího smrti. Vložila ji tam jeho matka Zdena, která šperk s láskou opatrovala až do roku 1939, kdy ho odevzdala do sbírek prostějovského muzea. Je možné, že v medailonu za fotografií byl vložen pramínek Jiřího vlasů. Jestli tam ale skutečně byl, dnes již nezjistíme. Navždy tak zůstane skryto malé tajemství tohoto předmětu.

Zrání

*Na horských lukách ležím,
do jasných nebes se dívám,
cítím, že rty moje zrají,
slyším, že tiše si zpívám.*

Housle básníka Jiřího Wolkeru

Hudba hrála v Jiřího životě velkou roli. Často ji poslouchal, později dokonce dokázal určit i autory některých vážných skladeb. Od tří let pravidelně s otcem Ferdinandem navštěvoval strýce Eduarda Machnera, který byl výborným hudebníkem. Hrál na housle, violu a na flétnu. Jiří velmi obdivoval jeho hudební talent. Brzy zatoužil umět hrát na housle stejně dobře jako on. Se svým přáním se svěřil rodičům, kteří nebyli proti. V roce 1906 zakoupili mladému školákovi první malé dětské housličky. Učitelem se Jiřímu stal zpočátku strýc Eda, který ho zaučoval a často ho chválil a podporoval. Postupně se Jiří zlepšoval a dokázal zahrát i zkomponovat vlastní skladby. Díky

Muzeum a galerie v Prostějově, sbírka Literární památky, podsbírka Jiří Wolker, inv. č. 26530, kat. č. V 71, Housle Jiřího Wolker, v pouzdře, foto MgA. Pavel Rozsíval.

pravidelnému cvičení a hodinám, které bral následně u prof. Václava Štěpána, se z něj stal výborný houslista. Své hudební nadání několikrát předvedl na rodinných nebo školních oslavách. Když rodiče poznali, jaký talent ve hře na housle má, zakoupili pro Jiřího kvalitnější nástroj. Housle z hnědého lakovaného dřeva v černém pouzdře s vyrytým monogramem JW na zadní straně houslí se staly nerozlučným společníkem po cestách jeho života. Brával si je na prázdninové výlety k prarodičům Skládalovým, dokonce je měl s sebou na studiích v Praze, kde na ně hrál pro zábavu nebo si s nimi přivydělával v kavárnách za drobný peníz. Inspirovaly ho dokonce k básni Housle, kterou věnoval zesnulému příteli Františku Hýblvi, knihařskému dělníkovi, dobře ovládajícímu hru na housle.

Housle

Mrtvému příteli F. Hýblvi

*Tam v okně, které hledí do nádvoří,
zasněžené housle zádumčivě visí.
Den v barvách západních již rudě hoří
a zlatý pel se v tmavé stíny mísí.
Poslední paprsky už v strunách vzplály
a vzbudily je prsty krvavými,
by marně na kohosi zavolaly
a zhasly zamyšleně mezi nimi.
Nepřijde nikdo. V ticho zakřiknuté
list zašustí jen, který v okna padne.
Den na západě ve záplavě žluté
pozvolna bledne, krčí se a vadne.*

*A v okně pozdní muškátové květy
zašeptly ve ztlumených povzdechnutích,
že někdo vprostřed sonátové věty
v polohách nejvyšších tu včera utich.*

(Jinošské verše, Poesie 1918–1919)

Langobardské pohřebiště s hroby koní v Držovicích

Pavel Fojtík

Při severním okraji intravilánu nyní již opět samostatné obce Držovice (v letech 1950–1954 byly součástí tzv. „velkého Prostějova“, ke kterému byly v roce 1973 opětovně připojeny, aby dne 1. června 2006 znovu získaly svoji samostatnost), v poloze s pomístním názvem „Za humny“, leží bývalý těžební prostor držovické cihelny, dříve cihelny Konečného a Nedělníka – v roce 1948 transformované do Hanáckých cihelen a od roku 1960 součást Cihelny G. Klimenta v Brně, kde se v současnosti nachází recyklační závod firmy Očenášek. Při těžbě cihlářské hlíny (přesněji kvarterních spraší würmského stáří; tj. z doby posledního, nejmladšího pleistocénního glaciálu v alpském dělení zalednění) se v minulosti často přicházelo na „pozůstatky diluviálních zvířat“, které obohacovaly postupně se rozrůstající sbírky vznikající Musejni a průmyslové jednoty v Prostějově. Byla zde však zjištěna i dlouhodobě užívaná venkovská raně středověká nekropole, která je díky stati F. Faktora, otištěné již v roce 1896 na stránkách *Časopisu Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci*, jednou z nejstarších v literatuře evidovaných archeologických lokalit Prostějovska. Její existence byla v roce 2014 připomenuta náhodným objevem hrobu jezdce-lukostřelce pohřbeného zde spolu se svým koněm někdy na počátku 6. století našeho letopočtu. V roce 2020 v jeho blízkosti proběhl záchranný archeologický výzkum vyvolaný rozšířením těžebního pole ve východní části areálu bývalé cihelny, kterým bylo odkryto a zdokumentováno

šest hrobů – pět z nich náleželo právě době pokročilého stěhování národů (nejspíše germánskému kmenu Langobardů), šestý pak bezpečně souvisel s pozdější nekropolí slovanského etnika.

V březnu a dubnu letošního roku realizovalo prostějovské pracoviště Ústavu archeologické památkové péče Brno, v.v.i., další terénní odkryv související s opětovnými zemními pracemi v areálu bývalé cihelny. Na skryté ploše se podařilo zachytit jeden žárový hrob a především 11 hrobů kostrových,

Hrob jezdce-lukostřelce objevený na lokalitě v roce 2014 (foto P. Fojtík, ÚAPP Brno)

*Hrob koně odkrytý a zdokumentovaný
v roce 2020 (foto P. Fojtík, ÚAPP Brno)*

pověštinou však druhotně otevřených a téměř dokonale „exhumovaných“ již hluboko v minulosti. Jejich zásypy byly tak nálezů zcela prosté nebo obsahovaly pouze ojedinělé zlomky lidských kostí a v jednom případě i kostí drobnější psovitě šelmy. Pozornost si zaslouží zejména trojice hrobů, z nichž jeden byl poznamenan starším sekundárním zásahem jen v omezené míře (hrob č. 14/2024), dva pak zcela unikly pozornosti, a zůstaly tak nedotčenými (hroby č. 10/2024 a 13/2024).

Hrob č. 14/2024 byl, s ohledem na posunutí či dokonce přetočení celých partií skeletu, jinak však dodržujících své původní anatomické rozložení, otevřen a „vyloupen“ poměrně brzy po svém uložení do země. I přes výkop cílený na střední část těla pohřbené starší ženy (patrně tedy na kovové šperky situované v oblasti trupu) se tak podařilo zdokumentovat nejen část kosterních pozůstatků, ale také objevit řadu předmětů z její původní „výbavy do záhrobi“. Mezi soliterními kostmi rozmetanými v zásypu jámy o rozměrech cca 230 x 100–110 cm a hloubce 90 cm byl nalezen železný nožík. Nade dnem pak spočivaly, mimo zmíněný skelet s doklady druhotné manipulace s tělem pohřbené, i zmíněné doprovodné nálezy.

V oblasti krční páteře ležel trojvrstvý kostěný jednostranný hřeben s bohatou výzdobou a v okolí pak rozptýlené korálky, které byly součástí náhrdelníku v celkovém počtu 16 objevených kusů (převažují korálky vyrobené z karminové červené a/nebo žluté sklovité hmoty doplněné dvěma polyedrickými exempláři z modrého skla a jedním korálkem z jantaru). Pod pánevními kostmi byla situována keramická nádoba a přeslen.

Hrob č. 13/2024 obsahoval skelet dospělé ženy uložené do nepravidelně oválné hrobové jámy o rozměrech cca 225 x 65–100 cm a hloubce 85 cm v nezvyklé poloze na břiše. Zjevná semknutost kostí nepochybně svědčí o těsném zabalení či spíše až stažení těla

*Hrob langobardského bojovníka a jezdce na
koně zkoumaný v roce 2024
(foto P. Fojtík, ÚAPP Brno)*

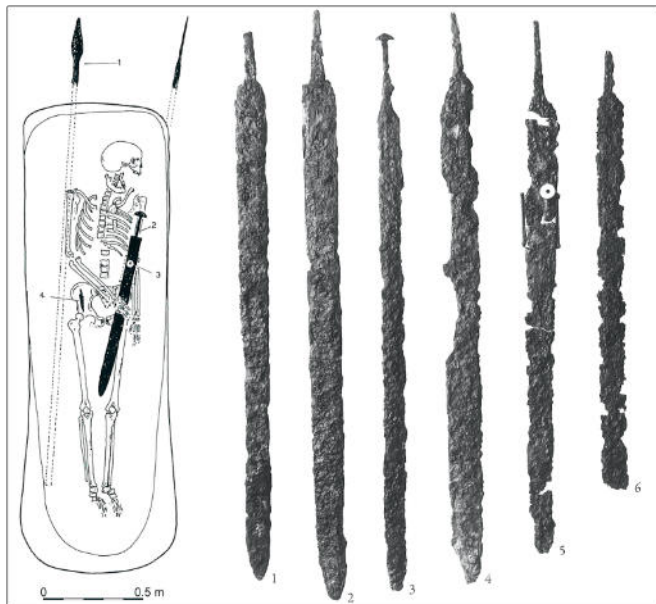

*Detail objeveného železného meče, tzv. spathy
(foto P. Fojtík, ÚAPP Brno)*

do pohřebního rubáše nebo kusu textilu. Při levém rameni byla objevena drobná stříbrná zlacená spona vykládaná po obvodu almandinem dovezeným snad až z Indie (tj. polodrahokamem sytě červené až červenohnědé barvy, jehož název je odvozen od starověké brusírný drahokamů Alabanda v Turecku) a ve středu snad dokonce exotickou slonovinou. Jedná se o jen velmi vzácně se vyskytující ozdobu/šatní spínadlo označované jako vírová spona (svým ztvárněním totiž připomíná vodní vír) a především také o vysoce spolehlivý datační předmět, který klade hrob do prvních desetiletí 6. století našeho letopočtu. Překvapivým je pak druhotně upravený zlomek skleněné nádoby, sloužící snad jako ozdoba, amulet nebo „zástupný milodar“, skrytý pod paží levé

ruky. Tento pochází z nádoby, ve své době velmi ceněné a společensky prestižní – tzv. poháru s chobotovitými nálepy a z pohledu archeologického jde o první doklad jejího výskytu v českých zemích.

Za „objev desetiletí“ lze pak zcela bez nadsázky považovat hrob č. 10/2024, který poskytl pohřeb dospělého muže – bojovníka a jezdce na koni. V terénu takřka nečitelná hrobová jáma o rozměrech 230 x 90–100 cm a hloubce 45 cm se výplní takřka nelišila od okolního sprašového podloží a zůstala tak dodnes utajena. Skelet pohřbeného ležel v natažené poloze na zádech a byl orientován ve směru východ – západ. V rohu jámy spočívalo železné kopí, při pravé ruce pak železný nůž a především velmi dobře zachovaný železný meč – tzv. spatha o délce téměř 90 cm.

Podobný bojovnícký hrob (č. 30) na maďarské lokalitě Hegykö-Mező utca a železné meče z tohoto pohřebiště (zdroj publikace I. Bóna – J. B. Horváth, *Langobardische Gräberfelder in West-Ungarn*, Budapest 2009)

V oblasti pasu byla situována železná opasková přezka a koncentrace drobných nálezů, zjevně z obsahu textilní nebo kožené tašky uzavřené bronzovým knoflíkem s očkem a zavěšené na opasku. Ta obsahovala železnou ocílku, úštěpy silicitů sloužící za křesací kameny a zcela otřelou měděnou římskou minci. U paty pravé nohy byla vyzvednuta velmi subtilní železná destičkovitá ostruha dokládající jízdu na koni, se kterou lze spojovat i neklamné stopy sice

vážných, ale zdárně zhojených zranění utrpěných nepochybně při pádu z koně – jednalo se o zlomeninu levé kosti stehenní a především pravé kosti pažní (zde po srůstu vedoucí k viditelnému a jistě i citelně omezujícímu zkrácení pravé horní končetiny).

Výše ve stručnosti přiblížené nálezy z Držovic reprezentují doposud nejseverněji lokalizované pohřebiště z doby pozdního stěhování národů s výskytem hrobů koní na Moravě (na jihu registrujeme lokality Drnholec, Šakvice, Lužice, severněji pak Holubice a Žuráň), a řadí tak držovickou cihelnu k důležitým lokalitám počátku 6. století našeho letopočtu

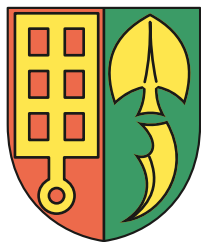
nejen v českých zemích, ale i v širší oblasti středního Podunají. Jde o svým způsobem unikátní doklady doby, kdy se zde usazení příslušníci germánského kmene Langobardů postupně (z části?) přesouvali do Panonie (dnešního severozápadního Maďarska), aby na konci svého putování (v roce 568 n. l.) dorazili až do dnešní severní Itálie, kde je jejich jméno dodnes uchováno v geografickém označení Lombardie...

PhDr. Pavel Fojtík
(1978, Prostějov)

Archeolog, působí na prostějovském pracovišti Ústavu archeologické památkové péče Brno, pravidelně publikuje nejen v domácích, ale i v zahraničních odborných periodikách a je autorem či spoluautorem několika monografií.

Odbojová činnost za okupace v oblasti Horního Štěpánova

Tomáš Cydlík

Na příští rok je plánováno vydání publikace o dějinách obce Horní Štěpánov. Dovolte nám tedy v tomto čísle Řádků PRO vás předložit malou krácenou ochutnávku z připravovaného textu.

Vzápětí po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava dne 15. září projížděly okolím Horního Štěpánova německé vozy, tanky a motocykly. Večer už byly pryč, pouze u Javorníku zůstal jeden tank uvízný na poli. Na obecních tabulích se záhy objevily dvojjazyčné nápisy s německým Ober Stefanau. Vzápětí byly odstraněny všechny symboly, připomínající předchozí demokratické zřízení Československé republiky. Mezi prvními zmizely obrazy prezidenta Edvarda Beneše a legionářská tematika. Po setmění museli lidé zatemňovat okna, což kontrolovali místní četníci. Kdo chtěl zajít do sousedního Německého Brodku (Brodek u Konice) nebo vstoupit do okolních lesů v zabraném německém území, musel mít propustku od Oberlandratu z Brna.

Národní souručenství

Němečtí okupanti povolili v Protektorátu zřídit pouze jednu politickou stranu, Národní souručenství. Všechna okupační opatření sloužila k posílení německé kontroly nad územím a potlačení jakékoli formy odporu. Nábor členů strany v obci dostal za úkol starosta Alois Hofman, který stál v čele obce po celou dobu války. Měli se u něj přihlásit všichni občané české národnosti starší 24 let a podepsat přihlášky. Samotný

nábor se konal dne 24. dubna 1939 a kromě několika mužů, kteří odešli na nucené práce do Německa, se přihlásili všichni. Do čela Národního souručenství v Horním Štěpánově byl poté jmenován učitel Jan Vilhelm. Ten si navrhl výbor, v němž měly zastoupení všechny bývalé politické strany. Pro značný počet členů se dokonce uvažovalo o vytvoření dvou místních organizací Národního souručenství. Pro mladistvé ve věku od 15 do 24 let byla organizována péče o mládež. Zajímavostí z prvních měsíců okupace je zpráva zveřejněná v pražských Národních listech na konci června 1939. Ta nám přibližuje, že se Horní Štěpánov zařadil mezi padesát obcí, které nejlépe provedly úpravné a okrasné práce v rámci akce nazvané *Týden pořádku a čistoty v obci*, a může tak být pro ostatní příkladem.

Za německé okupace

Na začátku září 1939 vpadla do Polska německá armáda, čímž oficiálně začala druhá světová válka. Když 28. září Varšava kapitulovala, v Horním Štěpánově na škole, poště a budově obecního úřadu zavlály prapory a zvonil zvon v kostelní věži. Tehdy ještě zvonit mohl, ale během okupace byly nakonec dva kostelní zvony zrekvírovány pro potřeby zbrojního průmyslu.

Během okupace se někteří obyvatelé Horního Štěpánova a Pohory přihlásili k německé národnosti. Mezi exemplární případy patřili Honzírkovi (někdy psáno Hanzírkovi) z č. 100, Spáčilovi z č. 317 nebo Jordovi z Pohory č. 8. U prvních dvou zmiňovaných rodin byly manželky Němky původem ze Skřípova, žádní aktivní fašisté ale v rodinách nebyli. Němečtí obyvatelé v obci se chovali k českým většinou slušně a nijak jim neškodili. V obecní kronice je pouze popsán případ rodiny Honzírkovy, která se neúspěšně snažila své německé příslušnosti využít k nátlaku na obecní zastupitelstvo. Členové rodiny totiž usilovali o odkup obecního pozemku,

kteří dosud měli pouze v nájmu. Začátkem září 1939 na jednání zastupitelstva dokonce syn Františky Honzírkové Bohumil po výzvě k opuštění místnosti vyhrožoval, že je to „poslední starostovský čin“. Starosta Alois Hofman byl poté kvůli této záležitosti několikrát předvolán na úřady, a dokonce i na Gestapo.

Nějaká další germanizační opatření zde během války neprobíhala. Říšské prapory visely pouze na úředních budovách. Místní občané nebyli z politických příčin vězněni ani perzekuováni. V této souvislosti se po válce objevila svědectví o odvaze starosty Aloise Hofmana. Ten měl na vyzvání nadřízených úřadů předat veškeré údaje o místních členech komunistické strany. On však tyto dokumenty uložil do pytle a schoval na půdě za komínem. Tím se mu podařilo zachránit řadu zdejších osob od pronásledování.

„Klidné zákoutí“

Četnická stanice v Horním Štěpánově evidovala v prvních letech okupace pouze běžné případy. Například hned v září 1939 se v Jevíčku odehrálo přepadení obchodu s rádiopotřebami

*Pohled na obec, nedatováno
(zdroj: ObÚ Horní Štěpánov)*

Františka Žáka. Neznámý pachatel pak po činu odjel na motorovém kole Jawa směrem na Horní Štěpánov. V jiném případě byl autodopravce Jan Hadra za nesvezení německých vojáků a hrubou řeč zadržen na šest týdnů. Antonín Francírek z č. 207 zase utekl do zahraničí a domů se po válce vrátil jako zahraniční voják z anglické armády. Utíkal přes Polsko do Francie a odtud do Anglie. Jinak patřila obec zpočátku mezi „klidná zákoutí, kde moc Němců příliš nesahala“, ale na druhé straně se ani „aktivně proti Němcům nic nepodnikalo“. Byla zde jakási tichá a nevýbojná pasivita proti všemu německému, která nevyprovokovala žádný zásadní zájem státních úřadů. V červenci 1940 například Okresní úřad Litovel řešil oznámení Četnické stanice v Jednově o menším incidentu, který se odehrál v hostinci v obci Hrochov. Tamní host Stanislav Špidla, krejčí z Horního Štěpánova, se zde měl dopustit výroků dotýkajících se „cti německého národa“. Na začátku října 1940 byla v obci zrušena finanční stráž a protektorátní hranici nadále hlídalo jen místní četnictvo. V květnu 1942 byly všechny silniční hlídky posíleny o jednoho německého vojáka a jednoho ozbrojeného příslušníka SS. Od 1. dubna 1943 došlo k rozšíření působnosti Četnické stanice v Horním Štěpánově, která převzala i služební obvod zrušené stanice v Úsobrně.

Udavačství v obci se naštěstí vztahovalo téměř výhradně na zásobovací a dodávkové povinnosti. Na mnoha místech se totiž poslouchalo načerno rádio a lidé poté tajně debatovali o válečných událostech, zejména v hostincích. Často se zde hrály i hazardní hry, jelikož peněz bylo dost, ale nebylo co koupit. Podle ústních svědectví řadu takových udání

během války zadržel místní pošťák, který tak projevil velkou odvahu a zachránil některé občany od nacistických perzekucí.

K zajímavé situaci došlo v zimě 1943, kdy poblíž Pohory spadl cvičný letoun. Oba letci byli vážně zraněni. Zničené letadlo poté tři dny hlídali četníci a hasiči, než si je vojenská správa odvezla. Postupem času v souvislosti s blížící se frontou válka stále více ovlivňovala životy místních obyvatel. Při leteckém bombardování Brna dne 20. listopadu 1944 byly zabity dvě osoby z farnosti Horní Štěpánov. Obě ženy (Terezie Šmídová a Marie Pospíšilová) zde pak byly po převozu pochovány.

Místní hrdinové

Na tomto místě je třeba vzpomenout na hrdinství několika bojovníků proti nacismu, spojených s Horním Štěpánovem. Na pomníku obětem první a druhé světové války v obci jsou uvedena tato tři jména: František Žilka (letecký důstojník, 1914–1943), František Šmíd (1914–1945) a Josef Tesař (palubní střelec RAF, 1919–1942). Zastavme se na chvíli u posledně jmenovaného.

Štěpánovský rodák Josef Tesař absolvoval reálné gymnázium v Tišnově a v lednu 1940 odešel jako student Vysoké školy technické v Brně do zahraničí. Přes Slovensko se dostal do Maďarska, kde byl zatčen. Podařilo se mu uprchnout do Jugoslávie, odtud přes Řecko a Turecko do Bejrútu a dále lodí do Francie. Zde vstoupil jako dělostřelec do československého zahraničního vojska. Po porážce Francie odjel v červenci 1940 do Velké Británie, kde absolvoval záložní důstojnickou školu pro dělostřelce, parašutistický kurz a základní sabotážní kurz ve Skotsku. Od

listopadu 1941 působil v Anglii u královského letectva RAF, kde také vykonal zkoušku na důstojníka letectva v záloze. U letectva se stal příslušníkem 138. britské perutě pro zvláštní úkoly, kde působil jako palubní střelec. Pomáhal s vysazováním paraskupin v okupovaných oblastech Evropy a také přímo nad Protektorátem. Z jedné operativní mise startující z letiště u Káhiry s cílem na britských ostrovech se již nevrátil. Dne 10. prosince 1942 zahynul daleko od domova u Malty ve vodách Středozemního moře. Za své hrdinství obdržel z příkazu generála de Gaulla francouzský Válečný kříž. Po válce mu byl in memoriam udělen titul inženýra na brněnské technice, dále Československá medaile Za chrabrost a hodnost plukovník in memoriam. Jeho jméno je zmíněno také na válečném památníku u egyptského El-Alameinu a na pomníku světových válek v Borači (kde rodina bydlela).

Zelený kádr

S postupem válečných let se v okolních lesích začaly hojně vyskytovat partyzánské jednotky. Ty působily zejména na Konicku a dále v prostoru na rozhraní mezi tehdejšími politickými okresy Prostějov a Boskovice. Pro partyzánskou činnost se zde nacházely příhodné terénní i národnostní podmínky. Vedle německého jazykového ostrůvku kolem Brodku u Konice (Deutsch Brodeker Sprachinsel) byly v kopcovité a zhusta zalesněné krajině rozesety menší podhorské vesnice s českým obyvatelstvem. Kromě Horního Štěpánova to byly zejména Žďárná, Benešov s osadou Pavlov, Lipová, Buková a Protivanov. Na Konicku působila již od počátku okupace skupina zvaná Zelený kádr, jedna z prvních partyzánských jednotek u nás. Její

*Podzemní úkryt partyzánů
(foto: SOKA Prostějov)*

členové měli zkušenosti z řady odbojových organizací, které se snažily o záchranu vlasti a porážku nacistického režimu. Skupina shromažďovala osoby různého politického zaměření původně z obcí Dzbel, Šubířov, Čunín a také Horní Štěpánov. Jedním z prvních kroků bylo šíření zakázaných protinacistických letáků. Od jara 1942 členové Zeleného káдру přesunuli svoji činnost do oblasti Hostýnských vrchů a navázali spolupráci s dalšími odbojovými skupinami na Ostravsku, Zlínsku a Brněnsku. Poskytovali zde zázemí ohroženým odbojovým pracovníkům, kteří museli přejít do ilegality. Skupina v té době již prováděla i sabotážní a ozbrojené přepadové akce. Po zesíleném německém tlaku v období heydrichiády se část členů Zeleného káдру vrátila v říjnu 1942 na Konicko a měsíc nato zde byla nacisty rozprášena. Následovalo zatýkání, věznění a popravy spolupracujících osob.

Od podzimu 1943 začala v oblasti kolem Benešova, Lipové, Žďárné a Pohodlí u Ptení rozvíjet svou činnost skupina sovětských uprchlých válečných zajatců kolem Pavla Volkova, Jevgenije Porošina a později Viktora Kružilina. Ke skupině se postupně přidávali i mladí lidé z českých rodin, kterým hrozilo zatčení či nasazení na nucené práce v Německu. Na začátku roku 1944 tak vznikla organizovaná partyzánská skupina zvaná Dražanská vrchovina, působící v prostoru od Malého Hradiska až k Boskovicím. Vedoucí skupiny František Šmíd udržoval mimo jiné kontakty i se spolupracovníky z Horního Štěpánova kolem osoby Josefa Abraháma. Skupina se opět účastnila některých sabotážních a odbojových akcí. V květnu 1944 převzal velení partyzánů Pavel Volkov.

Jermak

Od podzimu 1944 se zvyšovala četnost seskoků partyzánských paraskupin, vysílaných z východního i západního směru. Na konci září 1944 byla z letadla nad Dražanskou vrchovinou vysazena skupina patnácti sovětských parašutistů. Z původního místa přistání na Vyškovsku se skupina brzy přesunula do prostoru

*Členové partyzánského oddílu Jermak, rok 1945
(foto: SOKA Prostějov)*

*Činnosti partyzánského oddílu Jermak se účastnily i ženy
(foto: SOKA Prostějov)*

mezi Hluchovem a Přemyslovicemi a poté ke Štarnovu a blíže k Nové Dědině. Seskupení pod vedením Nikolaje Dmitrijeva mělo za cíl shromažďovat uprchlé sovětské zajatce a provádět s nimi záškodnickou činnost v týlu německých okupantů. V této oblasti se v polovině října členové skupiny setkali s jednotkou Pavla Volkova. Odtud se reorganizovaná skupina zvaná Jermak přesunula na západ směrem k Boskovicím. S přicházející zimou se partyzáni rozdělili na několik menších oddílů, působících v širším regionu. Některé tyto rozvědné oddíly poté od listopadu 1944 operovaly i v oblasti mezi obcemi Lipová, Buková, Žďárná, Benešov a Horní Štěpánov. V této době

*Jaromír Šmatla, umučený
za pomoc partyzánům
(foto: SOKA Prostějov)*

navštívili partyzáni mlýny v Horním Štěpánově č. 283 a v Nových Sadech. Na začátku prosince 1944 zavítali do Honzirkova stavení č. 100 a postupně i do několika dalších domů v obci. Všude brali věci, které potřebovali, peníze a potraviny. Gestapo se proti tomu pokusilo zakročit svými provokatéry, kteří v obci vystupovali jako partyzáni a snažili se mezi místními odhalit spolupracovníky. V nedalekých obcích Lipová, Buková a Žďárná došlo k rozsáhlému zatýkání spolupracovníků partyzánů z řad místních občanů, z nichž mnozí se již domů nevrátili. Hornímu Štěpánovu se obdobně masivní zásah naštěstí vyhnul. Pouze 12. prosince 1944 zde byl zatčen spolupracovník partyzánů Alois Šmatla ze Žďárné i se

synem Jaromírem. Oba poté zahynuli 1. března 1945 v koncentračním táboře Flossenbürg.

Revoluční komitety

Hlavní část partyzánské jednotky Jermak se na přelomu let 1944 a 1945 přesunula dále na západ směrem na Kunštátsko. Na Prostějovsku a Konicku poté působily pouze menší skupiny oddílů. Jedna taková skupina soustředěná kolem Pavla Volkova bývá zvána Jermak – Volkov a po jeho smrti na samém konci války pak Jermak – Porošin. Tito partyzáni v zimě 1944–1945 prováděli zásobovací akce mimo jiné v Lipové, Bukové a Horním Štěpánově. V těchto obcích byly již dříve v době působení skupiny Dražanská vrchovina místní odbojové oddíly označovány také jako revoluční komitety. Ty měly organizovat místní obyvatelstvo pro obranu a mobilizaci a připravovat převzetí správy obce po osvobození. K iniciátorům tohoto odboje v Horním Štěpánově patřili Miroslav Kovář, František a Ladislav Švancarovi či Josef st. a Josef ml. Abrahamovi. S touto ilegální organizací poté až do odchodu štábu na Kunštátsko spolupracovala partyzánská skupina Jermak. Dva sovětští partyzáni, skrývající se dříve v Horním Štěpánově a Pohoře, nepřežili zákrok letovického komanda proti partyzánské schůzce ve Velenově č. 15 dne 18. února 1945.

Svoboda, Ničajev

Do prostoru Horního Štěpánova s Pohořou zasahovala v této době také působnost jiných drobnějších odbojových organizací z Boskovic, mezi jinými i činnost skupin Svoboda nebo Ničajev. Svědectví o odbojové skupině Alexeje Ničajeva

v Horním Štěpánově jsou značně rozporuplná. Podle jedněch názorů šlo o paradesantní jednotku sovětské státní bezpečnosti, která měla s pomocí vysílačky plnit zpravodajské úkoly. Jiní svědci uváděli, že se jednalo o uprchlého sovětského zajatce, který se od 1. ledna 1945 skrýval u rodiny Jana Hampla (č. 140 a 141) v Horním Štěpánově a zůstal zde až do konce války. Podle zápisů v obecní kronice se partyzán Ničajev ukrýval také v domě Františka Příkryla (č. 152).

Bombardování

Na začátku roku 1945 již bylo znát, že se válka pomalu chýlí ke konci. Náhoda tomu chtěla, že na jaře 1945 dopadla bomba z letadla na Honzirkovu zahradu (č. 100) a způsobila škody v širším okolí. Další letadlo již předtím shodilo dvě bomby v blízkém lese „Na Hradě“. Čím dál častější přelety bombardérů doprovázely zvuky vzdálených detonací vybuchujících leteckých pum. Na ochranu před náhodně spadlými bombami si lidé budovali ve spěchu různé kryty. Dělníci z Říše se z jara 1945 již většinou vrátili zpět. Buď sami utekli, nebo je pustili domů. Společně s pracovníky z okolních vesnic teď museli vytvářet zákopy a zábrany na silnicích k Úsobrnu a k Šebetovu. Lidé bránící se pracovní povinnosti dostali příkazovací výměry z Úřadu práce v Jevíčku. V období prodloužených uhelných prázdnin museli stavět zábrany i učitelé. Koncem války uprchli při stavbě silničních zábran dva ruští zajatci, kteří se poté ukrývali v lese u křižovatky silnice z Nových Sadů do Brodku u Konice. Zde je při cestě z německé školy v Jevíčku náhodně objevil syn německé občanky Leopoldie Spáčilové a oznámil to nedalekému

*Památník v Horním Štěpánově
(foto: SOKA Prostějov)*

vojenskému oddílu. Vojáci oba utečence zabili a poté na místě zakopali. Dnes se na tomto místě nachází menší památník s nápisem: DNE 20. 4. 1945 ZDE FAŠISTÉ UBILI DVA SOVĚTSKÉ ZAJATCE. 1. BEREŠOVSKIJ IVAN, 2. NEZNÁMÉHO JMÉNA.

Jaro 1945

V dubnu 1945 již nebyly ojediněle případy prchajících německých vojáků, kteří se snažili přes obec dostat dále na západ do bezpečí před postupujícími vojsky Rudé armády. Například 9. dubna vypovídala na štěpánovské četnické stanici Růžena Růžicková z nedalekých Pametic č. 55, kterou šest kilometrů od Šebetova zastavil neozbrojený německý voják a požadoval po ní chléb. S blížícím se koncem války začala v oblasti operovat také část partyzánské skupiny Juraj. Předtím skupina působila v prostoru mezi městy Olomouc, Přerov a Lipník

průchodu či průjezdu Pohorou nevzdal, měl být zastřelen. Do Pohory byla následně vyslána německá vojenská jednotka, kterou však partyzáni rozprášili. Na místě bylo zabito 16 německých vojáků. Dne 3. května přepadla partyzánská jednotka (snad Juraj) četnickou stanici v Horním Štěpánově a zmocnila se zde výzbroje. Četnická stanice byla poté posílena o tři četníky. Partyzáni navštívili i příbytek Františka Špidly č. 320, který měl údajně pomáhat Němcům z Brna na útěku před Rusy. V pátek 4. května 1945 dorazil do Pohory oddíl SS. Byl vyhlášen zákaz vycházení a Němci prohledávali jednotlivé domy. Partyzáni se mezitím stáhli do lesů. Německý oddíl si zprvu zajistil některé místní muže jako rukojmí, ale nakonec byli všichni propuštěni. Bylo velké štěstí, že se tehdy Němci v Pohore nezdrželi a nevypálili osadu, jako se to stalo 5. května 1945 v nedalekém Javoříčku. S odstupem dvaceti let bylo poté v roce 1965 osadě Pohora uděleno čestné uznání za boj proti fašismu v letech 1938–1945. Obdobné počty se dočkalo několik dalších občanů z Horního Štěpánova a Nových Sadů.

Z obecní kroniky

Sled válečných událostí vedoucích k osvobození v květnu 1945 je podrobně popsán v obecní kronice. Po přiblížení fronty se dne 26. dubna 1945 zastavilo vyučování ve škole a tamní cenné věci byly ukryty do sklepa. O dva dny později se do školní budovy přemístila zásobovací služba. Měly sem být umístěni Maďaři, kteří ovšem obci nakonec pouze prošli. V dubnu 1945 zorganizoval učitel Jan Vilhelm vytvoření Stráže Národního výboru,

kteřá měla zajišťovat bezpečnost v obci po případné kapitulaci německých vojsk a při průchodu jednotek přes obec. Podle obecní kroniky měla Stráž jednotky o síle jedné rotы (75–200 mužů – pozn. red.), což se však zdá poněkud nadnesené. Za velitele družstev byli vybráni poddůstojníci, kteří si sami vybrali mužstvo ze svého okolí. Běžní členové o sobě z důvodu bezpečnosti raději vzájemně nevěděli. O seskupení byli uvědomeni i partyzáni v okolních lesích. Tato organizace hned první dny po osvobození obce skutečně fungovala jako Stráž Národního výboru a starala se také o první výcvik mladších ročníků ve zbraní.

Osvobození

Pražské povstání dne 5. května 1945 obyvatelé Horního Štěpánova vřele přivítali. Toho dne zde však přestala fungovat elektrina, takže se obec ocitla bez spojení se světem. V následující dny se množil počet německých oddílů, ustupujících přes obec ve směru od Hrochova a Brodku u Konice. Prchající Němci pokračovali přes Pohoru a Letovice a dále až do zajetí k americkým jednotkám. Postupujících vojáků Rudé armády se obávali a nechtěli padnout do jejich rukou. Při překrotném úprku Němci odhazovali zbraně a pálili vozy s vojenským materiálem. Mnozí kradli lidem koně nebo kola, aby mohli prchat rychleji. Na školním dvoře spálili kufr plný ještě nepoužitých bankovek. Spěchající utečenecká vlna za sebou zanechala vedle materiální spouště také několik obětí na německé straně. Jednoho neznámého vojína přejela na silnici směrem k Pohore ujíždějící vozidla, jiný německý voják zemřel následkem srdeční mrtvice a dalšího zabil za Pohorou výbuch granátu při

neopatrném zacházení s pyrotechnikou.

Lidé si rozebírali věci odhozené ve spěchu po příkopech. Byla tam i odstavená osobní či nákladní auta, polní kuchyně, muniční vozy, kanony, náboje a trhaviny. Ještě dlouho po válce pak lidé trhali pařezy náložemi. Následkem neodborné manipulace se zbraněmi a výbušninami podlehl v prvních dnech po osvobození devastujícím zraněním několik místních občanů.

Odpoledne ve středu 9. května 1945 na prchající proud Němců zaútočila dvě sovětská letadla. Jejich střelba zasáhla kromě dvou zdejších domů také několik koní, které místní obyvatelé pohřbili u Nových Sadů v obrovské jámě po letecké bombě. Poslední proudy Němců prchaly již pod vyvěšenými československými vlajkami. První vlála na četnické stanici, další vzápětí na školní budově. Na četnické stanici se vydávaly červené pásky pro členy československých milicí. Za této situace dorazily 9. května po třetí hodině odpolední do obce první osvobozené jednotky. Ruský velitel dal vzápětí povel, aby byli zajištěni všichni kolaboranti a fašisté. Poté vojáci pokračovali v pronásledování Němců směrem k Pohoře a dále k Šebetovu. Členové Stráže Národního výboru provedli ve spolupráci s ruským vedením uzávěru obce, vykonávali hlídky a pomohli pročistit i okolní lesy.

Sled následujících událostí a navíc k tomu i kompletně zpracované dějiny obce Horní Štěpánov nalezne laskavý čtenář až ve zmíněné připravované publikaci. Nezbyývá tedy než počkat do příštího roku.

*Památník obětem světových válek
v Horním Štěpánově
(foto: autor)*

Mgr. Tomáš Cydlík
(1974, Prostějov)

Absolvent oboru historie-muzeologie na Filozoficko-přírodovědecké fakultě Slezské univerzity v Opavě. Od roku 2000 působí ve Státním okresním archivu Prostějov. Zaujímá se o regionální dějiny se zaměřením na fenomén kultury.

Historické mezníky zdravotní školy v Prostějově

Martin Mokroš

Pro historii zdravotnického školství v Prostějově období plné různých událostí, osudů lidí, období, které stojí za zamyšlení a zhodnocení. Podívejme se s pomocí archivních materiálů blíže na sedmdesát pět let existence zdravotní školy v Prostějově...

Vyšší zdravotně sociální škola

První zmínka o tom, že v Prostějově bude zahájena výuka budoucího zdravotnického personálu, pochází z archivního fondu MNV Prostějov. Zde

najdeme v zápise ze schůze rady MNV ze dne 3. května 1949 informaci školského referenta, že počátkem školního roku 1949/50 budou zrušeny všechny odborné školy pro ženská povolání a místo nich zřízeny školy sociální o dvou větvích, a to sociálně výchovné a sociálně zdravotní. Absolventky větve sociálně zdravotní budou mít možnost uplatnit se jako ošetrovatelky, dětské sestry, laborantky, porodní asistentky a zdravotnické pracovnice v ústavech zdraví. Absolventkám I. a II. ročníku odborných škol pro ženská povolání byl

Maturitní tablo 1955
(foto: archiv školy + Rudolf Závodný)

přislíben přestup na školu sociálně zdravotní jen tehdy, absolvují-li úspěšně zdravotnický kurz.

1. září 1949 byla v Prostějově otevřena čtyřletá Vyšší sociálně zdravotní škola. Ředitelkou školy se stala paní Ludmila Kášová, dle pamětníků žena energická, ale zároveň mající cit pro umění, neboť vedla přímo ve škole pěvecký sbor. Sídlem školy se stala budova bývalé Veřejné odborné školy pro ženská povolání, která byla postavena v roce 1931 na tehdejší Stalinově třídě č. 3. Sídlo školy se do dnešních dnů nezměnilo, pouze název ulice doznal změn: v roce 1962 se ze Stalinovy třídy stala třída Pionýrů a v roce 1991 se opět vrátilo původní pojmenování Vápenice, které pochází už z 18. století.

Podle nových osnov

V prvních dvou letech ještě dobíhaly kurzy bývalé Školy pro ženská povolání, nižší ročníky již ovšem pracovaly podle nových osnov, a tak se v třídních výkazech již setkáme s předměty, jako byly zdravotní nauky, nauka o výživě, udržování ústavního prádla a praktický výcvik střídavý.

Ve školním roce 1951/52 došlo k další změně. Škola byla rozdělena na dvě

*Praktická maturita v roce 1954
(foto: archiv školy + Rudolf Závodný)*

*Učebny pro praktickou výuku
(foto: archiv školy + Rudolf Závodný)*

samostatné větve – sociální a zdravotní. Větev zdravotní začala vychovávat dívky v oboru zdravotní sestra. Absolventky musely, mimo jiné, zvládnout celý balík tzv. zdravotních nauk, což byla anatomie, biologie, fyziologie, hygiena, mikrobiologie, patologie, laboratorní metody a první pomoc. Zůstala nauka o výživě, dále přibyla ošetrovatelská technika a byl rozšířen praktický výcvik. Všeobecně vzdělávací předměty zastupoval jazyk český, jazyk ruský, dějepis, občanská nauka, matematika, fyzika, chemie a tělesná výchova. Větev sociální byla jedinou v tehdejší Olomouckém kraji. Ve školním roce 1952/53 se větev zdravotní osamostatnila a vznikly dvě vyšší školy, a to zdravotnická a sociální, ovšem pod jednotnou správou.

Osamostatnění zdravotnické školy

Rozhodujícím pro další vývoj zdravotnického školství v Prostějově se stal školní rok 1953/54. Vyšší sociální škola byla zrušena a nahradila ji Škola pedagogická. Zdravotnická škola se osamostatnila, tedy získala samostatnou správu, a přešla z působnosti Ministerstva školství pod působnost

*Ředitelka Helena Valeriánová
(foto: archiv školy + Rudolf Závodný)*

Ministerstva zdravotnictví. Ředitelkou nově vzniklé instituce se stala paní Helena Valeriánová. Škola však nezískala svoji budovu, což v letech následujících způsobilo nemalé problémy.

Kromě ředitelky působily ve škole jako interní pouze dvě instruktorky, tedy zdravotní sestry s oprávněním prakticky vyučovat, deset učitelů bylo

externích a sbor doplňovalo jedenáct lékařů. Otevřeny byly tři třídy s oborem dětských sester, celkem ve škole bylo v těchto letech okolo devadesáti studentek. Dvacet studentek bylo ubytováno v tzv. žakovském domově, který se nacházel ve stejné budově jako škola, byl však oddělen od výukových prostor. Žákyně se stravovaly ve školní jídelně Pedagogické školy. Pro provoz školy bylo vyčleněno pět místností, jedna sloužila jako ředitelna, jedna jako kabinet, zbytek fungoval jako třídy. Škola tedy ve svých začátcích neměla místa nazbyt, což byl zásadní a dlouhodobý problém. Dalším problémem, který souvisel s tehdejší rozdělením státu na kraje, byla blízká poloha dvou zdravotnických škol – vedle prostějovské školy fungovala o patnáct kilometrů dál škola stejného typu v Olomouci, což způsobilo, že v letech 1958–1961 nebyly v prostějovské škole obsazeny všechny ročníky a škola doslova živořila. Následná reorganizace krajů tento problém odsunula do pozadí. Paradoxně rozvoji školy pomohly i události z roku 1961, kdy v nemocnici přestaly pracovat řádové sestry a musely být nahrazeny civilními. Došlo k obrovskému pohybu pracovních sil, do města byly na umístěny povolávány sestry z jiných míst státu, které však brzy opět odcházely, rostla fluktuace. Situaci stabilizoval až v roce 1964 nástup třiceti prostějovských maturantek. Objevil se požadavek mít ve škole stabilně minimálně dvě paralelní třídy, tedy po čtyřech letech i třídy maturitní, neboť absolventky odcházely pracovat jako zdravotní sestry také do oblastí Vyškovska, Blanenska a Konicka.

Změny i stabilizace

V roce 1965 došlo ke změně ve vedení školy. Za náhle zesnulou ředitelku Valeriánovou byl do funkce jmenován pan Ladislav Crhák. Nové vedení školy mělo hlavní zájem na všeobecném zkvalitnění podmínek vyučovacího procesu, protože rostl počet studentek a požadavky na jejich kvalitu byly stále vyšší. Přímo ve škole byla zřízena odborná učebna pro výuku péče o nemocné, jakýsi předchůdce tří současných moderně vybavených učeben imitujících nemocniční pokoje. Protože byly rozšířeny výukové prostory a bylo nezbytně nutné, aby jim ustoupil i internát, objevil se problém, kde ubytovat studentky. Ten se podařilo vyřešit ve spolupráci s vedením prostějovské nemocnice. Škola získala ubytovací prostory přímo v areálu nemocnice, nejdříve v bývalé kapli řádových sester a později v pěti místnostech jiné budovy. Dalšími novými učebnami byly učebna pro výuku jazyků a učebna pro výuku lékařských předmětů. Škola měla dále kabinety tělesné výchovy, chemie, tři běžné třídy, ředitelnu, kancelář a sklad. Některé prostory využívala společně se školou základní. Jednalo se o tělocvičnu, dále o chemickou a fyzikální laboratoř. I v učitelském sboru došlo ke stabilizaci. Kromě ředitele měla škola pět učitelů všeobecně vzdělávacích předmětů a pět učitelek odborného výcviku. Odbornou výuku zajišťovali externě lékaři. Dívky studovaly v oborech zdravotních a dětských sester. Pět let ve škole fungoval jako jediný v republice celostátní specializační kurz pro ženské sestry, které praktikovaly v nově zřízené porodnici, kde byl pro ně též zřízen internát. Spolupráce školy a prostějovské

*Zahájení školního roku 1953/1954
(foto: archiv školy + Rudolf Závadný)*

nemocnice byla vysoce hodnocena kontrolními orgány, neboť studentky měly možnost praktikovat na jedenácti odděleních nemocnice a též v ordinacích závodních, tedy v OP a Agrostroji, a ordinacích obvodních.

Rok 1974 znamenal opět změnu ve vedení školy. Do listopadu řídil školu pan Ladislav Crhák, pak do konce školního roku ve funkci zastupující ředitelka paní Sylva Matošková; srpen 1975 znamenal stabilizaci na tomto postu, ředitelem byl jmenován pan Vladimír Zeman.

Nutnost modernizace

Před novým vedením školy i všemi pracovníky stál nový úkol – zlepšit materiálně-technické podmínky tak, aby odpovídaly nejmodernějším trendům. Opět pomohla mimořádně dobrá spolupráce s prostějovskou nemocnicí, s jejíž pomocí byla zakoupena nová didaktická technika, došlo k přestavbě učeben. Vyučovací proces se zkvalitnil. V osmdesátých letech byla ovšem existence školy opět ohrožena, neboť se objevila snaha část zdravotnických škol zrušit. Prostějovské škole přitížila již zmi-

*Slavnostní vyřazení 1955
(foto: archiv školy + Rudolf Závadný)*

ňovaná absence vlastní budovy. Opět se ovšem projevilo pochopení prostějovské nemocnice a tentokrát i okresních orgánů a podařilo se docílit toho, že dvě horní patra v budově na třídě Pionýrů č. 3 dostal do správy Krajský ústav národního zdraví pro Střední zdravotnickou školu a dvě dolní patra Základní škola. Navíc získala naše škola nový internát. V něm byla iniciativou všech pracovníků školy a Domova mládeže zřízena jídelna, sauny s bazénem, klubovna a menší tělocvična. Právě sport se také stal jednou z důležitých aktivit školy. Byla například založena tradice plaveckých soutěží zdravotnických škol, které každoročně probíhaly v prostějovském krytém bazénu. Nutno podotknout, že v nich soutěžící vždy dosahovaly kvalitních výkonů. Tradici získalo i pořádání soutěží Předlékařské první pomoci s aktivní účastí pracovníků nemocnice v nich.

Po roce 89

Ve škole v té době bylo možno studovat dva obory – obor zdravotních a obor

dětských sester. Absolventky byly připravovány nejen pro prostějovský, ale i pro blanenský okres, kde zdravotnická škola nebyla. I to, že škola zásobovala pracovními silami více regionů, zřejmě způsobilo, že se konečně začalo reálně uvažovat o stavbě samostatné budovy zdravotnické školy, včetně internátu v areálu nové nemocnice. Do plánů ovšem zasáhly události širšího významu.

V listopadu 1989 byl svržen totalitní systém. Na všech školách byly vypsané konkurzy na nové ředitele. Protože ředitel Zeman tehdy dovršil důchodový věk, do konkurzu se již nepřihlásil. Z konkurzu vyšla jako ředitelka školy paní Milada Sobotková. Nová ředitelka nemohla již z důvodu omezených finančních dotací do zdravotnictví a školství počítat se stavbou budovy školy. Jejím hlavním cílem se stalo zlepšování podmínek v prostorách stávajících. Podařilo se jí získat prostředky na další nákup didaktických pomůcek, došlo k částečnému přebudování odborných učeben a tříd, začala se budovat učebna výpočetní techniky, byly upraveny chodbové prostory. Pro žáky a vyučující byly pořádány exkurze do zdravotnických zařízení našich i zahraničních (Norimberk, Vídeň...).

Sloučením oboru zdravotní a dětská sestra vznikl obor všeobecná sestra. Ten bylo možno na naší škole studovat jako obor čtyřletý žákům ze základních škol a nebo dvouletý absolventům škol středních. Neúspěchem skončily snahy otevřít obor ošetrovatelka nutný pro trojstupňové zdravotnictví. Škole se podařilo získat povolení pro výuku

jednoletého oboru sestra pro intenzivní péči. Absolventky oboru sestra pro intenzivní péči, studovaného po maturitě na středních zdravotnických školách formou jednoletého studia, nacházely široké uplatnění v prostějovské nemocnici i v sousedních okresech. Tento obor však nelze nyní na SZŠ Prostějov studovat, neboť se stal doménou vyšších zdravotnických škol.

Změna oboru

Od roku 1997 do roku 2010 řídila školu paní Ivana Hemerková. Během této doby došlo především ke změně celého oboru. Všeobecnou sestru nahradil obor zdravotnický asistent. Škola celkově rozkvetla, a to díky mnoha a mnoha úpravám a všeobecné modernizaci mobiliáře. Škola se také zapojila do projektů EU a v této tradici všeobecného rozvoje pokračovala od roku 2010 i paní Marie Dostálová. Škola se zařadila do portfolio významných organizací, které společně pomáhají rozvoji Statutárního města Prostějov. Od roku 2018 se do funkce ředitelky vrátila Ivana Hemerková, která osm let vykonávala funkci náměstkyně primátora, a v této době se s ostatními zaměstnanci podílela na procesu zavádění nového oboru

*Maturitní zkoušky ve šk. roce 1953/1954
(foto: archiv školy + Rudolf Závodný)*

praktická sestra. Škola se postupně modernizovala a zapojila do projektové činnosti, mimo jiné v projektu Erasmus+.

Od roku 2020 školu řídí Martin Mokroš, který s kolegy pokračuje v modernizaci školy, v zavádění moderních metod výuky dle nových společenských trendů ve školství. Škola je pevnou součástí školského portfolio ve městě, regionu a kraji, ale rozjíždí i mezinárodní spolupráci, například v projektu IKAP OK II a samostatně se Slovenskem a Francií, spolupracuje se sociálními partnery a širokou veřejností na výchově středního zdravotnického personálu a směle míří k dalším úspěšným obdobím.

Martin Mokroš (1969, Prostějov)

Středoškolský pedagog, ředitel Střední zdravotnické školy v Prostějově. Věnuje se historii druhé světové války, je fandou ledního hokeje, faktografické literatury a plastického modelářství.

O panně z obrazu a její zakleté památce

K náhrobnímu kříži ze zrušeného smržického hřbitova

Michaela Kokojanová

Spěchali. Hodně spěchali – poměry v Protektorátu Čechy a Morava se horšily rychle, nepředvídatelně. A závod s časem se vyplatil. Reprezentativní monografii „Lidové umění na Hané“ se podařilo vydat „v hodině dvanácté“ – roku 1941. Nadšenci, které k dílu sezval Jan Rudolf Bečák, nezklamali. Odvedli skvělou, hodnotnou práci. Publikaci účtyhodnou obsahem i rozsahem vděčně vyhledáváme dodnes.

Mezi spoluautory nemohl chybět ani tehdejší ředitel prostějovského muzea Jan Kühndel. Svůj přínos se rozhodl obohatit též aktuální akvizicí – darem smržické obce z roku 1938 – železným náhrobním křížem datovaným rokem 1832, zachráněným ze zrušeného hřbitova u farního kostela sv. Petra a Pavla.

Jde o pečlivou kovářskou práci zkušeného mistra ozvláštněnou zlatenými ozdobami. Dochoval se rovněž původní pískovcový podstavec. „Vstupenku“ do národopisné publikace sepulkrální památce zajistil obrázek v uzavíratelné kované schránce umístěné na svislém břevnu kříže: Před velkým krucifixem klečí děvče a modlí se růženec k Panně Marii Bolestné, jejíž zpodobení v oblaku vyniká nad patou kříže. Text na vnitřní straně dvířek opírající se o verš ze Zjevení sv. Jana sděluje, že tvůrci díla vzdali čest zesnulé, teprve třináctileté Kateřině Breslové. Etnografové ocenili, že protagonistku zdobí varianta dívčího hanáckého kroje prosazující se od počátku 19. století – tradiční kordulku nahradilo vyšívání oplečí. Černobílou fotografii výjevu vyvedeného v originále v barvách

Náhrobní kříž Kateřiny Breslové, r. 1832, kovářská práce Martina Bresla, otce zesnulé, malíř neznámý
(foto: Mgr. Radomír Surma)

najdeme hned na prvních stránkách výše zmíněné knihy.

Autorství doprovodného textu na další dvojstraně lze nepochybně připsat dr. Kühndelovi, jenž mimo jiné patřil k uznávaným znalcům lidových krojů. Přehledně a věrně postihl zobrazenou situaci a ráz oděvu, včetně detailů, vyzdvihl zmíněnou novinku. Jak se ale bohužel po letech ukázalo, pokud se týká rodinných reálií nebožky, zkušený archivář a historik tentokrát své pověsti nedostál. V časové tísni pominul zdoluhavý výzkum, přijal nekriticky údaje dodané obcí a pouze je „zmluvnil“. Kačenčin vstup do literatury provází taková přehršel omylů a nepřesností, že se zdá, jako by její památku někdo zaklel. Nezbyvá, než doufat, že následující připomínka základních fakt z nejužší rodinné linie už dalšími zmatky její obraz nepokřiví.*

Jméno

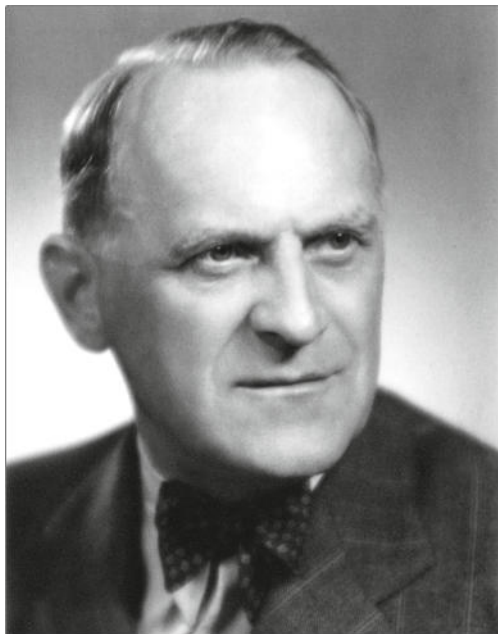
Především bylo nutno srovnat se s příjmením děvčete. Na hřbitově sice díky svědectví ve zmíněné náhrobní schránce odpočívalo jako Breslová, nicméně v paměti obce, následně v muzejních matričních knihách a poté bohužel v publikaci *Lidové umění* se zabydlelo příjmení Kresa. Vnesla je tam pravděpodobně jinak chvályhodná účta Smržických k jejich slavnému rodákovi Jakubu Kresovi (1648 Smržice – 1715 Brno; jezuita, matematik, astronom, jazykovědec a pedagog). Přehmatu dále nahrála

skutečnost, že záznamy ze 17. století se nedochovaly v úplnosti, a v těch dochovaných se to hemží nejasnostmi. Že ve Smržicích Kresové záhy mizí a poté se objevují v Kostelci na Hané, zastánce této rodové linie neznepokojilo právem, lidé se tehdy stěhovali hojně. Leč k opatrnosti měla vybídnout skutečnost, že zápis o Kateřinině úmrtí se nenachází ani v kosteleckých, ani ve smržických matrikách.

Z Kresových, kteří v inkriminované době žili v Kostelci, se našim „požadavkům“ nejvíce blížil Martin (narozen 1783), syn Josefa Kresy z vícovské kovářské rodiny. Stejně jako jeho otec získal mistrovský titul v kosteleckém cechu, řemeslo oba vykonávali v Kostelci č. 82. Pořídít dítěti nákladnou památku by si tedy dovolit mohl, aniž by příliš narušil stav rodinných financí. Nelze sice vyloučit, že se případná dcera Kateřina v Kostelci nenarodila, a proto se v tamní matrice neobjevila, ale hlavně – tento Martin skonal tragicky v nedožitých 39 letech již roku 1822!

Kostelecký cech kovářů nesdružoval jen řemeslníky z vlastního městečka, ale též mistry z okolních vesnic patřících k plumlovskému panství i z blízkých vesnic náležejících k církevnímu majetku. Jeho písemnosti uchovaly mj. soupis mistrů od roku 1751. Příjmení z Kateřinina pohřebního nápisu – Bresl, případně Brezl se v něm začalo objevovat od konce 18. století. Posléze se však ukázalo, že jde o indicie zavádějící – Kateřinina

* Poznámka: Podrobnější a šířeji pojatou studii včetně příslušných citací najde zájemce v autorčině článku *Náhrobní kříž ze smržického hřbitova a jeho pozapomenutí lidé. Z genealogie vesnických kovářů rodů Bresl, Černý a Kresa. Střední Morava. Vlastivědná revue, 53/2023, s. 164–180.* Domnělá „kletba“ želbohu zahrnula také toto sdělení. Tiskárna zcela opomněla autorskou korekturu, takže se čtenář musí srovnávat s řádkou zbytečných formálních nedostatků a zjevných chyb. Po faktografické stránce však článek našťásti újmu snad nedoznal. Autorka si je vědoma, že pohled jiných očí a využití dalších pramenů by mohl řadu nastolených otázek vyrušit. Ale taký nemusel...

*Dr. Jan Kühndel
(foto: SOKA Prostějov)*

otce materiál sice zvěčnil k roku 1806, z ne zcela jasného důvodu však jako Martina Čelechovského.

Roli sehrálo nepochybně jeho tehdejší bydliště. On ani jeho rodina však z Čelechovic nepocházeli, a to minimálně do pátého kolene. Martin se narodil roku 1771 v dnešním Horním Štěpánově do tradiční kovářské rodiny rozprostraněné v řádce vsí na církevním panství Šebetov. Jeho přímého předka jsme objevili v nejstarších matričních záznamech Brodku u Konice v šedesátých letech 17. století. Jmenoval se Pavel a ženíl svého syna Melchiora s Kateřinou, dcerou Jakuba Vlacha ze Štěpánova.

Stran příjmení přidejme ještě malé osvětlující extempore: Jak bývalo běžné, označovaly nejstarší zápisy Martinovy předky jen křestním jmé-

nem a profesí. Minimálně ve čtyřech generacích provázival jejich členy název povolání v české podobě, lze tedy s velkou pravděpodobností usuzovat na rodinu této národnosti (oproti tomu pro členy dalšího kovářského rodu, s nímž se Breslovi zřejmě čile stýkali, používal matrikář důsledně německé Schmied, které se časem stalo jejich příjmením). Příklon k profesním tvarům postupně mizí a setkáváme se s pestrou směsicí, prokazatelně označující příslušníky jednoho rodu – pochybnosti naštěstí rozptylují jednoznačné a sdílnější záznamy z pozdějších let. Aktuálně použitý tvar jména netřeba vnímat jako jediný správný. Záleželo na sluchu, zkušenostech, a možná i na momentálním rozpoložení pisáře, jak evidenci vedl: Blai, Blaizl, Blayzl, Blesel, Blesl, Blessl, Bleszl, Bleszel, Blezl, Blösel, Blößel, Blöszel, Blözl, Blözzl, Bresl, Brösl, Bröšl, Plesl, Plezel. O nevalném finančním zázemí rodu by mohlo vypovídat opakované použití tvaru Blail, souvisejícího patrně s německým výrazem pro olovo (das Blei). Jeho nositel nejspíš kovářsky pracoval jen v malém, a to s olovem.

Rodová linie

Avšak zpět k rodové linii. Známe sice jen jediného Melchiorova syna Václava, ale již tomu manželka Anna, dcera Jiřího France ze Štěpánova, povila osm dětí. Z „technických důvodů“ proto pomineme rozrod a podržíme se pouze větve vedoucí přímo k nebohé Kateřině.

V pořadí pátý potomek, po dědovi Pavel, se kolem roku 1730 neznámo kde oženil s dobovými prameny blíže neurčenou Barborou. Do matriky

Horního Štěpánova páru připsali minimálně deset dětí. S nimi se ocitáme v generaci Kateřininých prarodičů. Shodou okolností opět pokračujeme pátým v pořadí, Tomášem, jejím dědečkem. Neodoláme a přidáme šestou, Marinu, neb čtrnáctého prosincového dne L. P. 1740 přibyla u Breslů dvojčata. Vícečetní novorozenci neměli v těch dobách mnoho šanci na přežití, tentokrát se dospělosti dočkali oba blíženci. Marina se půl roku po svých dvaadvacetinách provdala za Matyáše, syna zemřelého Palla Dofka ze Skočovy Lhoty (dnes obec Malá Roudka, okres Blansko).

Tomáš se ženíl o čtyři roky později. Vzal si děvče z místního rodu Krčových, devatenáctiletou Marinu, dceru Ondřeje a Margarety. S počtem nevěstiniých let si osud zahrál krutou hru. Když svůj věk zdvojnásobila, náhle, bez varování o manžela přišla. Ani bezpochyby fyzicky zdatný kovář – síla kovářů bývala pověstná – nezvládl nástrahy obávané hlavničky (břišní tyfus). Skonal v pouhých 46 letech. Jen půldruha roku předtím se manželé dočkali sedmého potomka.

Sledovaný rodokmen pokračuje potomkem v pořadí třetím, Martinem. Dva měsíce před otcovou smrtí oslavil čtrnáctiny a pravděpodobně se učil jeho řemeslu. Týden před jeho patnáctinami matka vyřešila zoufalou situaci, s níž se po manželově smrti potýkala, způsobem tehdy dosti obvyklým, sňatkem z rozumu. Provdala se za Kaspera Spidlu, 23letého kováře z Valchova (dnes okres Blansko).

Detail obrazu a nápisu ve schránce náhrobního kříže Kateřiny Breslové. Do levé části obrazu malíř umístil velký krucifix, na jehož spodní straně vyniká poprsí Panny Marie Sedmiboletné vystupující z oblaku. V pravé klečí panna modlící se růženec.
(foto: Mgr. Radomír Surma)

Vypadá to, že novou rodinu Martin záhy opustil. Snad se vydal na tovaryšský vandr. Do jaké míry se pak stýkal a potýkal (?) se svými příbuznými, poznané dokumenty neapovídají. Kudy putoval a kdy dospěl na Hanou, se už asi nedozvíme. Užival si volnosti cele, nebo se pohyboval jen v rámci majetků svého výše zmíněného panstva? Před koncem 18. století pobýval v dolní části Čelechovic (dnes název doplňován „na Haně“), v č. 4, v podnájmu u rodiny rychtáře, pololánika Matouše Dostála. Zda ho na byt přijal ještě sám hospodář (v roce 1795 podlehl v padesáti letech zápalu plic), netušíme.

Roku 1800 Martin podnájem změnil na trvalé bydliště – oženil se s Matoušovou vdovou Annou. Také tento sňatek představuje promyšlený svazek, výhodný pro obě strany. Slušně situovaná vdova, ač v letech uplynulých po mužově úmrtí prokazovala značnou samostatnost,

možná přece jen zatoužila po zastání. Ve svatebním dni o šest let „omládla“. Kvůli lidem? Čelila takto nějakým zlovolným závistivým pomluvám? Martin ženitbou vyhověl jednomu z bodů přísných cechovních pravidel pro získání mistrovského titulu. Dobrý vztah s nevlastním synem, též Martinem, se svazkem očividně ještě utužil. S dalšími dětmi se vzhledem k pokročilému věku nevěsty nejspíš nepočítalo. Třináct následujících let pak podle všech známek představovalo pro všechny zúčastněné období spokojené.

Kačenka

Tři měsíce poté, co jeho první ženu Annu zahubily souchotiny, se Martin oženil s Martou, dcerou nebožtíka Kašpara Postřeleného z Kostelce. Manželé se přesunuli do horní části Čelechovic (na rozdíl od dolní, která církevně patřila ke Kostelci, přifařené ke Smržicím). Tentokrát se s rodinou počítalo. Všechny tři děti přišly na svět v č. 53. Slaboučký, patrně nedonošený František jen o týden přežil první narozeniny.

Zdálo se, že dvě děvčata, která následovala v letech 1816 a 1818, mají životní síly dost. Když mladší z nich,

Kateřina, prožívala své třinácté léto, nakazila se stejnou nemocí jako její dědeček. Kovář Tomáš skonal šestačtyřicetiletý, 33 roku před narozením své vnučky. A znovu příležitost pro potměšitou náhodu: Tentokrát si pohrála s úmrtním věkem našich protagonistů. Kačenka odešla do „lepší nebeské vlasti“, kde „nebude smutku, ani starosti, ani bolesti, ani trápení“, ještě o 33 let mladší než její děd.

Douška

U objektu vystaveného více než století nepřízní počasí nelze očekávat uspokojivý technický stav. Kateřininu památku navíc znectila zlovolná ruka, která ostrým předmětem záměrně poškodila až na hranici čitelnosti pietní nápis umístěný na vnitřní straně dvírek schránky. Všechny součásti kříže vyžadovaly restaurátorský zákrok, náročný odborně i finančně. Prostějovskému muzeu se ho podařilo zajistit až před koncem roku 2022. Díky podpoře Olomouckého kraje a restaurátorovi Radomíru Surmovi pietní památka v obnovené kráse opět připomíná nebohou Kateřinu, řemeslnický um jejího otce a předává poselství naděje, které do ní truchlící kovář vložil.

Michaela Kokojanová
(1953, Litoměřice)

Absolventka oborů historie, výchova a vzdělávání dospělých a teorie kultury na FF UP v Olomouci. Začínala jako archivářka a později jako redaktorka podnikového časopisu v Oděvním průmyslu Prostějov, poté pětadvacet let působila jako historička starších dějin v prostějovském muzeu. Zabývá se regionálními dějinami v 16. – 19. století. Zaměřuje se na každodennost, prosopografii a vzájemné působení lidské komunity s danou přírodní realitou.

Hrdinská smrt velkomoravské princezny sv. Dobroslavy

Jiří Kachlík

Vladykou Izaiášem v Brně dne 28. září 2022 slavnostně posvěcená ikona sv. Dobroslavy (zdroj: Jana Baudišová)

V tomto článku Jiřího Kachlíka vám předkládáme příběh, který se nevztahuje přímo k Prostějovu, slovo „region“ z názvu rubriky je zde pojato dosti široce, přesto chceme přispět rozšíření povědomí o osobnosti, jejíž jméno mnozí z nás – bohužel – dosud neznali.

Ve škole jsme se o existenci sv. Orosie, Eurosie též Dobroslavy nic nedověděli. Neřekli nám o ní ani v hodinách výuky katolického náboženství. Nepíše o ní český historik František Palacký ve svých „Dějínách národu českého v Čechách a v Moravě“. Jako by princezna Dobroslava vůbec neexistovala.

Pro mne nastal obrat poté, co se v létě roku 2004 vrátila naše dcera Eva ze svého půlroční studijního pobytu na univerzitě ve španělském městě La Coruña. Tehdy to byla posluchačka 4. ročníku právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Nestačila jí studijní náplň právnické fakulty, nestačila jí znalost angličtiny, francouzštiny a latiny. Rozhodla se studovat ještě španělštinu. Když se jí podařilo složit zkoušky ze španělského jazyka, přihlásila se ke studijnímu pobytu na výše zmíněné univerzitě v La Coruña. Odtud jako pozornost svému „milovanému tatkoví“ přivezla brožurku „Hrdinská smrt ... sv. Dobroslavy“. Radost jsem měl velikou, chyběla mi jen znalost španělštiny, proto mi přivezenou brožurku Eva rychle přeložila do češtiny.

Jméno a životní osudy velkomoravské princezny Dobroslavy zná dnes v České republice jenom málo lidí. Zato ve Španělsku je velice známou a oblíbenou osobností. Ve španělském městě Jaca se každý rok 25. června konají početné

a oblíbené průvody lidí převlečených do středověkých obleků a vybavených velkými a těžkými středověkými prapory. Slavnostně oděné ženy a dívky, účastnice průvodu, drží v zubech květiny červené barvy. Pomalu kráčející účastníky průvodu doprovázejí zvuky bubnů a středověkých hudebních nástrojů. Slavnost bývá zakončena na velkém náměstí s tribunou, odkud je provedeno slavnostní „Enseñar la Santa“, česky „ukázání svaté“. Toto „ukázání“, probíhající za zvuků slavnostních fanfár, provádějí preláti zdejší katedrály.

Ostatky svaté jsou po celý rok uloženy ve zvláštní zdobené truhlici v katedrál-ním chrámu. Před nepřízní počasí a poškozením (kupř. při nechtěném pádu na zem) jsou jednotlivé kosti svěťice chráněny na míru ušitými „oblečky“. Pro obyvatele španělské Aragonie je krutá smrt této mladičké princezny a manželky budoucího argonského krále Fortúna Garcése příkladem lidské statečnosti a nezlomného charakteru.

Dobroslava se narodila někdy roku 864 n. l. ve střední Evropě v zemi zvané Čechy. Jména jejich rodičů s jistotou neznáme, předpokládá se, že jejím otcem byl český vévoda Mojslav. Jako první ji zemřela matka. Její otec, podle záznamů dochovaných ve Fuldě, padl

v boji roku 872. Když se Dobroslava po smrti otce stala oboustranným sirotkem, byla ve svých jedenácti letech představena kněžně Ludmile, manželce velkomoravského knížete Bořivoje. Ten byl místodržícím panovníka Velké Moravy Svatopluka I. Velikého v Čechách.

Obě mladé ženy si byly blízké věkem, povahou a křesťanským zaměřením. Kněžna Ludmila byla jenom o čtyři roky starší než Dobroslava. Na přání kněžny Ludmily, pozdější mučednice a svěťice, a se souhlasem knížete Bořivoje byla Dobroslava přijata do zatím bezdětné rodiny Bořivoje a Ludmily jako adoptivní dcera. Touto adopcí se Dobroslava stala velkomoravskou princeznou.

Podle vyprávění španělské publikace přijel panující král Aragonie Fortunio Jiménez za Svatým otcem do Říma, aby se s ním poradil. Nedovedl se rozhodnout, koho by si měl jeho syn, budoucí král, vzít za manželku, aby zajistil a upevnil své místo na aragonském trůnu. Po poradě s arcibiskupem Velké Moravy Metodějem, v měsíci červnu roku 880 přítomným v Římě, papež Hadrián II. aragonskému králi doporučil velkomoravskou princeznu Dobroslavu. Otec budoucího krále souhlasil a začal organizovat církevní sňatek jeho syna Fortúna Garcése s princeznou Dobroslavou. Svatební

Tegitur almun: gramineo sub cespite: Boie

Eurosie: corpus: quod laceravit arabs.

(Tamayo Salazar)

Středověký náhrobní nápis v katedrále ve městě Jaca: „...BOIE EUROSIE CORPUS QUOD LACERAVIT ARABS“ – slovo Boie bylo odvozeno od slova Bohemia, znamená Čechy, resp. České země (zdroj: archiv autora)

obřad, kdy nepřítomného manžela zastupoval jiný muž, byl proveden samotným arcibiskupem Metodějem.

Po církevním, právoplatném sňatku v zastoupení bylo pro Dobroslavu připraveno několik vozů tažených koňmi a vojenský doprovod. Putování ze střední Evropy do Španělska bylo velice dlouhou a nebezpečnou záležitostí. Doprovod princezně Dobroslavě dělal velitel výpravy, dva diplomaté znali světových jazyků, pomocný (světící) biskup, nevěstiny služebné a četa ozbrojených vojáků.

Španělská provincie Aragonie se nachází v severovýchodní části dnešního Španělska. Do blízkosti města Yebra, ležícího na jižní straně Pyrenejí, se Dobroslavina výprava dostala v říjnu roku 880. Zprávu o svém příjezdu poslala svému ženichovi a budoucímu králi po osobním poslu. Toho však cestou k ženichovi přepadli, zajali a zabili příslušníci polovojeenské skupiny muslimů. Když se lapkové dověděli o přítomnosti výpravy, vezoucí bohatou výbavu budoucí královny, neváhali a její kolonu přepadli.

V horách byli nejdříve pobiti velkomoravští vojáci, kteří výpravu doprovázeli. Mladické budoucí královně vůdce skupiny muslimů Aben Lupo (arabsky Ibn Lubb) nabídl možnost zachránit si život, když se stane členkou jeho harému. Dobroslava odmítla. Muslimský vůdce nechal pobít zbytek výpravy a přikázal Dobroslavě postupně utnout obě ruce, obě nohy a nakonec i hlavu. V té době bylo Dobroslavě pouhých 16 roků.

Popsané dění z bezpečné dálky sledoval místní chlapec, pastevec koní, koz a ovcí. Ten po necelých dvou letech sebral zbytky umučeného těla princezny Dobroslavy a odnesl je z hor do

Martirio de Santa Orosia. De una pintura del siglo XVI.

*Zavraždění princezny Dobroslavy
(zdroj: Aznárez – viz Prameny)*

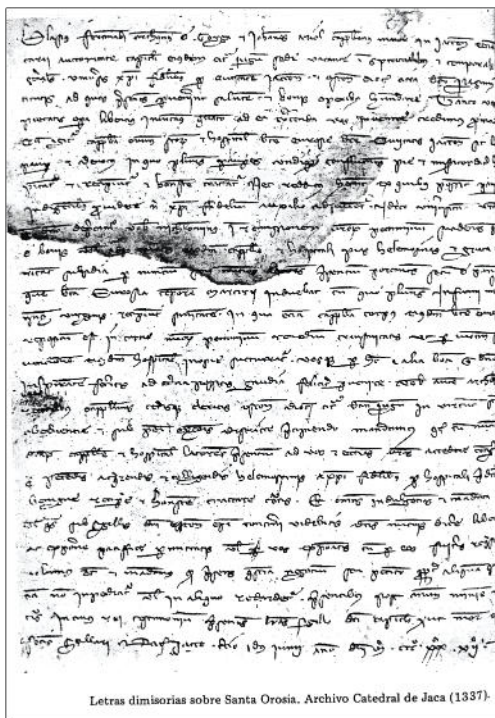
nejbližších dvou měst v údolí. Hlavu nechal faráři ve městě Yebra, tělo zanesl do kostela ve městě Jaca. Na základě četných uzdravení a některých dalších zázraků byla Dobroslava poměrně brzy prohlášena svatou mučednicí. Až do roku 1170 mohl totiž proces svatořečení vykonat biskup příslušné místní diecéze.

Platnost svatořečení Orosie, Eurosie, zvané také Dobroslava, byla počátkem 20. století potvrzena Posvátnou kongregací ritů, sídlící v Římě. Svátek sv. Orosie, Eurosie, též Dobroslavy připadá na 25. červen. Pravoslavná církev v Českých zemích a na Slovensku se s uznáním svatosti princezny Dobro-

slavy připojila roku 2022. K zapsání sv. Dobroslavy na seznam jejich světců došlo dne 28. září 2022 v pravoslavném chrámu sv. Václava na Gorazdově ulici v Brně.

Katolická církev v Českých zemích se zatím oficiálně ke sv. Dobroslavě nepřihlásila. Nemá pochyb o svatosti mučednice, ale zatím si není zcela jista, že pocházela z naší země. Biskupové katolické církve ve Španělsku však v této záležitosti mají zcela jasno: „Svatá Orosia neboli Eurosia, též Dobroslava, pochází z Bohémie.“ A kdo jiný by měl o této naší světici vědět více než čelní představitelé španělské katolické církve a obyvatelé španělského království?

Poznámka: V roce 2019 byl vytvořen a na ČT 2 v cyklu Cesty víry vysílán životopisný dokument *Orosia – neznámá česká světice* s doprovodným komentářem historika umění a hispanisty prof. Pavla Štěpánka. Dokument lze zhlédnout v iVysílání ČT.

Archivní dokument pojednávající o sv. Orosii. Od roku 1337 je uchováván v katedrále ve městě Jaca (zdroj: archiv autora)

Zdroje:

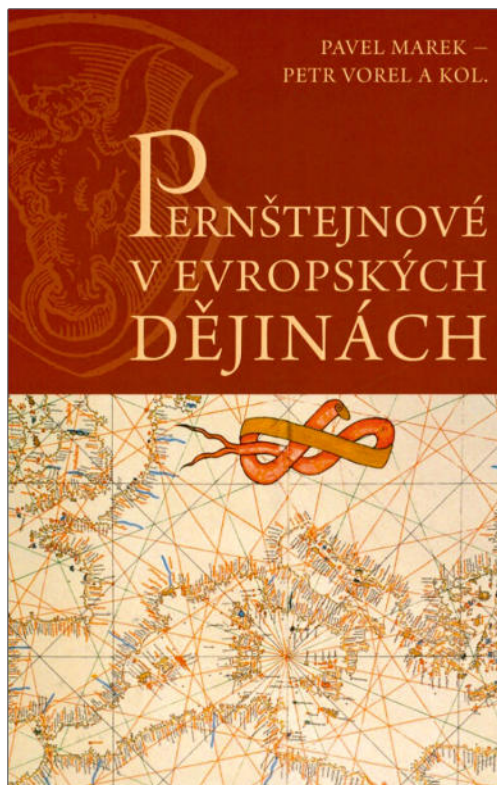
- AZNÁREZ, J. F.: *Historia de Santa Orosia, Reine, Virgen y Mártir, Patrona de Jaca y su Diócesis*, D. L. HU 100, Jaca 1981, Imprenta Raro, 56 s.
- SVOBODA, J.: Tajemná sv. Orosie, in: *Přes propasti věků*, Vyšehrad, Praha 2004, s. 59–60.
- KACHLÍK, J.: *Legenda o sv. Dobroslavě, zvané Eurosia také Orosia, královně, panně a mučednici, patronce Jacy*, in: www.moraviamagna.cz v podkapitole „jiné texty“ (2005).

Ing. Jiří Kachlík, CSc
(1939, Brno)

Vystudoval Elektrotechnickou fakultu VUT v Brně, na ČVUT v Praze získal titul CSc. Vysokoškolský pedagog, badatel dějin, dopisovatel historických a kulturních článků do krajských novin a časopisů v USA. Za mnohaletou práci byl oceněn nejen krajany, ale i konzulem ČR v Chicagu.

Pernštejnové v evropských dějinách

Stanislav Vaněk

Mezi aristokratickými rody zemi Koruny české zanechali výraznou dějinnou stopu příslušníci rodu s erbem černé zubří hlavy ve stříbrném štítu – Pernštejnové. Majetek Pernštejnů v Čechách a na Moravě hodnotou převýšil i značné jmění Rožmberků a Pernštejnům umožnil sehrát důležitou roli také v evropské politice. Významným odborníkem na jejich realie je prof. PhDr. Petr Vorel, který se zabývá společenským a ekonomickým statutem Pernštejnů i rodovým úpadkem –

v časech třicetileté války vrcholícím v mužské i ženské linii úmrtím Vratislava Eusebia z Pernštejna v roce 1631 (padl jako důstojník císařské armády) a jeho sestry Frebonie v roce 1646. Bude nejnovější publikace Petra Vorla a jeho kolegů *Pernštejnové v evropských dějinách* důkladnou analýzou pernštejnského působení v mocenských strukturách Evropy a jejich podílu na politické moci?

Výsledkem spolupráce deseti badatelů je, i přes odlišnou stylistiku, kompaktně napsaná kniha, rozdělená na dvě části (5 + 5 kapitol), ve kterých je pojednáno o pernštejnské službě království, resp. panovníkům z dynastie Habsburků a rodové reprezentaci, mecenátu umění či vlivu románské kultury Pernštejny etablované v českomoravském prostředí. Vybraná témata umožňují popsat „velké dějiny“ v plné šíři – počínaje (uvedeno výběrově – poznámka S. V.) statí o cestě Viléma z Pernštejna do Itálie v roce 1452 (Petr Vorel) přes kapitolu o vojenských zásluhách Jana z Pernštejna v roce 1597 (Marie Ryantová) a konče textem o mocenském boji Polyxeny z Pernštejna a kardinála Františka z Ditrichštejna o italské knížectví Piombino (Zdeňka Horácková). Avšak „malé dějiny“ Pernštejnů jsou přiblíženy v ještě větší míře objevením dosud nepoznaného – kapitoly o kuchařské knize Polyxeny z Pernštejna (Soňa Černocká), dobovém odívání (Milena Hajná), rodových obrazových sbírkách (Blanka Kubíková), knižních fondech i jejich virtuální rekonstrukci (Jaroslava Kašparová) a souboru italik

v knihovně pernštejnského dědice Ferdinanda Augusta Leopolda z Lobkowicz (Václav Grubhoffer) informativně graduji.

Výběrem témat je dokázána následnost Lobkowiczů po Pernštejnech v ženské linii (druhým manželem Polyxeny z Pernštejna byl Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkowicz a jejich syn Václav Eusebius dosáhl u vídeňského dvora významného postavení) a zároveň lze nahlédnout do soukromí příslušníků nejvyšší společenské vrstvy. Každá kapitola obsahuje data a sdělení – tyto „střípky“ v celku tvoří dějinnou mozaiku osudů Pernštejnů. Autoři dokazují nejen přesah významu pánů a dam erbu černé zubří hlavy ve stříbrném štítu za hranice zemí Koruny české, ale zejména kvalitativní posun v badatelství během času, který plynul od vědecké konference nazvané *Pernštejnové v českých dějinách*, pořádané na zámku v Pardubicích v roce 1993. Také i z tohoto důvodu je prokázána oprávněnost volby názvu této publikace, neboť na jejích stránkách jsou příslušníci posledních tří generací Pernštejnů potvrzeni jako aristokraté evropského významu.

Kniha *Pernštejnové v evropských dějinách* je polygraficky kvalitní a obsahuje kombinovaně vybrané fotografie podobizen souvisejících s Pernštejny

a jejich příbuznými (sbírky roudnické linie Lobkowiczů – Lobkowický palác, Pražský hrad a zámek Nelahozeves), doplněné o díla pro čtenáře dosud neznámá – např. portrét Margarity de Cardona (Museo de Arte Español Enrique Larreta – Buenos Aires, Argentina), i dobových grafik a knih, většinou dochovaných v knihovně roudnické linie Lobkowiczů (zámek Nelahozeves).

Působení Pernštejnů v mocenských strukturách Evropy a jejich podíl na politické moci ve Španělsku a Itálii, včetně náhledu do kulturního rámce období renesance, manýrismu a raného baroka je v kolektivní publikaci *Pernštejnové v evropských dějinách* důkladně analyzováno. Tyto skutečnosti mohou přispět k návštěvě lokalit spjatých s tímto rodem a je na čtenáři, zda tuto knihu zvolí pro svoji inspiraci.

Pavel Marek, Petr Vorel, Vítězslav Prchal, Marie Ryantová, Zdeňka Horácková, Soňa Černocká, Blanka Kubíková, Milena Hajnová, Jaroslava Kašparová, Václav Grubhoffer: *Pernštejnové v evropských dějinách*, ISBN: 978-80-74-65-633-0, 327 str., 1. vyd., Nakladatelství Pavel Mervart – Červený Kostelec, 2024 (v tiráži uveden rok 2023).

Stanislav Vaněk
(1973, Praha)

Nezávislý publicista, specializuje na období renesance a baroka. Autor knihy *Mláka – vesnice a poutní místo na jihu Čech* (2011), několika historických studií a více než dvou tisíc recenzí knih a výstav publikovaných v tištěných i elektronických médiích.

Besídky, sladký advent a přípravy na Vánoce

Jana Hrušková

Navzdory všem pranostikám o Martinovi s bílým koněm v listopadu většinou pršelo, foukalo, všude plno bláta a bílou barvu měly jenom punčocháče, které mi oblékali na slavnostní příležitosti, a to jenom chvílku, než jsem prošla první louží. Ani Mikuláš se v tomto ohledu moc nevyznamenával, ba ani Vánoce se nijak nevytáhly. Ta opravdová zima se sněhem a ledem obvykle nastala, když už o ni nikdo moc nestál, tedy v lednu a únoru. Což jsou měsíce, které vůbec lid všeobecný nijak v lásce nemá. Je po Vánocích, kapsy prázdné, Velikonoce daleko, různé instituce žádají různé poplatky a do toho mráz a uklízení sněhu z chodníku. Jistě, takto to vidím jako dospělá. Když jsem byla dítě, tyhle starosti mě netrápily, ale po zimě jsem taky toužila hlavně kolem

Vánoc. No, musím přiznat, že někdy se to přece jenom povedlo.

Jako dítě školou povinné jsem přichod zimy a blížících se Vánoc zaznamenávala hlavně v podobě přípravy na školní besídku. Tehdy – v 50. letech – se tyto kulturní skvosty odehrávaly v každé třídě zvlášť, nějakou akademii či jak se to dnes nazývá, si nepamatuju. Pokud něco takového bylo někdy zorganizováno pro celou školu, bylo to tak bezvýznamné a nezáživné, že mi to do paměti nedoputovalo. Zato ve třídě byla vánoční besídka velmi oblíbenou akcí, taky proto, že ten den se učilo málo, pokud vůbec. Občas se ji taky říkalo mikulášská a zřejmě se to odvíjelo od data, kdy se konala. Když to bylo na začátku prosince, tak tedy mikulášská, pokud byla blíž Vánocům, byla vánoční.

Už někdy začátkem listopadu s námi třídní učitelka pohovořila o tom, jak si ji představuje ona, což se velmi lišilo od toho, jak jsme si ji představovali my. V průběhu příprav došlo k určitým kompromisům, ale je jasné, že vrch měla učitelka. Takže mezi velmi legrační scénky, jak jsme si mysleli my, byly zařazeny hodnotné básně a úryvky z krásné literatury povznášející ducha, což si myslela ona. Ale brali jsme to všechno velmi vážně a pro mě to byla nádherná doba, protože jsem stoupala účtě u spolužáků. Jednak jsem, díky spolupůsobení s rodiči v amatérském divadle, slušně recitovala a i jinak se dramaticky projevovala, ale hlavně jsem měla možnost půjčit různé kostýmy a rekvizity, čímž jsme se v úrovni besídek vyhoupli vysoko nad ostatní třídy. Maminka i táta taky ochotně vymýšleli, vyráběli, šili, lepili a jinak tvořili to, co jsme potřebovali. Před besídkou každý donesl z domu pár ozdob na třídní stromeček a měli jsme i pohoštění, opatřované z vlastních zdrojů. Maminky se domluvíly s učitelkou, každá poskytla pár kousků vánočního cukroví, udělaly obložené chlebičky, daly peníze na limonády a bylo tóčo.

Vzpomínám si na jednu besídku, kde jsme si vyměňovali legrační dárečky a já jsem dostala takový obrázek chlapečka, překrytý nějakou fólií, a když se fólie posunovala, chlapeček vyplazoval jazyk. Překrásné! A taky ten rok, když jsme šli už za tmy domů, trochu nasněžilo, klesla teplota a já jsem se celou Česko-bratrskou, kterou jsem tehdy považovala za nejdelší ulici ve městě, klouzala až domů.

V osmé třídě se do programu besídky rázně vložila naše češtinářka, legendární a nezapomenutelná paní Večeřová, kterou jsme současně milovali i ne-

náviděli. Když se rozvykládala o nějakém spisovateli, dramatikovi, jeho díle a třeba provedení v Národním divadle, poslouchali jsme bez dechu, protože v těchto věcech byla neuvěřitelně vzdělaná a navíc byla ochotná úplně normálně si o nich povídat, vyslechnout i naše případné zážitky a poznatky, byla milá, a tudíž i milovaná.

Když se ale, vždycky perfektně upravená a oblečená, vnesla do třídy, natrásla jednu ze svých pověstných skládaných sukní, usedla a řekla „dáme si diktátek“, nenáviděli jsme ji kolektivně i každý sám za sebe. Protože v gramatice byla stejně neúprosná jako v literatuře zapálená a neprominula nikomu nic. Ani mně. Naopak, právě proto, že mě měla velmi ráda a považovala mě za dobrou češtinářku, když jsem udělala chybu, většinou v interpunkci, kterou nechápu dodnes, znectila mě před celou třídou tak, že i jít domů kanálem mi připadalo jako nepatřičné vystavování se na veřejnosti.

A tato dáma přejala od naší třídní režii vánoční besídky, kterou hodlala zbavit všech vystoupení podbízejících se podprůměrnému vkusu, nahradit je příslušně hodnotnými výstupy, a vytvořit tak jakýsi vzor pro ostatní. No, ostatní nás spíš litovali, protože oni mohli přemýšlet o tom, jestli fakt, že se mimino v humorné scénce na závěr znečistí, ztvární pomocí hořčice nebo čokolády, zatímco my jsme se lopotili s Baladou štedrovečerní rozepsanou pro čtyři hlasy a zvívali se do pocitů obyvatel Starého Bělidla. Mezi ryze vánoční motivy byly vloženy i trochu historické, trochu folklórní pasáže, v mém případě to byly přástky, zejména pak popis nádherné přeslice z povídky Boženy Němcové Karla. Vzniknuvší literární pásno bylo ucelené, hodnotné, a nebyla to besídka.

Paradoxně jsem však na tomto pásnu, námi vnímaném jako paskvil na hony vzdálený krásné akci, na kterou jsme se vždycky těšili, vydělala. Nikoliv finančně, ale ten způsob byl pro mě tenkrát daleko příjemnější než nějaký obolus. Když jsme zmíněný pořad připravovali, kvílela jsem doma nad tím, jakou blbost se mám učit zpaměti, a když už jsem to do hlavy dostala, odhrkávala jsem text s patřičným zhnusením, které mi opravdu šlo od srdce. Totéž dělali všichni ostatní

postizení a Večeřová z nás byla upřímně nešťastná. A jednou, když jsem zase doma hudrala na Večeřku a její bláznivé nápady, měla maminka přímo vnuknutí. Rekla mi, že jsem hloupá, když se takhle trápím, a že ona na mém místě by to udělala jinak. Když dramatické pásno, tak dramatické. K čemu by mi jinak měla

být praxe v amatérském divadle? Rozebrala mě tak, že jsem souhlasila, a pak se mnou nastudovala přástky i s tou blbou přeslicí, že by se za to nemusel stydět ani Karel Höger v rozhlasových podvečerech. Copak o to, komediant jsem byla vždycky dobrý, a když jsem její záměr pochopila, začalo se mi to líbit, i to, že jsem musela dávat dobrý pozor, abych to někde nepřetáhla a nebyla z toho fraška. Jenže jak s tímto novým pojetím vylézt před třídu?

Před další zkouškou pásma mi bylo úplně špatně, ale necouvla jsem. To byl můj první a na dlouhou dobu také poslední počin, kdy jsem cílevědomě šla proti davu. Když jsem mezi odbrblávané texty vyplula se svým Högerem, Večeřová málem spadla ze židle a spolužáci vypadali jako při hře na sochy. Že učitelka nešetřila superlativy, to se mnou moc necloumalo, ale stalo se neuvěřitelné. Pár exhibicionistů najednou neuneslo fakt, že já jediná se liším, a přidali na prožitku i dramatickosti.

A potom už nás Večeřová cvičila jako tuleně, z nichž každý se snaží, aby právě on dostal svou rybičku. Pásno přesáhlo rámec třídní besidky a předváděli jsme je v prosinci ve všech třídách, kde Večeřová učila češtinu. To krásné uvolňování z ostatních vyučovacích hodin, včetně nematematických!

A možná proto, že jsem byla ten průkopník, mě i v následujícím školním roce občas pozvala do hodin, když se v češtině dostala k Boženě Němcové a jejím povídkám, abych znuděné žáky povzbudila svým přástkovým výstupem. Zlatá přeslice!

I když moji rodiče byli dlouhá léta členy divadelního souboru, a měli tedy k různým maskám a převlekům blíž než většina lidí, přišel ke mně „živý“ Mikuláš snad jen dvakrát či třikrát. Nevím proč, jestli se drželi pořekadla o ševcově ženě

*Detail ze vstupních dveří ZŠ Kollárova,
dějiště popisovaných besidek
(foto: Kristina Veselá)*

a kovářově kobyle, prostě mám Mikuláše spojeného spíš s tajemně se vydouvajícími roletami v okně, roletami hrbatými od množství dárků, které skrývaly. Tedy dárků – sortiment darů od Mikuláše byl přesně určen a přísně omezen. Žádné hračky nebo knížky a podobně. Nanejvýš omalovánky a pastelky, mnou tolik milovaná plastelína, ovoce, buráky, jejichž slupiček byl plný dům snad až do Štědrého dne, perníky s obrázkem Mikuláše a čerta a hlavně kousky. Tím byly míněny jednotlivé čokoládové figurky na stromeček. Maminka tehdy pracovala jako aranžérka v Prameni, tudíž sem tam přišla i k nedostatkovému zboží. A tak jsem mívala takové poklady jako sadu nádobíčka, lopatku a smetáček, taštičku, houpacího koně, loď, šilháčka, ryby a prasata různých velikostí, to vše v čisté čokoládě.

Kolekci jsem mívala jenom jednu

a spíš to byl podvod v podobě tvrdých salonek a blíže neurčeného neukousnutelného cukroví se třemi nebo čtyřmi čokoládovými figurkami, ale pro mě byla ta škatule pohádkově krásná. Ostatní krabičky, už ne tak hezké, obsahovaly další salonky, fondánové arabesky (které po týdnu v suché místnosti ztvrdly jako diamant a byly navíc odporně voňavé a sladké), polomáčené želé a plněné krémové figurky. Duté kousky byly zabaleny v pestrých staniolech, ostatní byly holé. Naštěstí. Protože Mikuláš mi také naděloval klubičko stříbrných nití, barevné hedvábné papírky nastříhané na kratších stranách do

uzounkých trásniček a sadu barevných staniolů. A od toho

„nadělovacího“ dne následovaly překrásné večery. Protože se muselo šetřit uhlím, topilo se

u nás ve všední dny jen v kuchyni a k večeru v ložnici. A tam jsme si s bábinkou přitáhly ke

kamnům malý stolek, rozložily na něm všechny ty krásy a začaly balit

a vázat. Plněné figurky

babičky obalila

stanielem a já jsem je malým hadříkem vyhladila tak, aby bylo vidět, co to je. Přísně jsem dbala na to, aby babička zachovávala jednotu barev u určitých druhů. Červení raci, modré kapesní nožičky, zelené lokomotivky a podobně. Žádný barevný chaos! V pozdějších letech jsme kromě salonek balily do něžně zbarvených papírků i pár nugátů, rumáky nebo kaštany v čokoládě. Ty se tenkrát neprodávaly ve formě tyčinky, ale pěkně jednotlivě a uprostřed každého kaštanu byl proužek bílé čokolády, jako že ten kaštanek vykoul ze slupky. Mňam! Zabalené kousky se potom ovazovaly stříbrnými nitěmi a ukládaly do krabice tak, aby se šňůrky nezacuckovaly. Nevím, jak je to možné, ale stejně jsme potom z krabice vytáhli neuvěřitelný chumel a rozpojování zamotaných kousků byla práce pro vraha.

Bábinka zřejmě dbala na rozložení naší „kouskové“ činnosti tak, aby nám to vystačilo až do 22. prosince. K nám totiž přicházel Ježíšek zdobit stromeček v noci před Štědrým dnem a toho dvaadvacátého jsem večer všechny navázané kousky dala zase za okno a diskretně odešla, protože jsem věděla,

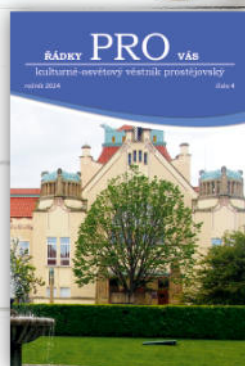
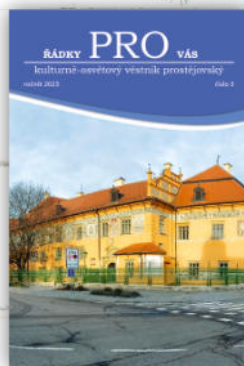
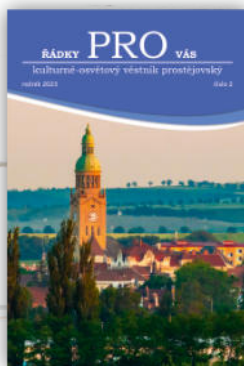
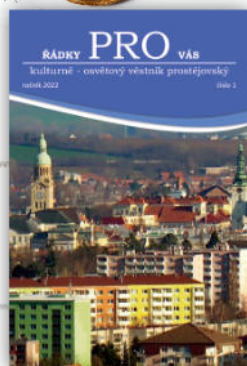
že si pro ně přiletí andělíci, kteří pomáhají Ježíškovi zdobit. Jako úplně malá jsem trnula hrůzou, aby bylo ráno okno prázdné, protože mi bylo řečeno, že na zlobivé děti se Ježíšek vyflákne, andělíčky nepošle a těm zlobivákům sice zůstane cukroví, ale bez stromečku a bez dárek.

Nevyflákl, přiletěli vždycky.

Stromeček býval v pokoji, kterému by se dnes říkalo obývací, ale u nás to tenkrát byla jídelna. Bylo to přesnější, protože v neděli a ve svátky se tam jedlo, ale o nějakém obývání zejména během topné sezóny nemohla být řeč. Moje postýlka v ložnici byla u spojovacích dveří do tohoto pokoje a nikdy mi nevymizí z paměti noc před Štědrým dnem, kdy jsem jako asi čtyřletá nemohla usnout a poslouchala z jídelny tajemný šustot a cinkání. Bylo mi jasné, že andělíci s Ježíškem jsou v plné práci, a po chvílce jsem to nezvládla, vylezla z postýlky a přiložila oko ke klíčové dírci. A viděla jsem něco stříbrného a zlatého a bílého a v posvátné hrůze jsem zajela pod peřinu, protože jsem byla přesvědčená, že jsem právě zahlédla pravého andělíčka. Ostatně jsem o tom přesvědčená dodnes.

Jana Hrušková (1948, Prostějov)

Od dětství se díky rodičům, činným v Divadle Hanácké obce, pohybovala v prostředí kultury, hlavně divadla. Řadu let působila v oddělení estetiky a dramatické tvorby Domu pionýrů a mládeže, v amatérském divadelním souboru hrála i režirovala. Po revoluci až do penze pracovala v Kulturním klubu DUHA, víc než čtyři desetiletí bylo její jméno spojeno s organizací Wolkrova Prostějova. Od mládí příležitostně píše povídky, největší obliby si mezi okruhem jejích přátel získal podomácku vydaný soubor vzpomínek na dětství a rané mládí nazvaný Mé moáry, z něhož čerpá povídky i tato rubrika.

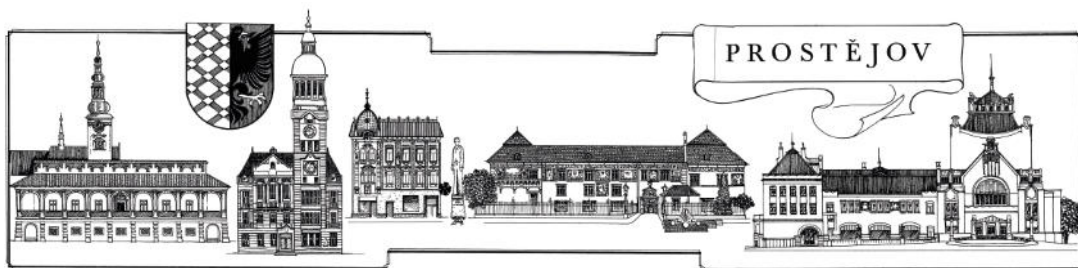
Vážení a milí čtenáři,
je naší radostí, že Vám před Vánocemi můžeme předložit další číslo našeho – Vašeho – věstníku. Jsme Vám vděční za Vaši čtenářskou přízeň i za ohlasy; to, že existenci takto zaměřeného periodika vnímáte jako přínos, umocňuje i v nás pocit smysluplnosti tohoto díla a vede nás ke snaze o další zlepšení.

Přejeme Vám všem pokojné vánoční svátky – kéž Světlo z betlémských jeslíček prozáří všechny Vaše těžkosti a vede Vás dobře a bezpečně vším, co přinese nový rok!

Vaše redakce

Pokojný
Rok
2025

REDAKČNÍ RADA

*Jan Jankůj
Marek Moudrý
Lenka Sehnalová
Oldřich Václavík
Kristina Veselá*

kontaktní e-mail: radkyprovas@gmail.com

Časopis Řádky PRO vás vyšel díky příspěvku Nadačního fondu sportu, kultury a vzdělávání Prostějov a veřejné finanční podpoře Komise pro kulturu Statutárního města Prostějov.

Mezitimulky v člancích jsou až na výjimky pořízeny redakcí.

Autorka kresby na této straně: Alice Komárková

Sazba a grafická úprava: Pavel Kachlír

Vytištěno firmou Copy Point, Netušilova 1619/9, Prostějov

e-mail: obchod@copypoint.cz, tel.: +420 774 815 248

Počet výtisků: 400 kusů

